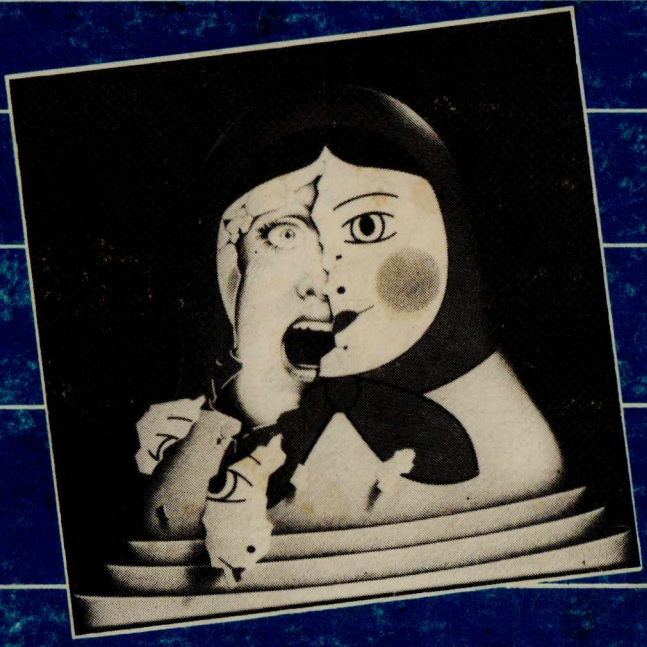
devrim devrim diye diye...

hazırlayan: Tarık Demirkan

AMAÇ

AMAÇ YAYINCILIK LTD. ŞTİ.

Amaç Yayınları: 86
Birinci Basım: Kasım 1989

ISBN 975 - 380 - 007 - x
Dizgi - Baskı: Eskin Matbaası (527 46 53)
Kapak baskı: Ayhan Ofset (528 18 37)
Cilt: Gürkan Ciltevi (516 89 91)
AMAÇ, Çatalçeşme sokak 15/1 Cağaloğlu, İstanbul (522 11 96)

DEVRİM DEVRİM DİYE DİYE

Hazırlayan:
Tarık Demirkan

AMAÇ

«İlerici hakikat»i aramayın, görüşlerinizin «taraflı» değil tam, mükemmel ve eksiksiz olmasına özen gösterin.
Hakikat ilericilikte değildir, hakikatin kendisi ilericidir...

J. Lengyel

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
M. Bakunin/Devletçilik ve Anarşi 9
V. Korolenko/Lunaçarski'ye Mektuplar 12
Krupskaya/SBKP 14. Kongresindeki Konuşmadan 18
V. P. Naumov/Lenin'in Vasiyetnamesi Hangi Koşullarda Doğdu. 20
S. Mikoyan/Anastas Mikoyan'ın Anıları Üstüne 30
A. Mikoyan/İlk Kez Lenin Olmadan 34
Gramsci - Togliatti/SBKP'de Parti İçi Mücadele Üzerine Mektuplaşmalar 44
L. Troçki/Buharin'e Mektup 53
E. Ludwing/Stalin'le Repörtaj 57
L. Vorkressenski/Bilmeniz Gerekiyor Yoldaşlar 60
Buharin'in Son Ayları 69
Roy Medvedev/S. M. Kirov Cinayeti 77
L. Razgon/Cumhurbaşkanının Karısı Hapisti 89
L. Troçki/Stalin Muhalefeti Nasıl Dize Getirdi 99
Troçki'nin Katli 103
Ryutin Platformu 108
A. Lunaçarski/Basın Özgürlüğüne İlişkin 127
A. Gostyoşin/Stalin Kanalında Bir Vapur Gezintisi 130
A. Soljenistin/Sovyet Yazarlar Birliğinin 4. Kongresine Mektup 134
G. Lukacs/Soljenistin; İvan Denisoviç'in Bir Günü 140
A. Butenko/Hangi Sosyalizmin Yasını Tutuyorlar 143

SUNUŞ

Sosyalizmin maddeleştiği, toplumun ekonomik, siyasi, insansal ilişkilerinde somutlaştığı yetmiş yıllık pratik, sosyalizm adına somutlaştırılan bu modelin tarihin çıkmaz sokaklarından biri olduğunu kanıtlıyor. Ne ad verilirse verilsin, sosyalist ülkelerin hemen tümünde gündeme gelen yenileşme, modernleşme, değişim ve dönüşüm çabaları bu gerçeklikten çıkan derslerin sonucudur.

Olguyu, kendisiyle özdeşleştiren temel kriterlerin eksik olduğu, ya da süreç içinde ortadan kaldırıldığı koşullarda «tezin, anti-teze», «ütopyanın, anti-ütopyaya» dönüşebileceği acımasız gerçeğiyle karşı karşıyayız. Yanıt bulunması zorunlu olan sorular «kimlerin ne zaman ve neden yaptığı» üzerine değil. Üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken asıl soru insanlık açısından evrensel ve tarihsel bir gelişme olanağının nasıl olup da tek tek liderlerin karakterlerine ve kaderlerine bağlı hale gelebildiği, bu çarpık tarihsel gelişmeye sistemin hangi temel kriterlerinin ihmalinin neden olduğu, toplumun geniş katmanlarının hak ve çıkarlarını dile getirdiği tarihsel iddiasıyla ortaya çıkan ve bu irade doğrultusunda somutlaşan bir toplumsal sistemin pratikte nasıl olup da öznesinden böylesine soyutlanabildiği biçiminde özetlenebilir.

Geleceğe uzanan yol geçmişten geçiyor. Geçmişin,

artık yavaş yavaş aydınlanan karanlık dönemlerinde «devrim adına» gerçekleştirilen uygulamalardan sunacağımız örnekler «devrimin çıkarlarının», ve genel anlamda öne sürülen «toplumun çıkarlarının» temel ve mutlak amaç haline geldiği koşullarda insanlık tarihinin binbir cefa ve süzgeçten geçerek damıtılan vatandaşlık hakları, düşünce ve vicdan özgürlüğü gibi temel kazanımlarını «yeni toplumu» kurma iddiasıyla bir kalemde silip atan toplumsal hareketin ulaşabileceği noktayı hissettirmesi açısından ibret verici, bugün ve gelecek açısından dersler çıkarıcı nitelikte.

Yazıların başlarındaki «açıklayıcı not» bana aittir ve yazıda söz konusu olan olay ve gelişmelerin daha etraflıca anlaşılabilmesini amaçlamaktadır.

Tarık Demirkan

DEVLETÇİLİK ve ANARŞİ

Mihail Bakunin

Gondolat, Budapeşte, 1984

Son amaç olarak değilse bile, yakın vadeli temel hedef olarak işçilere, «toplumda yöneten katman haline gelen proleteryayla» özdeş olan halk devletini kurmayı öneren Lassalle ve Marks'ın teorisini yanlış bulduğumuzu defalarca dile getirdik.

Yöneten katman haline gelen proleterya ne anlama geliyor? Proleteryanın tümü hükümete mi girecek? Almanlar aşağı yukarı kırk milyon. Bu kırk milyonun tümü hükümet üyesi mi olacak? Tüm halk yönetiyorsa, yönetilen kalmayacak demektir, ki o zaman hükümet ve devlet de olmayacak. Yok eğer, devlet varolacaksa, o zaman hükümet ve yönetilenler de varolacak.

Bu çelişki marksistlerin teorisinde basit bir şekilde çözüm buluyor. Onlar halk yönetiminden halk tarafından seçilen küçük bir azınlığın yönetimini kastediyorlar. Marksistler, aynen demokratik ekolün temsilcileri gibi, genel ve tam seçim hakkına sahip halk tarafından seçilen halk temsilcilerine ve devlet yöneticilerine bırakıyorlar bu işi. Son sözleri bu. Yöneten azınlığın zorbalığını örtbas eden bir yalan bu: Görünüşte halkın iradesini dile getirdiğini ifade etmeye çalıştığından dolayı da çok tehlikeli.

Yani işe neresinden bakarsak bakalım, şu acı sonuca ulaşıyoruz: Geniş halk yığınlarını ayrıcalıklara sahip küçük bir azınlık yönetiyor. Ama marksistler,

bu azınlık emekçilerden oluşacak diyorlar. Evet, belki *bir zamanların* emekçileri, ama halkın yöneticileri ya da temsilcileri olmaya başladıkları andan itibaren işçi olmaktan çıkacak, tüm emek dünyasını devlet mevkilerinin yüceliklerinden, yukarılardan izleyecekler; o andan itibaren halkı değil kendi kendilerini temsil edecekler ve halkı yönetmek için dayattıkları iradelerini yaşama geçirecekler. Bu konuda kuşkusu olan kişi insanın doğasını bilmiyor demektir.

Ama bu seçkin azınlık sonuna kadar kararlı ve hatta bilimsel sosyalist olacak. Lassalcıların eserlerinde sürekli tekrarlanan «bilimsel sosyalist», «bilimsel sosyalizm» gibi deyimler, bu sahte halk devletinin, gerçek ya da sahte bilginlerin bu yeni ve olağanüstü küçük azınlığı tarafından halk yığınlarının zorbaca yönetilmesi anlamına geldiğini iyi ifade ediyor. Halk bilime sahip değil, yani yönetmenin zahmetlerinden muaf tutuluyor; dolayısıyla halk olduğu gibi, yönetilen sürünün bir parçası haline geliyor.

Marksistler şu çelişkinin farkındalar: «Bilim»i temel alan yönetim dünyadaki en zor, en acılı ve en karşı çıkılan yönetimdir ve en demokratik biçimiyle bile gerçek diktatörlüktür. Bu nedenle, onlar bize bu diktatörlüğün geçici ve kısa olacağını söyleyerek teselli vermeye çalışıyorlar. Onlar tek amacın, halkın hem ekonomik, hem de politik olarak kalkındırılması, her türlü yönetimin gereksiz olacağı bir düzeye getirilmesi ve devletin hem siyasi ve hem de yönetici karakterini, içeriğini yitirerek ekonomik çıkarların ve katmanların özgür örgütü haline gelmesi olduğunu söylüyorlar.

Çelişki burada da çok açık: Eğer sözünü ettikleri devlet gerçekten halkın devletiyse, ortadan kalkması

niye gerekli? Yok, eğer halkın gerçekten özgür olması için ortadan kalkması şart ise, hangi hakla onu halk devleti olarak niteliyorlar? Aramızda süren polemik onların şu gerçeği kavramalarına yardımcı oldu: Toplumsal gelişimin son hedefi özgürlük ya da anarşi (1) yani işçi yığınlarının aşağıdan yukarı doğru kurulan özgür kurumudur. Ve her devlet -ki bu konuda halk devleti de istisna değil- bir yandan zorbalığı, diğer yandan da kulluğu yaratan boyunduruktur.

Onlar devlet boyunduruğunun, diktatörlüğün, en geniş halk özgürlüğüne ulaşma yolunda geçici bir araç olduğunu söylüyorlar. Hedef anarşi, yani özgürlük; devlet ve diktatörlük ise sadece araç. Demek oluyor ki, halk yığınlarına özgürlüğü verebilmek için önce onları kul haline getirmek gerekiyor.

Bu noktada onlarla polemiğimiz kesildi. Onlar halk özgürlüğünün sadece diktatörlükle (tabii sadece kendi diktatörlükleriyle) kurulabileceğini öne sürüyorlar. Biz ise diyoruz ki, hiçbir diktatörlüğün kendi kendini kalıcılaştırıp, kendini sürekli hale getirmekten başka amacı olamaz ve diktatörlük boyun eğen halkta kulluğu yaratıp, halkı bu yönde eğitmekten başka işe de yaramaz. Özgürlük ancak özgürlükle, halk isyanıyla ve işçi yığınlarının toplumda aşağıdan yukarı doğru ilerleyen örgütlenmesiyle sağlanabilir.

(1) Anarşi kavramı burada, kavramın bugün taşıdığı anlamın ötesinde, yani kargaşa-kaos anlamında değil de, anarşist felsefenin öngördüğü toplumsal yaşam biçimi olarak kullanılıyor. (T.D.)

LUNAÇARSKİ'YE MEKTUPLAR (19 AĞUSTOS 1920)

Vladimir Korolenko

Pismak Lunaçarkomu Zadruga, s. 11-62, Paris 1922

Rus yazarı Vladimir Galaktinoviç Korolenko'nun (1853-1921) tanınmış romanları «Makar'ın rüyası» ve «Kör müzisyen»dir. En ünlü eseri olan «Çağdaşımın tarihi» ölümünden sonra yayınlandı.
Korolenko, Ekim devriminden sonra kendini «partisiz» olarak tanımladı. Hümanist ve liberal görüşleriyle iç savaş yıllarında tek başına kaldı. 1917 ve 1918 yıllarında Gorki gibi o da terörün her türüne, hem kızıl hem de beyaz teröre karşı çıktı, idamları durdurmaya çalıştı. Lunaçarski'ye yazdığı mektuplar o dönemde elden ele dolaşmaktaydı.

Dördüncü Mektup

Bu sefer olayların etkisine kapılmadan somut gelişimleri gözardı edip doğrudan genel konulara girmek yararlı olacak kanısıydayım.

Bu mektubu yazmaya İngiliz delegasyonunun etkisiyle başladım. Buradaki yarı resmi yayın organımız Lenin'in İngiliz işçilerine yazdığı mektubun ekini «Kederimiz» başlığı altında bir makale çerçevesinde tanıttı. Makale açık bir şekilde, devrimde birinci olmaktan ötürü duyduğumuz gururun yanısıra, Rus komünistlerinin «yalnızlığın trajedisini» de yaşadıklarını ifade ediyor. Yazara göre Lenin mektubunda şaşkınlığını dile getiriyor: «İşçi yığınlarının, Rusya'yı ziyaret eden İn-

giliz delegasyonununun çoğunluğu gibi *önderlere* sahip olması çağımızda eşi ender görülen bir olaydır... Özünde hâlâ dünyaya gözleri kapalı gezen bu *Trade-unionistler* ne yazık ki İngiliz işçilerinin geniş yığınlarını temsil ediyorlar.»

Mademki siz, komünist partisi olarak sadece «Rus proleteryasının diktatörlüğünü» temsil ediyorsunuz, demek oluyor ki, işçi sınıfımız geniş kitlesiyle, geçmişi artık bir tarih olan İngiliz trade-unioncularına göre çok daha ileri konumlara sahip, onlardan çok daha ileri. Alman sosyalist hareketinin eski liderlerini, (hatta Kautsky'i bile) «alçak pazarlıkçı» olarak niteleyen, hatta kendilerini «burjuvaziye» sattıklarını öne süren yazılar Sovyet basınında defalarca çıktı.

Şimdi, heyecanın ve polemiğin neden olduğu davranışları bir yana bırakalım; çünkü karşımızda bütün bunlara karşın gerçekleşen bir olgu var: Avrupa proleteryası sizleri takip etmedi ve yığınların tavrı ikinci mektubumda tanıttığım Stone adındaki Amerikalı sosyalistin görüşlerini doğrular nitelikte. Onlar kapitalizmin daha Avrupa'da bile işini bitirmediği görüşündeler ve gelecek için yararlı olabileceğini düşünüyorlar. Bugünden geleceğe uzanan geçişte herşeyi yoketmek ya da yerle bir etmek gerkmiyor. Düşünce, toplantı, söz ve basın özgürlüğü bizim açımızdan «burjuva önyargıları» olarak kalmamalı. Bunlar deyim yerindeyse geleceğin kutsal, vazgeçilemez araçlarıdır; insanlığın uzun süren, ama sonuç alıcı savaşımı ve gelişimi sürecinde elde ettiği ve bundan böyle de onun muhafızlığını yapan kazanımlardır. Tüm bunları bir türlü tanıyamayan, bu özgürlükleri halkla birlikte kullanamayan bizler, sadece bizler diyebiliriz, bunlar «burjuva önyargılarıdır» ve adaletin engelidir diye...

Sizlerin bu muazzam yanılgısı «tanrı yaratan halk» dinsel mitosuyla ve özellikle de, cehaletiyle bilginleri hep alteden ve her istediği hiç çaba göstermeden gerçekleşiveren İvanuşkayı anlatan halk masallarıyla giderek büyük benzerlikler gösteriyor. Halk yığınlarını etkimize almamızdaki çabukluk ve başarı sosyalist sisteme hazır olduğumuzu değil, halkımızın henüz olgun olmadığını kanıtlıyor. Mekanikte yararlı ve zararlı direnç deyimleri vardır. Zararlı direnç, mekanizmanın çalışmasını engeller ve ortadan kaldırılması gerekir. Ama yararlı direnç olmadan mekanizma boşta çalışır, yararlı iş göremez. Bizde olan da işte buna benziyor. Siz, azami hedeflerinizi ilân ettiniz, sosyalizm adına mücadele veriyorsunuz, savaş meydanlarında zaferlerinizi bu bayrak altında kazanıyorsunuz. Ama komünizm adına süren tüm bu koşuşturma, onun galibiyeti anlamına gelmiyor.

Rusya'ya çok benzeyen Romanya'da olup bitenlere ilişkin bir öykü duydum geçenlerde; çok güzel ve gerçek. Orada büyük toprak ağalığı sistemi hâlâ var; ve bu, bizim toprak ağalığımızla büyük benzerlikler gösteriyor. Hatta, toprak ağalarının adı da aynen bizde olduğu gibi «boyar». Bu da olgunun slav kökenli olduğunu kanıtlıyor.

Boyarların içinden bazıları, özellikle de genç olanlarının aşırı partilere girdiği oluyor; hatta sosyalist Dobrogeanu akımının etkisinde kalanlar hiç de az değil. İşte bu boyarlardan birinin yolu bir keresinde İsviçre'ye düşmüş. Anarşizme ilgi duyan bu boyar orada bahçıvan olarak çalışan anarşist bir teorisyenle karşılaşmış. Dost olmuşlar, hatta öylesine iyi anlaşmışlar ki, boyar, anarşisti Romanya'ya davet etmiş. Bu toprak ağasının ucu bucağı görünmeyen toprakları varmış ülkesinde.

Ormanları da varmış ve boyar ormanın bir kısmını halka açık park haline getirmeye karar vermiş. Tabii bu karar anarşistin de çok hoşuna gitmiş. O, boyarın tüm mülkünü halka devrettirmek niyetindeymiş ve bunu samimi bir şekilde boyara da söylemiş. Anarşist, böyle boyarlar yetiştiren Romen halkı genç bir halktır, yani burjuva önyargılarından henüz fazla etkilenmemiştir, dolayısıyla bu ülkede anarşist ülkülerin gerçekleştirilmesi çok kolay olur diye düşünüyormuş. Bu düşüncelerini arkadaşına da açmış: Ona devrimin ilk belirtileri ortaya çıktığında, mülkiyetini korumaması, ilk fırsatta onu halka devretmesi gerektiğini söylemiş. Belki de, böyle bir tehlike ancak uzun vadede söz konusu olur diye düşünerek «tamam» demiş boyar. Sonunda anarşist bahçıvan Romanya'nın bir köşesinde, boyarın topraklarında ve onun parasıyla halka açık örnek bir park yapmış. Ama halkın «henüz genç» olmasından kaynaklanan olumsuzlukların belirtileri çok çabuk ortaya çıkmış: Parktaki masalara, sıralara «duvar edebiyatı» karalamaya başlamışlar. Anarşist çiçekleri koparıp, dalları kırmamalarını, müstehcen yazılarla sıraları, masaları çizistirip durmamalarını söylemiş... Ama «genç halkın» teorisyen anarşiste verdiği yanıt ilginç olmuş; masa ve sıralara yazıları bundan böyle çakıyla kazımaya, çiçekleri köklerinden söküp ağaçları diplerinden kesmeye başlamışlar. Helaları hepten girilemez hale getirmişler. Bunun üzerine bahçıvan boyara, «Ben sizin ülkenizde yaşayamam. Halka açık bir yerde nasıl davranması gerektiğini öğrenmeyen bir halk, benim kafamdaki anarşizmden daha çok uzaklardadır» demiş.

Bu olay düşüncelerimizin özünü iyi ifade ediyor. Burjuva toplumlarının yetersizliği ve işlevsizliği her zaman sosyalizme hazır olmak anlamına gelmiyor. Anarşistlerimizden Bakunin bir zamanlar şunları yazmıştı:

«Rusya'nın tüm hırsızlarıyla ve soyguncularıyla ittifak kurmamız gerek». O bir teorisyen ve anarşistti; mülkiyeti teorik temelde reddetti. Hırsız ise bu reddi pratikte yapıyor. Yani teoriyle pratik birleşmeli... Şimdi bu fikir yürütme bugün bizce muazzam bir basitlik. Geleceği planlayarak mülkiyeti felsefi olarak yadsıyan anarşistle, sıradan bir hırsızın mülkiyeti tanımaması arasında olağanüstü derin bir uçurum var. Hırsızın önce zaman sürecinde geri gitmesi, başkasının mülkiyetine karşı dürüst davranacağı ilişkileri bilincinde yaratması gerek, ki bunu kapitalizm yapıyor. Kişisel anlamda değil, tüm halkla beraber mülkiyetin toplumsal reddi düşüncesi ancak bundan sonra gündeme gelebilir.

Şimdi siz halkımızın, bana anlatılan öyküdeki Romenlere pek benzemediğini söyleyeceksiniz. Nicelikteki fark, Romanya'da da, yani bir ülke sınırları içinde de var. Ama şimdi dürüst olmak gerekirse, elimizi vicdanımıza koyarsak nasıl bir halk bizim halkımız?

Umarım, halkımı en az bir bolşevik kadar sevdiğimi biliyorsunuzdur. Ve şu an sonuna yaklaştığım tüm yaşamım bunun kanıtıdır... Ama ben halkımı, içinde şöyle ya da böyle deneyler yapılabilecek bir topluluk olarak değil, gerçekte nasılsa, öyle seviyorum.

Daha çok uzun ve zorlu bir süreç bekliyor bizi. Siz komünizmden söz ediyorsunuz. Kaldı ki, komünizm de tam olarak belirgin ve açıklıkla tanımlanmış bir şey değil ve siz hâlâ komünizden ne anladığınızı ifade etmediniz. Bu yönde toplumsal bir dönüşüm için *başka ahlaka gerek* olduğu kanısındayım. Elmasın harika kristallerinin ve amorf kömürün temel maddesi aynıdır: Her ikisi de karbon. Demek ki, moleküllerin iç yapısında bazı değişikliklerin olduğu bir gerçek. İşte toplumu oluşturan insan atomları için de bu geçerli; somut ola-

rak varolan bir toplumdan derhal başka bir toplum biçimi kristalleştirmek bu nedenle olanaksız. İsviçre'de birçok şehirde yolda birşey bırakıp, bir süre sonra döndüğünüzde aynı yerde olduğunu görürsünüz. Bizde ise, şimdi açık konuşalım... Bu konuda veriler yok mutlaka ama siz de bilirsiniz, bizde bir atasözü vardır: «Eşyalarını orta yerde bırakma, hırsızı kışkırtma». «Yolda bırakılan birşeyin yanından geçen bin insan arasında onu cebine atanların sayısı Avrupa'da, Rusya'ya göre daha azdır» dersem, herhalde siz de katılırsınız bu görüşe.

Oysa sadece bu fark bile kıyaslama açısından muazzam öneme sahiptir. Geçen yıl bir Ukrayna köyünde idim. Bol bol dolaşıp köylülerle sohbet ettim. Kızımın ve damadımın Toulouse'da bir yıl işçilerle dolu bir evde bir gece bile odalarını kilitlemeden kaldıklarını anlattığımda köylüler hayret ettiler.

«Bizde ise, dedi saygıdeğer bir köylü kadını, özellikle şimdilerde, çocuk eve kendilerinin olmayan birşeyle geldiğinde, annesi ona aferin bile diyor...»

İşte sizlerin komünizmi ilân ettiğinizden bu yana bu işler, azalmayı bir yana bırakın, olağanüstü boyutlarda arttı da.

SBKP 14. KONGRESİNDEKİ KONUŞMADAN

Krupskaya

14. Syezsd Sterografiçeski Otçot s. 155-156 aktaran: «Buharin Tanulmanyok» Pool. tud. Füzetek Budapeşte, 1988.

Aralık 1925'de toplanan SBKP 14. Kongresi öncesi Zinovyev ve Kamenyev tarafından yönlendirilen «Leningrad muhalefeti» ile Stalin arasındaki mücadele kamuoyuna ve basına açık bir şekilde sürüyordu. Krupskaya Lenin'in mirasını ve Lenin'in öğretisini yorumlama hakkını tek başına sahiplenmek isteyen Stalin'e karşı muhalefeti destekliyordu. Kongrede, Buharin'in konuşmasında öne sürdüğü «leninizmin yorumlanmasına sadece parti yetkilidir» tezini eleştiren bir konuşma yapan Krupskaya, bu görüşün «ikon yaratma» tehlikesini bağrında taşıdığını vurguladı.

...Bence şimdi burada gerçek leninizmin ne olduğu, nasıl yorumlanması gerektiği üzerine bağırıp çağırmanın bir anlamı yok. Son günlerde Lenin'in «*Devlet ve Devrim*» adlı kitabının ilk bölümünü yeniden okudum. Lenin kitabın bu bölümünü tam da Temmuz sonrası dönemde, yani yaşamının tehlikede olduğu günlerde yazmıştı: «Tarihte büyük devrimcilerin öğretilerinin ölümlerinden sonra izleyicileri tarafından çarpıtıldığı dönemler de olmuştur... bu öğretileri kutsal, dokunulmaz, ama masum öğretiler haline dönüştürmeyi de deneyebilirler... ve bu arada öğretinin devrimci yanını köreltirler...» Biz marksistler için doğru olan şey, gerçeğe ters düşmeyen şeydir. Vladimir İlyiç, «Marks'ın öğ-

retisi yenilmez niteliktedir, çünkü doğrudur,» diyordu. Kongremiz en doğru çizgiyi arayıp bulma konusunda çaba göstermelidir. Kongremize düşen görev bu. Çoğunluk her zaman haklıdır, diye kendi kendimizi rahatlatmanın bir anlamı yok. Parti tarihinde çoğunluğun haksız olduğu kongreler de varolmuştur. Örnek olarak Stockholm kongremizi hatırlatırım.

LENİN'İN VASİYETNAMESİ HANGİ KOŞULLARDA DOĞDU?

V. P. Naumov

Pravda, Şubat 1988. (Günlük)

Lenin'in politik vasiyetnamesi Sovyet tarihinin üzerinde en çok tartışılan ve Lenin'in ölümünden hemen sonra Stalin ve Troçki arasında, ardından da Stalin ve muhalifleri arasında kıyasıya süren iktidar kavgasında en çok atıf yapılan belgelerden biridir.

Lenin'in ölüm döşeğinde dikte ettirdiği «Kongreye Mektup», diğer adıyla «vasiyetname» siyasi yaşamının son faaliyetlerinden biridir. Parti içindeki liderlik kavgasının neden olabileceği olağanüstü tehlikelerin önsezisiyle kaleme alınan metin partinin en önde gelen yöneticilerinin kısa değerlendirmesini yapmakta, partiye yönetim kademelerindeki değişiklikler için öneriler sunmaktadır. Lenin bu yazısında Stalin' in parti genel sekreterliği görevini eksiksiz yerine getirebileceği konusunda kaygılarını dile getirmekte, açıkça Stalin'in bu görevden alınmasını önermektedir.

Belge, Lenin'in ölümünden sonra, onun açık isteğine karşın yayınlanmamıştır. Onyıllarca üzerinde çok konuşulan, atıf yapılan, ama kaynak olarak-yayınlanmadığı için- başvurulmayan bu belge önemli spekülasyonlara yol açmış, parti içi kulis mücadelelerinde her grubun kendi çıkarı için kullandığı muğlak bir kaynak haline getirilmiştir.

Pravda'da çıkan yazı, vasiyetnamenin hangi ortamda kaleme alındığını tanıtıyor.

Lenin'in «vasiyetname»si ile Stalin'in ve Troçki'nin vasiyetnameyle ilgili yazıları hakkında daha geniş bilgi için «*Bitirilmemiş Devrim*» (*) adlı kitabıma başvurulabilir.

12 Aralık 1922: Vladimir İlyiç sabah erken saatlerde Gorki kentinden Moskova'ya döndü. Saat 11.15'de Kremlin'deki çalışma odasına girdi. Kısa bir süre çalıştıktan sonra evine geçti. Saat 12'de tekrar çalışma odasına döndü ve iki saat boyunca yardımcıları A. İ. Rikov, L. B. Kamenyev ve A. D. Cyurupa ile görüştü. Öğleden sonra saat 17.30'da tekrar çalışma odasına geldi, telefon etti. Daha sonra 18.00'den, 18.45'e kadar yine çalışma odasındaydı. Tiflis'ten o sırada dönen F. E. Çerçinski ziyaretine geldi. Trans-Kafkasya bölgesinde Parti Komitesi ve Gürcistan Komünist (B) Partisi arasında beliren anlaşmazlık konusunu görüştüler. Bu sorun Lenin'i çok heyecanlandırdı. Daha sonra dış ticaret alanındaki devlet tekeli sorununu ele aldılar. Akşam 20.15'de dairesine geçti. Hiç kimse bugünün, yani 12 Aralık 1922'nin V. İ. Lenin'in Kremlin'daki çalışma odasında geçirdiği son gün olduğunu bilmiyordu.

13 Aralık: Gece yarısından sonra hastalık arka arkaya iki krizle başgösterdi. Buna karşın doktorlar Lenin'i işlerini hiç olmazsa bir süreliğine bırakması konusunda ikna edemediler. Lenin yarım kalan işlerini bitirmek için derhal işe girişeceğini bildirdi. «Hastalık yere sermeden, elimi çabuk tutmalıyım» diyordu. Ondan sonraki üç gün boyunca, yani 13-14-15 Aralık günlerini acele içinde çalışarak geçirdi; sağa sola telefon etti, dairesinde yoldaşlarıyla görüştü, Sovyet'lerin 10.

(*) Bkz. **Bitirilmemiş Devrim**, Amaç Yayınları, 1989.

Kongresinde yapacağı konuşmanın metnini hazırlamakla uğraştı, birkaç mektup yazdı, dış ticaretteki devlet tekeli üzerine birkaç not tuttu ve Halk Komiserleri Konseyi) Bakanlar Kurulu ve SZTO (İş ve Güvenlik konseyi) başkan vekilleri arasındaki ilişkinin niteliği üzerine düşüncelerini kaleme aldı. 1922 yılında devletin satın almayı başardığı tahıl miktarı, nüfus sayımı ve benzer bazı konularda bilgi aldı.

15-16 Aralık: Gece yarısı durumu aniden ağırlaştı. Yeni bir krize yakalandı. Ama buna karşın, 16 Aralık sabahı -doktorlar gelinceye kadar- Nagyesda Konstandinova Krupskaya'ya bir mektup dikte ettirdi. Saat 11.00' den 11.45'e kadar doktorları V. V. Kramer ve A. M. Kojevnikov tarafından muayene edildi. Doktorların Gorki'ye gitmesi (Lenin'in orada bir yazlığı vardı) tavsiyesini reddetti. Moskova'da kalmaya kararlıydı. Lenın Krupskaya'ya, Stalin'i aramasını ve ona, hastalığı nedeniyle Sovyetler'in 10. Kongresinde konuşamayacağını iletmesini söyledi. Konuşmasını yapmaktan mahrum kalması Vladimir İlyiç'i çok üzmüştü RKP(B) MK 18 Aralıkta bir toplantı yaptı. Toplantıda alınan ve doktorların görüşünü de yansıtan kararı Lenin'e bildirmeye de karar altına aldılar. Merkez Komitesi, olağanüstü kararında, Lenin için gerekli olan tedavilerin yapılması konusunda bizzat Stalin'i sorumlu tutuyordu...

21 Aralık: Lenin profesör Verster'in izniyle Krupskaya'ya, Troçki'ye gönderilmek üzere bir mektup dikte ettirdi. Bu mektubunda RKP(B) MK toplantısında dış ticaretteki devlet tekeli sorunu üzerine alman kararı memnunlukla karşıladığını dile getirdi. Parti Kongresinde dış ticaretin güçlendirilmesi konusunun gündeme alınmasını önerdi. Ayrıca bu önerisinin Sovyet Kong-

resindeki komünist gruba anlatılmasını da rica etti.

Lenin'in Troçki'ye mektup yazdığını duyan Stalin, Krupskaya'ya telefon ederek, ona kaba bir şekilde bağırıp çağırdı ve hakaret etti. Krupskaya'yı Merkezi Denetleme Komitesi önüne çıkarmakla tehdit etti. Krupskaya bu konuyla ilgili olarak 28 Aralık 1922'de L. B. Kamenyev'e bir mektup yazdı:

«Lev Borisoviç. Vladimir İlyiç'in, doktorun da izniyle bana dikte ettirdiği kısacık bir mektup nedeniyle Stalin'in ağır hakaretlerine uğradım. Ben çok eskidendir bu partinin üyesiyim. Bu otuz yıl içinde bir tek yoldaşımdan bile böyle ağır sözler duymadım. Partinin ve İlyiç'in çıkarlarına en az Stalin kadar dikkat edebilirim kanısındayım. Şimdi kendime hakim olmakta zorluk çekiyorum. İlyiç'le neyin konuşulup, neyin konuşulamayacağını ben doktorlardan daha iyi biliyorum. Çünkü hangi konunun onu heyecanlandıracağını ben biliyorum. Herhalde ben, bunu Stalin'den de daha iyi biliyorum! Ben de insanım ve sinirlerim artık dayanamayacağım kadar gergin! N. Krupskaya»

Nagyezda Konstantinova önceleri bu konuya ilişkin olarak Lenin'e hiç birşey söylemedi. Bu nedenle Lenin'in 4 Ocak 1923'de Stalin'e ilişkin yazdıklarında bu olayın etkisi yoktur. Lenin bu olayı ancak Mart 1923 de duydu ve derhal Stalin'e gönderilmek üzere şu mektubu dikte ettirdi:

«Sayın Stalin yoldaş,

Siz, eşime telefon ederek, ona ağır hakaret etme kabalığını gösterdiniz. Her ne kadar o, sizin söylediklerinizi unutacağına ilişkin olarak size söz vermişse de, bu olayı daha sonra Zinovyev ve Kamenyev'in bilgisine de sundu. Ben bana karşı yapılanları öyle kolay

unutmam ve eşime karşı yapılanları da bana karşı yapılmış gibi değerlendirdiğimi de söylemem gereksiz sanırım! Bu nedenle sizden şu konuyu düşünmenizi ve karar vermenizi istiyorum: Ya söylediklerinizi geri alır ve özür dilersiniz ya da aramızdaki ilişki sona erer.

Saygılarımla: Lenin, 5 Mart 1923.»

M. İ. Ulyanova'nın daha sonra RKP(B) Merkez Komitesi ve Merkezi Denetleme Komitesi'nin Temmuz 1926'da birlikte düzenlediği toplantının divan başkanlığına gönderdiği mektupta da belirtildiği gibi, Stalin Lenin'in mektubunun ardından özür diledi. Bu toplantıda bu olay görüşülmüştü.

Burada bu olayın Kongre'ye gönderilen mektuba etki yapmadığını tekrarlamakta yarar var. Ama bu olay tek başına bile olayın içindeki kişilerin ahlaksal yapılarını çok iyi yansıtıyor. Stalin'in kabalığı, soğukluğu, ruhsuzluğu ve Krupskaya'nın iradesine nasıl hakim olabildiği, nezaketi, olgunluğu iyice belirginleşiyor.

Konuyu ele alan belgeler yeteri kadar ipucu veriyor. Oyun yazarı Mihail Şatrov «İleri... İleri... İleri...» adlı tiyatro oyununu yazarken, Stalin'in ağzından Krupskaya'ya söylettiği utanç verici cümle üzerinde fazla düşünmeye gerek duymadı mutlaka. (Satrov'a göre Stalin şu cümleyi sarfetmişti: «Liderle yatmak başka, lideri tanımak başka...»)

21 Aralık: Lenin, Gorbunov'dan VSNH-NTO redaksiyon kurulunun yurtdışında görev yapan üyesi M. Y. Lapirova-Skoblo ile görüşmesini ve onun iki diktafon edinerek, bunları ivedi bir şekilde diplomatik kuryeyle kendisine göndermesini istedi. Lenin hastalığa karşı mücadele veriyor, dayanmaya çalışıyordu.

23 Aralık: Gece yarısı durumu ağırlaştı. Ağır haber Mariya İlyiçna Ulyanova tarafından açıklandı: Lenin'in

hastalığı ilerliyordu. Sağ koluna ve sağ bacağına felç inmişti. Bu andan itibaren Lenin bir daha yazamadı...

24 *Aralık:* Doktorların, sekreteriyle ve mektuplarını dikte ettirdiği kişilerle çalışmalarına kesin bir şekilde son vermesi talebine, Vladimir İlyiç ültimatomla yanıt verdi: Ya kısacık bir zaman için, ama her gün «günlüğünü» dikte ettirmesine izin verirlerdi ya da o iyileşmek için çaba göstermeyi bırakırdı.

Vladimir İlyiç büyük bir olasılıkla «günlük» diye nitelendirdiği takdirde dikte ettirme konusunda izin koparabileceğini umut etmişti.

Aynı gün (yani 24 Aralıkta) Stalin, Kamenyev ve Buharin doktorlarla görüştüler. Görüşmeden sonra şu karar alındı:

«1. Vladimir İlyiç günde 5-10 dakika yazılarını dikte ettirebilir. Ama bu, mektuplaşma biçiminde olamaz ve yazdıklarına cevap isteyemez. Görüşmeler yasaktır.

2. Vladimir İlyiç'i heyecanlandırmamak için ne dostları ve ne de ev halkı ona ülkedeki politik gelişmelerle ilgili bilgi veremez.»

Lenin (saat 18-20 arası) M. A. Vologiçeva'yı evine çağırıp ona on dakika boyunca mektup dikte ettirdi. Bu «Kongreye Mektup»un parti önde gelen yöneticilerinin kişiliklerini ele aldığı ikinci bölümüydü.

M. A. Vologiçeva kendi günlüğüne şunları yazdı: «Dün yazdıklarımızın (23 Aralık) ve bugün (24 Aralık) dikte ettiklerinin kesinlikle gizli olduğu konusunda beni uyardı. Bunu birkaç kez vurguladı. Dikte ettiklerinin özel bir yerde saklanmasını talep etti. Bu konuda özel bir sorumluluk gösterilmesini, yazdıklarının en derin gizlilik koşullarında saklanmasını istedi.»

Şimdi burada sıralananlara, daha sonrası açısından belirleyici öneme sahip olan şu noktayı da ekleyelim:

1929'da M. A. Vologiçeva şunları yazdı bu konuda: Kopyaları temize çektikten sonra diğer hazırlık metinlerini yaktım. Onun isteği üzerine kopyalar mühürlenip kapatılan zarfa konulmuştu. Zarfın üzerine «yalnızca V. İ. Lenin tarafından, onun ölümünden sonra ise Nagyezda Konstantinova tarafmdan açılabilir» ibaresinin de konulmasını istedi. Zarfın üzerine «ölümden sonra» diye yazmadım.

Şimdi burada bir parantez açıp zaman içinde biraz ileriye gidelim. Lenin, Politbüro üyeleri de dahil, kimsenin mektupda yazılı değerlendirmeleri zamanmdan önce öğrenmesini istemiyordu. Bu anlaşılabilir birşey. Lenin'in notlarının zamanından önce yayılmasının nelere neden olabileceği tahmin edilebilirdi.

Sonuçta ne oldu? Aralık 1922'de yazılan ve RKP(B) MK üyelerinin sayısının artırılması konusunu ele alan «Kongreye Mektup»un ilk bölümünü, Lenin'in isteği uyarınca hemen o gün Merkez Komitesine ilettiler. «V. İ. Lenin'in mektuplarının, notlarının ve görüşmelerinin dökümü» adlı kitapda da bu yazılı.

Peki mektubun 24-25-26 Aralık günlerinde yazılan ikinci bölümünün kaderi ne oldu?

Şimdiye kadar konuyla ilgilenen kaynaklarda Lenin'in tüm notlarının, Krupskaya'nın Lenin'in tüm yazılanları Merkez Komitesine ilettiği tarihten, yani Mayıs 1924'den itibaren açığa çıktığı sanılıyordu. Aralık 1922'de yazılanlar da o zaman ortaya çıktı diye biliniyordu. Ama belgeler bunun tersini kanıtlıyor. Fortiyeva'nın 29 Aralığa kadar Stalin'i ve Politbüronun bazı üyelerini, Lenin'in dikte ettirdiği herşey hakkında bilgilendirdiği bugün artık açıkça biliniyor.

Demek oluyor ki Politbüro üyeleri ve Merkez Komite üyelerinin bir kısmı Lenin tarafından yazdırılan, ki-

şileri değerlendirdiği ve «kesin bir şekilde gizlidir» notunu koydurduğu mektubu biliyorlardı. Bu kişilerin mektuba şu ya da bu şekilde tepki göstermediklerine inanmak güçtür.

Lenin'e iradesinin açıkca ve kabaca çiğnendiğini söylemediler. Bunun sağlığına nasıl bir etki yapacağını kestiremiyorlardı. Vladimir İlyiç ise vasiyetnamesinin kongreye kadar gizli tutulacağı inancı içindeydi.

25 Aralık: Lenin «Kongreye Mektup»un ikinci bölümünü M. A. Vologiçeva'ya dikte etmeye devam etti.

26 Aralık: Lenin 15 dakika içinde L. A. Fotiyeva'ya «Kongreye Mektup»un son bölümünü yazdırdı.

29 Aralık: «Kongreye Mektup»un Merkez Komite üyelerinin artırılması konusunu ele alan bölümüne notlar.

Doktorlar Lenin'in kitap okumasına izin verdiler.

4 Ocak: Lenin L. A. Fotiyeva'ya «Kongreye Mektup»un 24 Aralık 1922 tarihinde yazdırdığı ikinci bölümünü dikte ettirdi. Bu ekte Lenin Stalin'in kişiliğini değerlendirerek, onun RKP(B) Merkez Komitesi Genel Sekreterliği görevinden nasıl alınabileceği konusu üzerinde düşünülmesini öneriyordu.

Stalin RKP(B) Merkez Komitesi Genel Sekreterliği'ne 1922 ilkbaharında seçilmişti. Bu göreve seçilmeden önce Mart 1919'dan itibaren Politbüro üyesi olarak ulusal sorunla uğraşmış ve İşçi-Köylü Denetim Halk Komiserliğini yürütmüştü. Yani İç savaş yıllarında ve savaşı takip eden yıllarda (ele aldığımız dönemde) Stalin ağırlığı olan, örgütleme alanında usta bir politikacıydı. Ve parti içinde bu özellikleri nedeniyle tanınan bir yöneticiydi.

1921 yılının ikinci yarısında Politbürodan Merkez Komitesi'nde örgütün işleyişine ilişkin sorunlarla ilgi-

lenme görevini aldı, Merkez Komitesi oturumlarının, Merkezi Denetleme Komitesinin toplantılarının ve başka toplantıların hazırlanması onun göreviydi. Yani pratik anlamda Merkez Komitesi sekreteri görevlerini yerine getiriyordu.

Bu arada Lenin'in Sovyet hükümetinin yöneticisi olduğunu hatırlatmakta da yarar var. Resmi anlamda Lenin'in parti içinde, Merkez Komitesi'nde sorumlu bir görevi yoktu; ama Merkez Komitesi ve Politbüro toplantılarını o yönetiyordu. Yani pratikte Lenin sadece Halk Komiserleri Konseyini (Bakanlar Kurulu) değil, aynı zamanda Partí Merkez Komitesi'ni de yönlendiriyordu. Bu konuda yardımcısı Merkez Komitesi sekreteri, yani sekreteryanın yöneticisi idi. Bu görev resmen onaylanmış olmasa da, pratikte Merkez Komitesi sekreterlerinden biri sekretaryanın çalışmalarını yürütüyordu.

Lenin'in sağlık durumu bozulduğunda sekreterliğinin, çalışmaları Lenin'in ilgilenemediği durumlarda da yürütebilecek biriyle güçlendirilmesi konusu gündeme geldi. Bu göreve Stalin seçildi. İşte görevin saygınlığının artırılması amacıyla, bu görevin Genel Sekreterlik olarak adlandırılması da bu arada karar altına alındı. Doğal olarak sekreterliğin üstlendiği işlev pratik olarak da arttı. Stalin bu göreve Merkez Komitesi tarafından seçildi.

Bu görev parti ve devlet yaşamında giderek anahtar öneme sahip bir görev haline geliyordu. Lenin bunu farketmiş ve bunun önemini kavramıştı. Şu cümleleri bunu gösteriyor:

«Stalin yoldaş Genel Sekreter olmasından bu yana geçen süre içinde elinde olağanüstü bir yetki toplamıştır. Ve ben, elindeki bu yetkiyi her zaman dikkatle kullanacağından emin değilim.»...

Nagyezda Konstantinova Krupskaya'nın Lenin'in elyazmalarını ve diğer belgeleri Merkez Komitesi Komisyonuna teslim etmesinin ardından gelişmelerin nasıl olduğuna gelince:

Komisyonda Kamenyev, Stalin, Zinovyev ve başkaları vardı. Kamenyev'in yazdığına göre, Merkez Komitesi'nin 21 Mayıs 1924 tarihindeki oturumunda, «Kongreye Mektup»un metnini kongrede ele almamaya, delege gruplarına ayrı ayrı okumaya karar verdiler. Lenin'in notlarını yayınlamama konusunda da görüş birliğine vardılar. Bu belgeler bu nedenle yayınlanmadı.

Kongre delegelerinin bir kısmıyla Kamenyev, Zinovyev ve Stalin konuştu. Onların yorumuna göre, Lenin Stalin'in Genel Sekreterlik görevinden başka bir göreve atanmasının «olasılığı» üzerinde durmuştu. Oysa Lenin olasılıktan değil, bunun nasıl gerçekleştirilebileceği konusundan söz ediyordu. Görevden almak, Lenin için tereddüt konusu bile değildi. Onun için bu kesin karar altına alınmış bir sorundu. Kamenyev'in sözlerinden çıkan sonuç ise Lenin'in herşeyden önce Stalin'in kişisel özelliklerini değerlendirdiği yolundaydı.

Belgenin okunmasından sonra Kamenyev, Stalin'in eleştiriden dersler çıkaracağını vurguladı. Stalin de Lenin'in eleştirisini dikkate alacağı konusunda söz verdi.

ANASTAS MİKOYAN'IN ANILARI ÜZERİNE

Sergo Mikoyan

Tarih Bilimleri Doktoru

«Ogonyok», Sayı: 50/1987.

Anastas İvanoviç Mikoyan'ın adı iyi bilinir. O, 1915'ten beri Bolşevik Partisi'nin üyesi, devrim ve sosyalist kuruculuk mücadelelerinin aktif bir sıra neferidir. 1922'den 1966'ya kadarki tüm parti kongrelerinin delegesi ve 1926'dan 1966'ya kadar da Merkez Komitesi Politbürosu'nun üyesidir. Mikoyan sorumluluk dolu görevler yerine getirdi; Büyük Anayurt savaşı yıllarında Devlet Savunma komitesi üyeliği yaptı ve devletimizin, doğrudan doğruya V. İ. Lenin'in çabalarıyla oluşan seçkin kadrolarındandı.

Anastas Mikoyan, 71 yaşında aktif parti ve devlet görevlerinden ayrılarak, 1961 yılında anılarını yazmaya başladı. Zaten kısa bir süre önce leninci öncü kadroların kimileri üzerine kısa anılarını yayınlamıştı. Dinlenmeye çekildikten sonra düzenli olarak anıları üzerinde çalışmaya başladı. *Gençlik, Yeni Dünya, Ordu Tarihi Günlüğü* (askerlik tarihi ile ilgilenen bu dergide Büyük Anayurt savaşı üzerine makaleler yazmıştı) ve *Halkların Dostluğu* dergilerinde anılarından bölümler yayınladı.

1971 yılında *Mücadelenin Verildiği Yolda* adlı kitabını yayınladı. Kitap birkaç gün içinde satıldı ve hemen önde gelen biyografik yapıtlardan birisi oldu. Sonradan da yeni baskısı yapılmadı. Bu kitapta Anastas Mikoyan, kendi çocukluk çağından 1920'li yılların ortasına,

Bakü'den, Nisnni Novgorod'daki görevi gereği yola çıkışına kadarki dönemi kaleme aldı. *İleri* Yayınevi o zaman bu kitabı Fransızca yayınladı; Erivan'da da Ermenice basıldı. Kitap daha sonra Macaristan, Bulgaristan, Japonya, İtalya ve Polonya'da da yayınlandı. Şu sıralar ABD'de basıma hazırlanıyor.

Daha sonraki yıllardaki çalışmalarında onu çeşitli zorluklar bekliyordu. Çünkü daha ilk kitabı «en yukarıdaki» birilerinde kimi rahatsızlıklar yaratmıştı. Bu nedenledir ki *Gospolitisdat* (*) Yayınevi *İnsanlar ve Kendisi Üzerine* adlı harika bir yazı dizisini kesmek zorunda kalmıştı.

«*20'li Yılların Başı...*» adlı ikinci kitabı sıkıca kontrol edildi ve yayınevinin her zaman ne istedikleri pek belli olmayan redaktörleri tarafından, kimileri yazardan kaynaklanmayan değişiklikler gerçekleştirildi. Yazarın kimi konularda yazdıklarına (örneğin 10. ve 12. Parti Kongrelerinden özellikle hatırda kalanlar gibi), ilişkin olarak redaktörler kongredeki çalışmaların bunlarla sınırlanamıyacağını, bu nedenle de düzeltmenin zorunlu olduğunu söylüyorlardı. Aynı zamanda yazar parti tarihini değil de, kişisel anılarını yazması doğrultusunda uyarıldı. Redaktör onun kişisel anılarında öznel değerlendirmeler yaptığı ve hatta saygısızca davrandığı suçlamasında bulundu. Tartışmalar ve tek tek kişiler üzerine değerlendirmelerin, yeniden ve *SBKP Tarihi*'nin resmi bakış açısı doğrultusunda düzeltilerek, yazılması talep edildi.

Bunun üzerine Anastas Mikoyan kızdı ve onlarla tartışmaya girişti. Ne varki anılarını sağlığında yayınlanmış olarak görme isteği (o sıra yaklaşık 75 yaşındaydı) onu yumuşattı. Örneğin Buharin'e karşı yeni

(*) «Politik Devlet Yayınları» sözcüğünün Rusça kısaltılmışı-çev.

bölümler kitaba eklendi ve yazar için önemli olan birçok bölüm de çıkarıldı.

Bugün bu konu üzerine farklı değerlendirmeler yapabilir ve hatta yumuşak başlılığından dolayı onu kınayabiliriz. Ama şunu da dikkate almalıyız ki, Mikoyan durgunluk yıllarının atmosferi içinde hiçbir umut ışığı görmedi; üstelik yaşayacağı günler de sürekli azalıyordu...

En sonunda 1975 yılında ikinci kitabı fotoğrafsız ve az sayıda basılarak yayınlandı.

Üçüncü kitapta herşey daha da zorlaştı. Anastas Mikoyan üçüncü kitabının üzerine çalışmaya başladığı zaman, daha önce olduğu gibi, SBKP MK'si üyesi (ki bu görevi 1922'den beri yerine getirmişti) değildi ve SSCB Yüksek Meclisi temsilciliğine aday da olmamıştı. Ona birçok kez bir makalesinde ya da bir konuşmasında «İlyiç'ten İlyiç'e...» konusunu ele almasını, o zaman «herşeyin iyi olabileceğini» önerdiler. O, bu ve buna benzer önerileri her zaman kesin bir şekilde reddetti ve Leonid İlyiç Brejnev için «şakşakcılık» yapmaya yönelik ardı arkası kesilmez önerileri gerçekleştirmeyi hiçbir zaman düşünmedi. Üçüncü kitap daha da sıkı kontrol edildi ve istemlere uygun yönde değiştirildi. Bütün bunlar yaşı çoktan sekseni geçmiş olan yazar için uzunca süren bir eziyet oldu.

Ölümünden iki ay sonra, yani 1978'in Aralığında, beni yayınevine çağırdılar ve bir karar ilâmı ile birlikte taslakların son biçimini geri verdiler. Buna göre kitabın baskısı plândan çıkarılmıştı.

Ben, gerçeği söylemek gerekirse, bu duruma pek üzülmedim. Çünkü bu taslak, ikinci kitaptan da beter bir biçimde, tüm bölümlerinde yazarın düşünce ve duygularını yansıtmıyordu.

Burada belirtmeliyim ki, Anastas Mikoyan anıları-

nı genel olarak kendisi yazmaz, dikte ettirirdi. Söylediklerinin önemli bir kısmı, benim ya da stenograf tarafından yazıya geçirilirdi. Yazıya geçirilenlerin önemli bölümü yayınevine teslim edilen metine geçmez, benim arşivimde kalırdı. Bu nedenle, kimi kısımları Ogonyok okurlarına sunulan kitap üzerindeki çalışmalarımda sadece taslakları kullanmıyorum. Onlar, yayınlanması için üzerinde yıllarca çalışılmış olmasına karşın, tarihi sadece «yukarıdan» saptanan çerçevede ele almışlardı. Yazara karşı bundan dolayı olumsuz bir tutum almak haksızlık olur; çünkü birçok kere kendisi, metnin böylesine keyfi biçimde daraltılmasına karşı kızgınlığını dile getirmişti. Ama yazar o günkü koşullarda yapıtının yayınlanması şansını korumak istiyordu (Yazar zaten kendi kendini sınırlıyordu; aslında bana anlattığına göre «Mihail Suslov bizim ideolojimize egemenken» gibi yazılması olanaksız olanları yazmak istiyordu).

Anastas Mikoyan'ın edebi mirası sayılanlarla bitmiyor. Bugünlerde Anayurt Savaşı üzerine yazdığı makalelerini içeren bir cilt yayınlanacak. Ayrıca geride savaş sonrası dönem ve yurtdışı gezileri (örneğin 1949 yılı başlarında Çin'in kurtarılmış bölgelerine, 1956 Polonya ve Macaristan'a; 1959 ve 1962 ABD'ye, 1960 ve 1962 Küba'ya, v.b.) üzerine yazdırdıkları kaldı. Ama bütün bu malzemeler üzerinde daha çok çalışmak gerekiyor.

Aşağıda Ogonyok okurları için, Sovyet tarihinin önemli sayfalarından biri olan RKP(B)'nin 13. Kongre'si ve onun hemen ardından gelen karmaşık süreç üzerine Anastas Mikoyan'ın yazdıkları kısaltılmış bir biçimde sunulmuştur. Bu kongre V. İ. Lenin'in yeri doldurulamaz kaybından sonraki ilk kongredir.

İLK KEZ LENİN OLMADAN

Anastas Mikoyan

Kongre öncesi

13. Parti kongresinin açılışından üç gün önce Kuzey Kafkasya yerel parti kongresinin seçtiği delegasyon Moskova'ya doğru yola çıktı. Voroşilov -o sıra Kuzey Kafkasya Askeri Bölge Komutanıydı- ve ben daha önceden yola çıkmıştık. Çünkü bizim Merkez Komitesi üyesi olarak, kongre öncesi yapılacak Merkez Komitesi Plenumu'na katılmamız gerekiyordu. Moskova'ya gitme hazırlıklarımızın sürdüğü günlerde, ikinci çocuğumuza hamile olan karımı Kislovodsk'a yolladım. Orada 1924 Haziranında oğlumuzu dünyaya getirdi ve ona, beş ay önce vefat etmiş olan Lenin'in anısına Volodya adını verdik.

Biz Tiflis -Moskova Ekspresi'nde Orconikidse, Kirov, Orahelaşvili ve Miyasnikyan (onunla Rostov'da karşılaşmıştık) ile beraberdik. Doğal olarak yol boyunca önümüzde duran plenum, kongre, parti iç yaşamı ve ülkenin genel durumu üzerinde görüş alışverişinde bulunduk. Uzun zamandır dosttuk ve Kafkaslar'ın ötesindekilerden bir çoğuyla da tanışıklığım vardı.

1923-24 yılları halk ekonomisinin yeniden düzenlenmesi, dış politika ve dış ticaretin gelişmesi yolunda önemli başarıların kazanıldığı yıllardır. İki yıl ardı ardına iyi ürün alınması sayesinde temel gıda maddelerindeki kıtlık aşılmakla kalmamış, tahıl dışsatımı hissedilir şekilde artmıştı. İlk kez ülkemizin dış ticaretin-

de dışsatım, dışalımı geçmişti. Bu sayede biriken ek dövizle hem beklenmedik ekonomik darboğazlara ve doğal felaketlere karşı önlemler alınmış, hem de elli milyon rubleden fazla ve planda öngörülmeyen, ama hafif endüstri işletmeleri için gerekli olan hammaddeler (pamuk, deri, lastik) sağlanabilmişti. Dışardan alınan bu hammaddeler ile söz konusu işletmeler tam kapasite çalıştırılarak, özellikle kırsal bölgelerin ihtiyacı olan tüketim mallarının üretimi hızlandırılmıştı. Bütün bunlar troçkist muhalefete karşın yapılmıştı. Troçkistler daha fazla hazır sanayi malı dışalımı öngören, «mal ablukası» görüşünü öne sürmüşlerdi.

O sıralar ülke politik yaşamındaki en önemli olay, Merkez Komitesi tarafından açıklanan, Lenin'in işçileri partiye kazanma kampanyasıydı. Proletaryanın en iyi, en kararlı, en değerli, en dürüst ve en cesur evlatlarını kazanmaktı amaçlanan.

Emekçi köylüler arasında da politik aktifliğin hızla arttığı gözleniyordu. Benim Bölge Komitesi Sekreteri olduğum Kafkasya'da ve ülkenin başka birçok kırsal kesiminde de bu canlanma gözleniyordu. Yoksul ve orta tabakadan birçok köylüde komünist olmak yakıcı bir istem haline gelmiş ve MK'si Nisan 1924'de (13. Kongre'den kısa bir süre önce) köylülüğün en ilerici kesimlerinden 20 000 kişiyi partiye üye yapma ve böylece partinin köylerle, özellikle de kenar bölgelerle bağının genel anlamda güçlendirilmesi kararını almıştı.

13. Kongre için çok geniş hazırlık çalışması yapılmıştı. Yaklaşan kongrenin gündeminde yer alan tezlerin yayınlanması, binlerce komünist tarafından sorunların yerel parti konferanslarında ayrıntılı olarak tartışılmasına olanak vermişti.

Kongrenin sonuçları konusunda büyük sorumluluk duyuyorduk. Çünkü bu Lenin'siz yapılacak ilk kongremizdi. Gerçi daha önceki kongrede de Lenin rahatsızlığı nedeniyle aramızda değildi. Ama o zaman Lenin'in önerilerini -uzaktan iletilmiş olsalar bile- dikkate almak hâlâ olanaklıydı. Bu kez tüm sorunların çözüm yollarını kendimiz aramak ve bulmak zorundaydık. Üstelik bu işi sanki Lenin hâlâ aramızdaymış gibi başarabilmeliydik.

21 Mayıs 1924 günü yapılan plenumdan 3 gün önce (18 Mayıs) Politbüro adına Kamenyev, Lenin'in dileğini yerine getirmek amacıyla Nagyezda Krupskaya'nın, Lenin tarafından Merkez Komitesine verilmek amacıyla kaleme alınan *Kongre'ye Mektup* adlı yazısını teslim ettiğini bildirdi. Daha sonraları bu mektup *Lenin'in Vasiyeti* olarak anıldı.

Lenin'in mektubu içimdeki birşeyleri büyük bir güçle harekete geçirdi. Lenin, partinin geleceği konusunda büyük bir sorumluluk duyuyor ve parti birliğinin korunmasına da çok fazla değer veriyordu. Merkez Komitesinin kolektif yönetim organı olarak birlik ve uyum içinde çalışmasını parti birliğinin korunmasının güvencesi olarak görüyordu. Lenin'in parti birliğinin korunması ile ilgili olarak sahip olduğu birşeylerden rahatsız olma duygusu bize, yani plenuma katılanlara da geçmişti. Merkez Komite içindeki durumdan kaygılanan Lenin, tek tek MK üyelerini değerlendirip, endişe ve kuşkularını belirtmiş, Merkez Komite içindeki uyumun nasıl korunabileceği, gündeme gelebilecek bölümlerden nasıl sakınılabileceği gibi konularda, politik önerilerde bulunmuştu.

Lenin Troçkiyi «bolşevik» olmamak»la ve «her ba-

kımdan bürokratça önlemleri seçmesindeki aşırılılıkla» tanımlamış ve bu temelde ona olan güvensizliğini belirtmişti.

Lenin ayrıca partinin diğer önde gelen yöneticilerini de (Zinovyev, Kamenyev, Buharin, Piyatakov) ayrı ayrı, nesnel ve şaşılacak derecede tam tamına tanımlayarak yanlışlarını düzeltmeleri konusunda uyarmıştı.

Stalin'e gelince: Lenin şöyle vurguluyordu «Genel Sekreter olduktan sonra elinde ölçüsüz bir iktidar yoğunlaştı ve ben onun, bu iktidarı her zaman gerektiği gibi ve dikkatlice kullanmak gerektiğini anladığını sanmıyorum. (1) Bu nedenle Lenin «Stalin'in bu görevden nasıl alınabileceği ve yerine seçilecek kişinin, herşey bir yana, Stalin yoldaştan nasıl yalnızca bir yönüyle ayırt edilebileceği, yani onun nasıl hoşgörülü, sadakatli, nazik ve yoldaşlarına karşı özenli az kaprisli olmak özelliklere sahip olacağı üzerinde düşünülmelidir» önerisini yapmıştı. (2) (Merkez Komitesi Genel Sekreterinin görevlerini 11. Kongre'den sonra 3 Nisan 1922'deki Merkez Komitesi Plenumunun aldığı kararla düzenlenmişti. Stalin de bu göreve o plenumda seçilmişti. O yıllarda bu görevin daha sonradan kazandığı düzeyde bir öneminin olmadığını belirtmeliyim. Sekreterlik ayırt edici bir rol oynamaz ve adeta Politbüro'nun düzenli işlerini yerine getiren bir organ olarak değerlendirilirdi).

Kamenyev mektubu okuduktan sonra Politbüro' nun önerisini açıkladı. Politbüro, Vladimir İlyiç'in dileğini dikkate alarak, mektubun kongre delegelerinin bilgisine sunulmasını öneriyordu. Bununla birlikte Politbüro bu bilgilendirmenin genel oturumlarda değil delegasyonların kendi toplantılarında okunup tartışıl-

(1) V.İ.Lenin, Toplu Yapıtlar, Almanca Baskı, cilt: 36, s. 579.
(2) V.İ.L, A.g.y.

ması şeklinde yapılmasını öneriyordu. Bu «ayrıntı» kendine özgü bir öneme sahipti. Ayrıca Kamenyev, Lenin'in mektubunun tartışılması sırasında, Stalin'in Genel Sekreterlik görevinde kalmasının mümkün görüldüğünün, Politbüro'nun tavsiyesi olduğunu sözlerine eklemişti. Kamenyev'in söylediğine göre Stalin, Lenin tarafından sıralanan kişisel yanlışlarını kabul etmiş ve gerekli sonuçları çıkaracağına söz vermişti.

Politbüro'nun bu önerisinin, varolan çelişkileri ve herşeyden önce, Zinovyev, Kamenyev, Buharin, Rikov ve ötekilerin Troçki'nin rolünün artmasından duydukları endişeyi yansıttığı gibi bir izlenim edindim. Bu öneri Lenin'in vasiyetini yerine getirmekten vazgeçilmesi eğilimini de taşıyordu.

Politbüro'nun önerisi Plenum'da tartışılmadı, çünkü hiç kimse farklı bir görüş açıklamadı. Plenum ayrıca, Politbüro'nun kongre delegelerinin Lenin'in mektubu konusunda bilgilendirilmesine ilişkin izlenen yol ve yöntem üzerine önerisini de ele alarak karara bağladı. Mektup geniş bir çevreye bildirilmedi, çünkü bilgilendirme yalnızca kongre delegeleri için öngörülmüştü.

Kongre'nin Kararı

Lenin'in *Kongre'ye Mektup* adlı yazısı bütün delegasyonlarda okundu ve tartışıldı. Bütün delegasyonlar Stalin'in Merkez Komitesi Genel Sekreterliği görevinde bırakılmaları konusunda görüş belirttiler.

Bu kararı neye dayanarak almıştık? Merkez Komitesinin çoğunluğunun Troçki ve taraftarlarına karşı ilk sert mücadelesi gözler önünde olmuştu. Stalin bu mücadele içinde önemli bir görev yerine getirmişti. Yola nasıl devam etmemiz gerektiğine ilişkin leninci görü-

şü ustaca ve etkileyici kanıtlarıyla savunmuştu.

Ayrıca kongre delegeleri, Stalin'in MK Genel Sekreterliği için adaylığına, her ne kadar aralarında Troçki, Kamenyev ve Zinovyev gibi Lenin'in ölümünden sonra parti yönetiminde «başroller» talep edenler ya da Buharin ve Rikov gibi hatırı sayılır yoldaşlar bulunsa da, Politbüro üyelerinin hiç birinin karşı çıkamayacağı gerçeğinden de kopamazlardı.

Bugün geriye baktığımda inanıyorum ki, Lenin'in uyarısına karşın, Politbüro üyelerinin bir kısmı Stalin'in kişiliğinde kendilerine ciddi bir rakip görmediler. Politbüro üyelerinin öteki kısmı ise Stalin'in bonapartist bir öncülük görevine aday olamayacağına inanıyorlardı. Bu yüzden teorisyen ve ideolog olarak hatırı sayılır bir otoriteye sahip olan saygın bir önderi önermek yerine onu tercih ettiler. Saygın bir liderin, parti içinde Stalin'den daha iyi konuma ulaşarak, kendi düşüncelerini rahatlıkla empoze edeceğinden ve böylelikle de kolektif yönetime zarar vereceğinden endişe ediyorlardı. Böyle birşey bugün yalnızca garip değil, aynı zamanda olanaksızdır da; ama o zaman aynen bu şekilde davranıldı.

Lenin'in, vasiyetinde eleştirel uyarıların yanında, partinin önde gelen birçok yöneticisini iyi yönleriyle değerlendirmiş, ama Stalin'in yerine somut bir aday önermemiş olması, bizim dikkatimizi çekmişti. Eğer Lenin bu somut öneriyi yapmış olsaydı, Politbüro ve aynı zamanda da Merkez Komitesi ve kongre delegeleri onun önerisine karşı çıkmazlardı. Bunun dışında, Stalin'in de Lenin'in bu sert eleştirisini dikkate alacağını doğal olarak umut ediyorduk. Hatta daha fazlasını bekliyorduk, çünkü o gereken kişisel güvenceleri de vermişti. Ayrıca, birçoğumuzun Stalin'in bu özelliklerini bilme-

diğini eklemeliyim. Tam tersine, Stalin Merkez Komitesi üyeleri ve öteki önde gelen parti yöneticileriyle olan ilişkilerinde sürekli dostça davranır, karşısındakini her zaman dikkatle dinler ve hiçbir şekilde huysuz, kibirli ve «burnu büyük lider» davranışlarında bulunmazdı. Alışılmış olduğu gibi canlı ve tartışmalı geçen 13. Kongre boyunca Stalin yalnızca iki kez konuştu. Geri kalan zamanlarda sessiz bir biçimde prezidyumda oturdu ve başkanlık çıngırağını bir kez bile eline almadı. İnanıyorum ki, Stalin'in bu davranışlarını farkedip iyiye yoran yalnız ben değildim. Yıllar sonra bu mütevazi davranışların, Merkez Komitesinde Stalin'in görevden alınmasını da içeren «Lenin'in Vasiyeti»ne ilişkin tartışma nedeniyle kaçınılmaz olduğu anlaşıldı. Hatta o zamanlar bu davranışların, Politbüro üyelerine karşı planlanmış olan, daha sonra parti içinde yığınsal kırımlara dönüşen savaşım için MK'si ve parti aktivistlerinin güvenlerini sağlamayı hedeflediği iyice belli oldu.

Ben doğal olarak Lenin'in *Kongre'ye Mektup* adlı yazısının etkisi altındaydım. Lenin'in önerisine uymamak benim için -inanıyorum ki yalnızca benim için de değil- bir ıstırap olmuştur. Teselli olarak yalnızca şu gerçek yardımcı olabilir; o da Lenin'in mektubu yazdırmasının hemen ardından Stalin'in, leninci kadroları MK'sinin çevresinde birleştirilmesi için yaptıklarıdır. Bu sayededir ki, Troçki'ye karşı girişilen savaştan birlik ve bütünlük içinde zaferle çıkılabilmişti. Ne de olsa Troçki baş tehlike olarak görülüyordu.

Bana gelince ben «iki Stalin» tanıdığımı söyleyebilirim. Birincisi, on yıl boyunca kendisine eski yoldaş olarak büyük saygı duyduğum ve değer biçtiğim Stalin, ikincisi ise daha sonra tanıyacağım Stalin. 20'li yıllarda onun «suç» işleyebileceğine hem de böyle bir «suç» işleyebileceğine inanmıyordum. Kuşkusuz Politbüro içinde

bir mücadelenin sürdüğünü hissediyorduk. Ama Merkez Komitesinin genel durumu her zaman kontrol altında tutabileceğini ve leninci parti içi demokrasiyi güvence altına alabileceğini düşünüyorduk. Sıradan Merkez Komitesi üyeleri olarak bizler, görevimizi bunun sağlanması olarak görüyorduk.

Dengenin, Lenin'in sağlığında olduğu gibi tam olarak korunmasının sürekli zorlaştığı zamanla anlaşıldı. Ama henüz hiçbirimiz birilerinin parti yönetiminden «uzaklaştırılması» gerektiğini aklımıza getirmiyorduk. Farklı düşüncelerin mücadelesini normal bir durum olarak değerlendiriyorduk.

Stalin bu mücadele içinde gerçek hedeflerini özenle gizlemeyi başardı. Yönetimden tek tek «uzaklaştırmalar» da onun tarafından, bu daralmaların kaçınılmaz olduğu şeklinde yansıtıldı ve herkes tarafından Lenin'siz Politbüronun alışılagelmiş yapısı sürdürülemez diye düşünüldü. Arasıra, enson olarak da 1926 yılında bir uyarı yaptı: Ya sorun onun lehine çözülecek ya da görevi bırakacaktı.

Bu tür uyarılar genellikle dolaylı olarak, her seferinde de MK üyelerinin çoğunluğunun Stalin'in istifasıyla «diktatörce» eğilimli Troçki'nin ya da Zinovyev' in güçleneceğine ve bunun da bölünmeye yol açacağına inandığı bir anda formüle edilirdi.

Stalin'in diktatör olma potansiyelini ve buna uygun davranışlarını, ancak bunlara karşı mücadele etmek olanaksızlaştığı zaman doğru olarak anlayabildim. Çok yakın olduğum ve düşüncelerini iyi bildiğim Kirov ve Orconikidze de, bana göre Stalin'in «ilk yüzüne» aldanmışlardı.

Kirov 1934 kışında yapılan 17. Parti kongresindeki MK seçimlerinde delegelerden en fazla oyu aldı ve bir

grup delege ona Genel Sekreterlik görevini önerdi. Kirov öneriyi reddetti ve böylece sadakat ve ilkelere bağlılığını ispatladı. Kirov herşeyi Stalin'e bildirdi ve dolayısıyla yalnızca kongreye ve de doğal olarak kendisine karşı düşmanlık ve intikam duyguları uyandırdı.

Bunu ben ilk kez yirmi yıl sonra öğrendim. Stalin'in ölümünden sonra eski bolşeviklerden A. V. Snegov ve O. G. Şatunovskaya sürgünden geri döndüler. İlkini 20'li yıllarda, Olga'yı ise 1918 yılında Bakü'de Stefan Şaumyan'ın sekreteri iken tanıdım. Onları Hruşçov da tanıyordu. Hruşçov ve bana, bizlere yeterince bilinmeyen, aklımıza bile getirmeyeceğimiz şeyleri anlattılar. Olga Şatunovskaya Parti Merkez Kontrol Komisyonunda çalışmaya başladı. 17. Kongre'de Kirov yalnızca üç karşı oy alırken, Stalin'e karşı oyların bundan yaklaşık yüz kat fazla olduğunu Kirov cinayetinin soruşturması sırasında PMKK belgeleriyle saptadı. Onların anlattığına göre, seçim komisyonu başkanı ve kongre prezidyumunda bu işlerden sorumlu olan Kaganoviç bu durumu gizlice Stalin'e bildirmiş, o da yalnızca üç karşı oyun ortada bırakılmasını talep etmiş.

Oyların sayımı onüç ayrı komisyonda yapılmıştı. Bu komisyonlardan birinin üyesi, rahiplik seminerleri zamamndan arkadaşım N. Andreasyan'dı. Bana söylediğine göre, yalnızca onun komisyonunda Stalin'e karşı yirmiyedi oy sayılmıştı. Seçim komisyonunun bir üyesi de Verçoviç'ti ve bir mucize eseri onsekiz yıllık hapisten sağ çıkabilmişti.

Böylece anlaşıldı ki, Stalin'in gözünde Kirov bir rakipti ve parti içinde ve partinin önde gelen kadroları arasında, bütün muhalefet gruplarının yenilgisinden sonra da Stalin'e karşı olan hoşnutsuzluk büyüyordu. Bütün bunlar bir çok konuda gözlerimizi açtı...

Başında Stalin'in Kirov'la ilişkileri fena değildi. Ama sonra insanın Kirov'u «uysallaştırma» denemesinden farklı olarak yorumlayamıyacağı olaylar oldu. Parti içi çalışmada Stalin; Molotov, Kaganoviç ve Zdanov'a, daha sonra da Beriya ve Malenkov'a dayanmayı tercih ederdi. Zdanov kötü bir insan değildi, ama son derece iradesiz biriydi. Kendisinin zaman zaman entrikacıların kirli oyunları içine sokulmasına ve herşeyden önce de Stalin tarafından maşa olarak kullanılmasına izin vermişti.

Kirov'a gelince; *Pravda*'da yayınlanan «Soritş» imzalı yazıyı hatırlıyorum. Bu yazıda sorumlu bir yoldaş ele alınıyordu. Bu yoldaş Bakü'den Leningrad'a gelir, büyük bir eve taşınır ve iki köpek alır. Bu kaba bir demagojiydi. Ama herşeyin ötesinde rezilceydi, çünkü herkes yazıda kimden bahsedildiğini biliyordu. Ne var ki, gazete hiçbir zaman böyle bir yazıyı Stalin'in direktifi olmadan yayınlayamazdı.

13. Kongre için şunları eklemek isterim: Ne yazık ki, Lenin'in vasiyetnamesinde işaret etmiş olduğu, Stalin'in olumsuz kişilik özellikleri daha sonraki çalışma döneminde, yani 20'li yılların sonunda ve özellikle 30'lu yılların başında açıkça belli oldu. Hatta yalnızca Lenin' in saydıkları değil, daha da fazlası ortaya çıktı. Bu özellikler o dönem tahmin edilemiyecek boyutlara ulaştı. Bu bizim İlyiç'in vasiyetini yerine getirmediğimiz için ödediğimiz korkunç ve trajik bir bedeldi.

SBKP'DE PARTİ İÇİ MÜCADELE ÜZERİNE MEKTUPLAŞMALAR...

Gramsci-Togliatti

Mozgo Vilag, 1987, s. 11.

SBKP içinde Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in güçlenen konumuna koşut olarak gerginleşen parti içi yaşam, yirmili yılların ortalarından itibaren bir iç bölünme tehlikesini içermekteydi. 1925'de Troçki parti içinde liderlik mücadelesini artık kaybetmişti. Zinovyev ve Kamenyev tarafından desteklenen Stalin, Troçki'yi Savunma Bakanlığından aldı. Ama hemen bir yıl sonra «Leningrad Muhalefeti» adıyla ortaya çıkan Zinovyev ve Kamenyev, Stalin'e karşı Troçki ve Buharin'in de katıldığı geniş bir muhalefet platformunun yaratılması olasılığını gündeme getirmişti. Temmuz 1926'da «13'ler bildirgesi» adıyla anılan Troçki'nin yanısıra Kamenyev, Zinovyev, Krupskaya ve Pyatakov'un imzalarını da taşıyan bildirge yayınlandı. Bildirge «devletin bürokratikleştiğini» saptıyordu. Stalin yönetimi ve muhalefet arasındaki mücadele sonbaharda keskinleşti. Stalin, muhalefeti «sosyal demokratlıkla» suçlarken, Troçki de Stalin'i «devrimin mezar kazıcısı» olarak tanımlıyordu. Ekim sonunda toplanan Parti Plenumu Stalin'in zaferiyle sonuçlandı, Troçki ve Kamenyev Politbüro'dan çıkarıldı. İşte, İtalyan Komünist Partisinin seçkin liderlerinin aşağıdaki mektuplaşması bu mücadeleyi konu alıyor. Sadece SBKP'nin değil, Komintern'in de Stalin'e sadık kadrolarca tek sesliliğin borazanı haline getirildiği ortamda, Gramsci'nin mektupları dünya

işçi hareketinin samimi ve komünist ülkülere içten bağlı unsurlarının endişelerini dile getiriyor. Kaldı ki, tarih Gramsci'nin bu endişelerinde ne kadar haklı olduğunu büyük kayıplar ve acılar pahasına da olsa kanıtladı.

Gramsci'nin Togliatti'ye Mektubu: (tarihsiz)

Değerli dostum.

Daha önceki mektubumda sözünü ettiğim belgeyi ekte gönderiyorum. Kopya ettirip, çevirttir. İstersen imzalarımızı da ekliyebilirsin, ama bana kalırsa koymamakta yarar var. Yazıyı acele hazırladık, bu nedenle istersen, belli bölümleri ya da biçimsel olarak değiştirilmesini gerekli gördüğün yerleri değiştirebilirsin, ama içerik bakımından olduğu gibi kalsın. Biz oldukça karamsarız, bu mektubu yazmayı bu nedenle gerekli gördük.

Herkese selam.

Antonio

İtalyan Komünist Partisi Politbürosunun Belgesi (tarihsiz)

Sevgili yoldaşlar.

İtalyan komünistleri ve ülkemizin bilinçli her emekçisi tartışmalarınızı çok büyük bir dikkatle izlemiştir. Rus Komünist Partisi'nin her toplantı ve kongre öncesi, bizler polemiklerin partinin birliğini tehlikeye sokmayacağına kesinlikle inanırdık. Hatta bu tartışmalardan sonra doğan daha net ideolojik ve örgütsel homojenlik içinde, partinin, işçi devletinin egemenliği sırasında ortaya çıkan sorunların üstesinden gelmede

daha bir hazırlıklı olacağını bilirdik. Bugün, yani 15. Kongreniz arifesinde geçmişteki bu inancımızı artık duyamıyoruz. Muhalefet bloğunun talepleri ve SBKP içindeki polemiklerin sertliği kardeş partilerin bu konuda tutum almasını gerekli kılıyor. İşte size bu mektubu yazmamız bu nedenle gündeme geldi.

(...) Kardeş Sovyet Partisi'nin içinde bulunduğu durum daha önceki tartışmalara göre, çok daha farklı ve çok daha ağır gibi görünüyor. Çünkü, bizce Parti'nin ve Enternasyonal'in öncü çekirdeği olan leninist grup içinde bugün bir bölünmenin gerçekleşmesi, hatta derinleşmesi söz konusudur. Böyle bir bölünme, kongredeki oylamanın matematiksel sonuçlarının ötesinde, çok ağır sonuçlara neden olabilir.

(...) Yoldaşlar! Dünya tarihinin son dokuz yılında, siz her ülkedeki devrimci güçlerin örgütleyici etmeni ve itici gücüydünüz. İnsanlık tarihinde, sizin üstlendiğiniz bu işlevin boyutlarına yaklaşabilen bir başka örnek yoktur. Ama şimdi siz, kendi eserinizi yıkıyor, onun değerini küçültüyorsunuz. Lenin'in çabalarıyla SBKP'nin elde etmeyi başardığı yönetici olma rolü şimdi tehlikededir.

(...) Burada vurgulayalım ki, SBKP MK'sinin çoğunluğunun politik çizgisini temelde haklı buluyoruz ve İtalyan Komünist Partisinin çoğunluğu da, eğer bu sorunu gündeme almak gerekli olursa, büyük bir olasılıkla bu doğrultuda tavır alacaktır. Ama biz, sizin yanınızda ya da muhalefet bloğuna mensup yoldaşlar yanında tutum almak ve bu doğrultuda ajitasyona gitmek istemiyoruz; bunu gereksiz de görüyoruz.

(...) Zinovyev, Troçki ve Kamenyev yoldaşlar devrimi öğrenebilmemiz için önemli katkılar yaptılar, birkaç kez enerjik bir şekilde hatalarımızı düzelttiler. On-

lar ustalarımız arasındaydılar. Şimdi söz konusu olan durumun ortaya çıkmasında öncelikle sorumlu oldukları için özel olarak onlara sesleniyoruz: Biz SBKP MK çoğunluğunun mücadelede aşırı zafer kazanmak niyetinde olmadığına ve aşırı yaptırımlara gitmek istemediğine inanmak isteriz. Dünya devrim güçlerinin gelişimi ve zaferi için kardeş Rusya partisinin birliği gereklidir. Bu uğurda her komünist ve her enternasyonalist gerekirse en büyük özveriye hazır olmalıdır. Birlik içindeki partinin hataları kolayca düzeltilebilir. Bir bölünmenin ya da gizli bir bölünmenin neden olabileceği zararlar bir daha düzeltilemeyecek, ölümcül sonuçlara neden olabilir.

Komünist selamlarımızla

İKP MK

Togliatti'nin İKP MK'sine Yanıtı 18 Ekim 1926.

İKP MK'sine,

Sevgili Yoldaşlar!

İKP MK'nin SBKP'ye gönderdiği mektubu alır almaz Antonio yoldaşın mektubunda yazdığı işleri acele olarak yerine getirip, mektubu Fransızcaya çevirttim. Sonuçta, size metnini aşağıda tanıtacağım Fransızca telgrafı çekmeye karar verdim:

«Morelli-Roma. Mektubunuzda dile getirdiğiniz endişe RKP içindeki gerçek duruma uygun düşmüyor. Muhalefet, yığınların gösterdiği direnç ve kararlı tepki sonucu kesin bir geri çekilme içinde. Yalıtlanmasımn ve yenilgisinin bilincine vararak Politbüro'yla kapitülasyon konusunda görüşmelere başladı; ele alman konu fraksiyon çalışmalarının sona erdirilmesi ve parti

disiplinine uyulması. Proletarya diktatörlüğü ve parti disiplini tehlikede değil. Bu durumu iyi bildiğimden, size, mektubu, bu durumda gereksiz sayılabilecek kişilere göstermemenizi tavsiye ediyorum. Ayrıntılar mektupta.

Ercoli. 16 Ekim 1926.»

Telgrafımı SBKP içindeki tartışmaların ne aşamada olduğu konusunda ve kimi başka konularda tarafıma sunulan tam ve ayrıntılı bilgiler doğrultusunda yazdım.

(...) Mektubunuz, Merkez Komitesi'ne (SBKP'den söz ediyor-T.D.) iletilmesine hiç uygun düşmeyen zamanda geldi. Çünkü, Merkez Komitesi'ne karşı muhalefetin elinde silah olarak kullanılacağı kesindi. Muhalefet yöneticileri kabul etmeleri istenen bazı koşulları reddetmede, yeni koşullar öne sürmede ve zaman kazanmada sizin mektubunuzdan yararlanmaya çalışabilirdi; bu da açık bir şekilde partiye zarar verirdi.

(...) Bu nedenle sizden ricam, mektubunuzun SBKP Merkez Komitesi'ne iletilmesi talebinizden vazgeçmenizdir.

(...) Şunu da söyliyeyim ki, daha genişletilmiş YK toplantısı (Enternasyonal) öncesinde, yani önümüzdeki günlerde Airone yoldaş (Humbert-Droz) size geliyor. Rus sorununu ve Rus KP'sinin içinde bulunduğu durumu birkaç partiye anlatmak için özel olarak gönderiliyor.

Komünist selamlarımızla
Ercoli

Togliatti'nin Gramsci'ye Yanıtı 18 Ekim 1926.

Sevgili Antonio.

Bu mektubumda İKP MK'nin SBKP MK'sine gön-

derdiği mektuba ilişkin olarak görüşlerimi kısaca dile getirmek istiyorum. Mektubunuza katılmıyorum. Nedenleri de şunlar:

1. Mektubun temel eksikliği sorunun gündeme getirilişinde yatıyor: Sovyetler Birliği Komünist Partisi yönetici kadroları arasındaki bölünme olgusunu öne çıkarıp, Merkez Komite'sinin çoğunluğunun benimsediği politikanın doğru olup olmadığı konusunu ikincil sorun olarak değerlendiriyor.

(...) Sizin mektupta benimsediğiniz konum tehlikeler içeriyor, çünkü bundan böyle eski leninist grubun birliğini sürekli olarak sağlayabilmek çok güç ya da olanaksız gibi görünüyor. Geçmişte bu birliğin en önemli unsuru Lenin'in kişisel saygınlığı idi. Bu etmenin yeri kolay kolay doldurulamaz. Partinin çizgisi tartışmaların içinden geçerek saptanacaktır. Buna alışmamız ve uyanık olmamız gerek.

2. Hatalı tavrınızın bir sonucu olarak mektubunuzun ilk bölümünde Rusya partisi içindeki (ve öncü çekirdekteki) bölünmenin Batıdaki hareketlere etkisini değerlendirirken genel olarak ve ayırım yapmadan yönetici Rus yoldaşlardan söz ediyorsunuz. Merkez Komitesi'nin başında olan yoldaşlar ile muhalefetin yöneticileri arasında fark görmüyorsunuz.

Yabancı partilerin Rusya Komünist Partisi'nin içinde bulunduğu bunalımı endişeyle izlemeleri ve ellerinden geldikçe bunu yatıştırmak için çaba göstermeleri anlaşılır birşey. Ama şu da kesin, eğer Merkez Komitesi'nin çizgisinin doğru olduğu kanısındaysak, bunalımın üstesinden gelmenin en emin yolu kayıtsız şartsız bu çizgiyi desteklemektir. Eğer Rusya'daki muhalefet bazı grupların ve Enternasyonal'deki bazı partilerin desteğini beklememiş olsaydı 14. Kongreden sonraki tavrını sürdüremezdi.

3. Mektup çok karamsar. Yalnızca Rusya'daki tartışmaların sonucu bakımından değil, aynı zamanda genel olarak da, öncü proleterlerin Rusya KP Merkez Komitesi'nin çizgisini anlayıp, bunu işçi yığınlarına anlatabileceği anlamında da karamsar. Eğer bu çizgi doğruysa ve nesnel koşullara da uygunsa bizim bu çizgiyi anlamamız, onun gösterdiği değerleri kavramamız ve -tartışmalara karşın- işçi yığınlarını Rusya ve Bolşevik Partisi çevresinde toparlamamız, bunun üstesinden gelmemiz gerek. Tartışmalar ve kopmalar pahasına Bolşevik Partisi proleterlerin öncülüğünü üstlenmeyi başardı. Kanımca sizler Rusya partisinin ve Rusya devriminin tarihsel işlevini dışardan değerlendiriyorsunuz; Rusya partisini savaş sonrası dönemde devrimci dünya hareketinin yöneticisi ve örgütleyicisi durumuna getiren, öncelikle yönetici kadronun birlik içinde olması değildir. Bunun nedeni herşeyden önce partinin işçi sınıfını iktidara yöneltmesinde ve iktidara el koymasında aranmalıdır. Partinin şimdiki çizgisi bu tarihsel işlevin yerine getirilmesini mi hedefliyor, yoksa bundan vazgeçilmesini mi? İşte eğer muhalefetin yürüttüğü mantıksal hatalara düşmek istemiyorsak, Rusya partisinin uluslararası işçi hareketindeki yerini incelerken soruyu bu şekilde koymak zorundayız.

Kardeşçe selamlarımla
Palmiro Togliatti

Gramsci'den Togliatti'ye mektup 26 Ekim 1926.

Sevgili Ercoli.

18'inde yazdığın mektubu aldım. Her ne kadar diğer yoldaşların da aynı görüşü paylaştığından emin olsam da, sana özel bir mektupla yanıt veriyorum.

(...) Birliğin korunmasının mümkün olmadığı, en azından eski biçimiyle bunun sağlanamayacağı söz konusu olabilir. Eğer sonuçta böyle bir gelişim gerçekleşirse, kıyametin kopmayacağı da açık. Yoldaşlarımızı ve yığınları böyle bir gelişime karşı hazırlamak gerek. Ama bu, Rus yoldaşların davranışlarıyla neden olacakları tehlikelere ve sakatlıklara karşı enerjik bir şekilde uyarmak görevimizin gözardı edilmesine gerekçe olamaz. Eğer her olup bitene pasif bir şekilde tanık olmaktan, böylece onun zorunlu olduğunu kanıtlamaktan başka elimizden bir şey gelmiyorsa, bu çok acınası ve sorumsuz devrimciler olduğumuz anlamına gelir. Eğer bu görevimizi yerine getirirken muhalefete de yardım ediyorsak, bu belli bir noktaya kadar bizi ilgilendirir; bizim amacımız değişik eğilimlerin, şahsiyetlerin birbirine yaklaştıkları, ideolojik olarak da birleşebildikleri birlik içinde bir plan yaratılmasıdır.

(...) Senin mantığını «bürokratizm» baştan çıkardı: Bugün, yani Ekim 1917'den sonraki dokuzuncu yılda Batıda yığınlar, Bolşeviklerin iktidara el koyması olgusuyla devrimcileştirilemiyor. Çünkü bu, artık, meyvasını da vererek, zamanım doldurmuştur. Bugün politik ve ideolojik olarak aktif olan bilinç, proletaryanın iktidara el koymasından sonra sosyalizmi inşa edebilecek yetenekte olduğunu kanıtlamasıyla güçlenecektir. Partinin saygınlığı işte bu inancın güçlülüğüne bağlı. Bu inanç ise yığınların bilincine skolastik yöntemlerle değil, devrimci yöntemlerle sokulabilir. Yani Rusya partisinin bir bütün olarak buna inandığı ve bu uğurda mücadele verdiği politik olgusuyla kanıtlanabilir.

Mektubumuzu anlamadığın ve benim sana ayrıca yazdığım mektubun ardından da anlamak için çok çaba harcamadığın için gerçekten üzgünüm. Mektubu-

muz muhalefete karşı iddianame niteliğinde idi. Tabii demagojik olarak değil, etkili ve ciddi olarak. Bu mektubumu da dosyadaki diğer İtalyanca mektubun ve daha önceki mektubumun yanma koy lütfen.

İçten selamlarımla,
Antonio

BUHARİN'E MEKTUP

Troçki

Pol. Tud. Füzetek s. 186-197 Budapeşte 1988.

Stalin, parti içinde yönetimi ele geçirebilmek için Troçki'ye karşı sürdürdüğü mücadelede yahudi düşmanlığından, iftira ve yalana kadar her türlü araca başvurmaktan çekinmiyordu. Troçki'ye karşı, Stalin' in denetimindeki parti aparatı tarafından sürdürülen karalama kampanyasının amacı halkın tartışmasız daha fazla sevip tuttuğu Troçki'yi gözden düşürmekti. Troçki'nin Buharin'e yazdığı mektup bu konuda bir örnek oluşturuyor. Ancak Buharin bu mektuba yanıt vermedi.

Bu mektupta size yazacağım şeyleri sekreterime bile söylemekten, dikte ettirmekten utandığım için, kendim, el yazımla yazıyorum.

Siz doğal olarak, Moskova'da -Uglanov'un politikasına uygun olarak- bana karşı yarı açık bir mücadele verildiğini biliyorsunuz. Bazen hakaretlerle, bazen ne anlama geldiği tam bilinmeyen muğlak suçlamalarla süren bu mücadeleyi burada gerektiği gibi anlatabilmem olanaksız.

Dürüst olmayan ve parti ahlakına da uymayan dalaverelerle sık sık işçi mitinglerinde konuşmam engelleniyor. Ama öte yandan işçiler ve tabandaki örgütler arasında da benim işçilerin toplantılarında konuşmak istemediğim, konuşma ve konferanslarımı «burjuvaların» hizmetine sunduğum propagandası sistemli olarak sürdürülüyor.

Şimdi bundan -tabii raslantısal değil- ne gibi sonuçlar çıkarıldığına dikkatinizi çekmek isterim. Aşağıda bir işçinin bana gönderdiği mektuptan birkaç satır aktarıyorum: «Benim bağlı olduğum parti örgütünde sizin konferans verdiğiniz toplantıların neden ücretli olduğu soruluyor hep. Bu toplantılara girebilmek için alınması gereken biletler oldukça pahalı. İşçiler bu yüzden gelemiyor. Dolayısıyla bu toplantılara parası olan burjuvalar girebiliyor sadece. Bizim örgütün sekreteri konuşmalarında bu paraların sizin cebinize gittiğini, hasılattan yüzde aldığınızı söylüyor. Yazdığınız her makale ve imzanızı koyduğunuz her yazı için telif ücreti istediğinizi, ailenizin kalabalık olduğunu, size para gerektiğini söylüyor. Politbüro üyesinin gerçekten imzasını satışa çıkarması gerekiyor mu?» vb. vb.

Şimdi siz boş laf değil mi bunlar, diye sorabilirsiniz. Ne yazık ki, değil. Mektubu aldıktan sonra araştırdım; sözü geçen parti örgütünün birkaç üyesi önce Merkez Komitesi'ne veya Merkezi Denetleme Komitesi'ne böyle bir mektup yazmaya niyetlenmişler, ama sonra işten atılırız diye korktuklarından vazgeçmişler. «Ailemiz, çoluk çocuğumuz var», diyorlar. Yani, parti üyesi işçi, partisinin Politbüro üyesine atılan çamurun doğru olup olmadığını kontrol etmeye çekiniyor, çünkü kendinin, yani, parti üyesi işçinin, işinden olabileceğinden korkuyor! Ve inanın, eğer benden görüşümü soracak olsa, kuşkuya düşmeden, «böyle birşey olamaz, sizi işten atamazlar» diyemezdim.

Sözü geçen parti örgütünün sözü geçen sekreteri -ve yine raslantı olarak değil- «Politbüro'da Yahudiler işleri karıştırıyor» demiş. Ve işçiler gerekli yerlere bunu bile söyleyemiyorlar, çünkü işlerinden olmaktan korkuyorlar.

Küçük bir ayrıntı daha; mektubu yazan işçi de Yahudi. «Leninizme karşı ajitasyon yapan Yahudiler» sorununu yazmakta epey güçlük çekmiş. «Çünkü» diyor, «bu konuda Yahudi olmayanlar susarken benim konuşmam abes kaçmıyor mu?» Alıntı yaptığım, benim yazılarımı imzaladığım makaleleri burjuvaziye satıp satmadığımı soran işçi şimdi işinden ne zaman kovulacağını bekliyor. Bu gerçek. Ve şu da bir gerçek ki, onun işinden atılmayacağından ben de emin değilim. Şimdi olmazsa, bir ay sonra uygun bir bahane nasıl olsa bulurlar. Ve bunu parti örgütünde herkes biliyor: «Bu iş böyle gelmiş, böyle gider» diyorlar. Herkes kendi kabuğuna çekiliyor.

Başka türlü ifade edecek olursak: Komünist partisinin üyeleri tanık oldukları karayüz (1) *ajitasyonunu parti örgütlerine bildirmekten korkuyorlar. Çünkü, karayüzlerin değil, kendilerinin cezalandırılacağından çekiniyorlar.*

Şimdi siz, bu biraz abartma diyeceksiniz. Ben de umut ederim ki, abartmadır. Size bir önerim var: *Sözü geçen parti örgütüne beraberce gidip, olup bitenleri inceleyelim.* Ben, bazı şeylerin sizi ve beni, yani Politbüronun iki üyesini herşeye karşın bir araya getirebileceği kanısındayım. Ve bu, sakin ve soğukkanlı bir şekilde bu işi incelememiz için yeterli: *Partimizde, Moskova'da bir işçi parti örgütünde* bir yandan alçakca iftira, öte yandan da Yahudi düşmanı bir propaganda hiç tepki görmeden, serbestçe sürdürülebiliyor mu? Bu gerçekten böyle mi? Dürüst işçiler bu durum karşısında seslerini çıkarmaya gerçekten korkuyorlar mı? Tepki gösterdiklerinde sokağa atılacakları korkusu ellerini kollarını bağlıyor mu?

(1) Çarlık döneminin ırkçı örgütü. (TD)

Siz doğal olarak bana «yetkililere» başvurmam öğüdünü verebilirsiniz. Ama bunun, devrenin kapanmasından başka yararı olmaz.

Ben sizin bunu yapmayacağınızı umut ediyorum. Ve mektubumu da bu umutla yazdım.

4 Mart 1926
L. Troçki

STALİN'LE RÖPORTAJ (1931)

Emil Ludwig

Stalin, Toplu Eserleri, Szikra yayınları. Cilt 13, s. 114 - 125. Budapeşte 1951.

Ludwig: *Şimdi siz sigara içiyorsunuz. Bay Stalin, meşhur piponuz nerede? «Zamanla sözler, efsaneler uçar gider, yapılan işler kalır», diyorsunuz. Ama inanın başka ülkelerde milyonlarca insan sizi sözlerinizden, yaptığınız işlerden çok ünlü piponuzla tanıyor.*

Stalin: Pipomu evde unuttum.

Ludwig: *Şimdi size çok şaşıracağınız bir soru daha sormak istiyorum.*

Stalin: Biz Rus bolşevikleri şaşırmayı unutalı çok oldu.

Ludwig: *Biz de Almanya'da...*

Stalin: Evet. Sizler de Almanya'da az bir süre sonra unutacaksınız.

Ludwig: *Bana, Sovyetler Birliği halkının önemli bir kısmı korkunun pençesinde yaşıyor gibi geliyor. Sovyet iktidarından korkuyorlar ve belli ölçülerde, Sovyet iktidarının sağlamlığı da bu korkudan kaynaklanıyor. Ben şimdi sizden özel birşey sormak istiyorum, iktidarın sağlamlaştırılması uğruna korkutma aracına aracına başvurmak gereğini duymanız sizde nasıl bir ruh hali yaratıyor? Mutlaka arkadaşlarınızla olan ilişkilerde korkutma yöntemlerini değil, başka yöntemleri uyguluyorsunuz. Halk ise korkutuluyor.*

Stalin: Siz yanılıyorsunuz. Aslında sizin bu yanılgınız başkalarının da sık sık düştükleri bir hata. Siz kor-

kutma, yıldırma yöntemleri kullanarak 14 yıl boyunca iktidarı koruyabilmenin, milyonlarca kişiden oluşan kitlenin desteğini sağlayabilmenin mümkün olacağına gerçekten inanıyor musunuz? Hayır, bu mümkün değil! Dünyada korkutma ve yıldırma yöntemlerini en iyi çar hükümeti biliyordu. Bu alanda eski ve köklü gelenekleri vardı. Avrupa burjuvazisi, özellikle de Fransa burjuvazisi bu alanda büyük destek verdi, yardım etti. Çarlığı, halkı korkutma konusunda eğitti. Ama tüm bu deneyimlere ve Avrupa burjuvazisinin desteğine karşın korkutma politikası çarlığın çökmesini engelleyemedi.

Ludwig: *İyi ama Romanovlar 300 yıl boyunca tahtda kaldılar.*

Stalin: Evet, ama bu 300 yıllık süre içinde ne kadar çok isyan, ayaklanma oldu: Stephan Razin isyanı, Yemelyan Pugaçov isyanı, Dekabristlerin isyanı, 1905 devrimi, 1917 Şubat ve Ekim devrimleri...

Halka, Sovyetler Birliği'nin işçi ve köylülerine gelince; onlar öyle sizin tahmin ettiğiniz gibi hiç de uysal, korkak ve baş eğen insanlar değiller. Avrupa'da çoğunlukla Sovyetler Birliği insanlarını eski biçimde değerlendiriyorlar: Rusya'da, herşeyden önce ürkek ve de tembel insanlar yaşıyor sanıyorlar.

Sizde biraz önce bizde herşeye tek bir insan mı karar veriyor diye sormuştunuz. İşçilerimiz, tek bir insanın egemenliğine hiçbir zaman ve hangi koşullarda olursa olsun boyun eğmezler. Bizde otoritesi en büyük olan insanlar bile işçilerle ilişkilerini yitirdiklerinde, işçi yığınlarının güvenini yitirdiklerinde yokolup gitmişlerdir. Örneğin Plehanov'un ne büyük bir saygınlığı vardı. Sonra ne oldu? Politik olarak teklemeye başladığında işçiler unutuverdiler, desteklerini çektiler, ve

unuttular. Bir diğer örnek de Troçki'dir. Troçki'nin de saygınlığı büyüktü. Plehanov kadar olmasa da büyüktü. Sonra ne oldu? İşçilerden uzaklaştığı anda, unuttular.

Ludwig: *Kesin olarak unuttular mı?*

Stalin: Bazen anıyorlar, ama kızgınlıkla...

Ludwig: *Herkes kızsınlıkla mı anıyor?*

Stalin: İşçilerimiz kızgınlıkla, nefretle anıyorlar Troçki'yi. Tabii toplumun Sovyet iktidarından korkan ve ona karşı mücadele veren küçük bir kesimi de var. Ortadan kalkan, yok olan sınıfların kalıntılarını, en başta da köylülüğün küçük bir kısmını oluşturan «kulak»ları kasdediyorum. Ama burada söz konusu olan bu katmanların yıldırılması politikası değildir. Bu gerçekten var. Herkes biliyor ki, bu alanda korku yaratmakla yetinmiyoruz, bu burjuva tabakanın ortadan kaldırılması yolunda daha da ileri gidiyoruz.

Ama Sovyetler Birliği emekçi halkını dikkate aldığımız da, işçilere, köylülere yani halkın en az yüzde 90'ına baktığımızda bunların Sovyet iktidarı yanında olduklarını ve çoğunluğunun aktif olarak destek verdiğini görüyoruz.

İşte Sovyet iktidarının sağlamlığının temeli budur; yoksa sözüm ona sürdürülen korkutma politikası değil.

BİLMENİZ GEREKİR YOLDAŞLAR... NİKOLAY İVANOVİÇ BUHARİN'İN BİR PORTRESİ

Lev Voskressenski

«Moskovkiye Novosti», 6 Aralık 1987.

Boris Pasternak'ın, 1931'de yayınlanan *Dalgalar* adlı kitabındaki satırları neden yazdığına herzaman hayret ettim.

«Sosyalizm uzağında, benim yanımda. Sen teori sisleri arasından, uzaklarda, kara çalanların korosu arasından parlamaktasın...»

Pasternak'ın bu satırları kimin için yazdığını duyduğumda hayretim daha da arttı. Partisiz olan ve yaygın bir görüşe göre «dünyadan uzak» yaşayan; «yukarıdan gelen işaretlere» karşın, Stalin'i şiirlerinde anmaya lâyık görmeyen Pasternak, «*Dalgalar*»ını, 1906' dan beri Bolşevik, en önemli parti gazetesinin redaktörü ve değişik yıllarda Politik Büro, SSCB Merkezi Yürütme Komitesi ve Komünist Enternasyonal Başkanlık Kurulu üyesi olmuş bir devlet adamı ve parti militanına ithaf etmişti. Bu militanın çevresinde kara bulutlar toplandığında, Boris Pasternak ona bir telgraf (kimi kaynaklara göre de mektup) göndererek, onun doğruluğuna inandığını, ona sempati duyduğunu ve desteklediğini bildirmeyi bir görev bilmişti. 30'lu yıllarda böyle bir haberi açıktan bildirmek kolay değildi. Bu davranış kuşkusuz Pasternak'ın yanısıra, haberin gönderildiği kişiye -Nikolay İvanoviç Buharin'e- ilişkin olarak da çok şey söylemektedir.

Kuşkusuz bir şair duyguların insanıdır. Ama ya Lenin? 1922 Aralığının kısa günlerinde ölüm döşeğin-

de büyük zorluklarla ve her sözcüğünü inceden inceye düşünerek en yakın mücadele arkadaşları ve davayı sürdürenler üzerine politik vasiyetnamesini yazdırdığı dakikalar Lenin için ne büyük değer taşımaktaydı. Aslında Lenin zaman kıtlığı nedeniyle, vasiyetini duygusallığa kaçmadan yazdırabilir ve vasiyetinde, politik nitelikler üzerinde durabilirdi. Ama yine de şu sıcak ve yürekten sözleri esirgememiştir: «Buharin yalnızca partinin son derece değerli ve önemli bir teorisyeni değil, aynı zamanda haklı olarak partinin tümünün sevgilisidir...» (1) Aynı satırlarda Lenin, eleştirel görüşlerini de (bunlara daha sonra değineceğiz) belirtmiştir. Ama yine de o «Partinin sevgilisi»dir.

Ekim Devrimi kutlamaları sırasında Mihail Gorbaçov'un konuşmasında «Anti Sovyet troçkist sağ bloğa karşı dava (2-13 Mart 1938)» dan sözedildi. Yarım yüzyıldan sonra resmi ağızlardan ilk kez Nikolay Buharin' in troçkizm'in ideolojik parçalanmasındaki önemli rolünün yanısıra Onun 20'li yılların sonlarındaki yanlışları üzerine de konuşuldu. Bilindiği gibi, Merkez Komitesi Politik Bürosu Stalin döneminin aşırılıkları üzerine yeni (ancak aynı zamanda önceden de bilinen) belgeler ve verileri tüm yönleriyle inceleyecek bir komisyon kurdu. Kuşkusuz Nikolay Buharin'in davası da araştırılacak ve onun itibarının iadesi konusu da ele alınacak. Ama kimse aceleci davranmamalı ve son karar üzerine fikir yürütmemelidir.

Ne ki, bu sorunun bir başka yanı daha var o da, bir insanın kişiliğinin değerlendirilmesidir. Bunun için ne erken, ne de geç olabilir: İnsanların kişilikleri de düşünceleri de parti kararlarıyla belirlenemez. Kendi-

(1) Lenin, Toplu Yapıtlar, Cilt 36, s. 579.

mizi neden kandıralım? Buharin üzerine şimdi konuşuluyor; eskiden de konuşulmaktaydı.

Savaştan kısa bir süre sonra 20'li yıllarda çıkmış *Ogonyok* dergisinin bir yıllık sayıları elime geçti. O yıllarda çekilmiş bir fotoğraf gözlerimin önünden gitmiyor: Çocuklar tarafından çevrelenmiş Buharin, bir sigara paketi üzerine «sigarayı bırakıyorum» diye yazıyor. İster istemez, biraz saf ve çocuksu da olsa, bir insan üzerine belli düşünceler ortaya çıkıyor:

Babamın, gençlik yılları olan 20'li yıllara ilişkin bir mektubunu hatırlıyorum: «Nikitskaya caddesinde, doğa müzesinin karşısında, Buharin'le neredeyse çarpışıyorduk. Ayağında çizmeler vardı, deri çeketinin önü açıktı. Hızlı adımlarla, adeta koşarcasına yürüyordu. Politik Büro üyesi, Pravda'nın yazı işleri müdürü acele ediyordu; Moskova Üniversitesi öğrencilerine bir konuşma yapacaktı. Kuşkusuz peşine takıldım. Konferans salonunun sahnesinin önüne gelince, Buharin ceketini çıkarıp sandalyeye astı ve kürsüye çıktı. Öğrenciler onu büyük bir coşkuyla selamladılar.»

Yıllar sonra Buharin'in karısı Anna Mihaylovna Larina ve oğlu ressam Yuri Larin ile tanıştım. Profsoyusnaya Metro istasyonu civarında, Krshishanovski caddesindeki bu evde insan garip duygular altında kalıyor. Anna Miyhalnovna'nın sözlerinde zaman yoğunlıyor. Anna Mihaylovna'nın sözlerinde zaman yoğunrı, sanki dün olmuş gibi canlanıyor: «...Stalin, Nikolay İvanoviç'i ziyarete geldi, birlikte çay içmekteydiler; ben aşağıya indim. Dışarıya karşı ilişkileri dostça görünüyordu. Stalin onu sık sık evine davet ediyordu. Metropol'den Kremlin'e taşınmamızı da ısrarla kabul ettiren oydu. Yandaki evde Orconikidze oturuyordu.»

Duvardaki fotoğrafa bakıyorum; geniş bir alın, ay-

dınlık, çakmak çakmak gözler, açık ve sevimli, biraz da kurnaz bir bakış, dudakların üzerinde iyi niyeti gösteren kırışıklıklar. Nedense ben onu hep iri yarı düşünmüştüm. Ancak gerçekte öyle değilmiş; kızıl saçları varmış ve civa gibi hareketliymiş. Yüksek parti ve devlet görevlerinde bulunduğu zamanlarda bile, son derece açık, coşkulu, hareketli, neşeli ve rahat dostluk kuran bir insan olarak kalmıştı.

Diğer duvarda Buharin'in mucize kabilinden bugünlere kalmış, iki yağlı boya tablosu asılı.

Buharin çevresinde -bugünün deyişiyle- «biyolojik alan» yaratan etkiler yaymaktaydı. Bu alana girenler onun etkisini hissediyorlardı. Bu, psikolojik açıdan ilginç bir olay.

1920'nin zor baharını düşünün. Ülke ekonomisi felce uğramış, açlık tehdidi büyümekte. Vrangel orduları artan bir baskı uyguluyor. Bu günlerde Lenin, Buharin'in yeni yayınlanmış *Geçiş Dönemi Ekonomisi* (Geçiş Döneminin Genel Teorisi, Kısım I) kitabını okuyor. Okumayı bitirince, yazarın ağır biçemini taklit eden, acı yan notlar düşüyor.

Buna bugün hayret ediyoruz. Lenin'e uymuyor. Neden böyle? Neden taklit? Hem de şaka götürmez bir dönemde. Bu yan notlar Rusça tekrar tekrar yayınlandı. Fakat ya Buharin'in kitabı, *Geçiş Döneminin Ekonomisi?* Bu yapıt okunmalıdır. Örneğin bugün sosyalizmin inşasından söz etmek olağan. Ama o günkü devrimci zamanda bu deyim kulaklara hoş gelmiyordu. Buharin hemen hemen bunu ilk kavrayan ve yazan oldu: «Sosyalizm inşa edilmelidir. Eldeki maddi ve insan kaynağı büyük bir çağı kapsayacak gelişmenin yalnızca çıkış noktasıdır». Lenin sayfanın kenarına «çok doğru» notunu düşmüş. Lenin'in kullandığı ve Marksizm

Leninizm Enstitüsü arşivinde bulunan kitap bu tip birçok notla dolu. Lenin bazı bölümlerde yazarla tartışıyor, onu düzeltiyor; birçok yerde de «doğru», «çok güzel», «aynen böyle», «bu bölüm harika» notlarını düşüyor.

1920 yılının en zor aylarında Lenin'in, Buharin'in kitabını büyük bir dikkatle okumaya zaman ayırması raslantısal bir olay değildi. Lenin, *Geçiş Dönemi Ekonomisi*'nin biçemini alaya alıyor ve aynı zamanda dostça taklitlerden, şu son derece ciddi sözlere geçiyor: «Okuyucularımızın ivedi olarak gereksinim duydukları gelecek baskıda bu küçük eksikliklerin giderileceğini umut ediyorum...»

Lenin'in yukarıda alıntı yaptığımız *Parti Kongresine Mektup*'da yeralan Buharin eleştirisine dönelim. Şöyle diyordu Lenin: «... ancak onun teorik görüşleri, büyük kuşkularla tam anlamıyla marksist olarak nitelenebilir, çünkü onda skolastik bir yan var (o hiçbir zaman diyalektiği öğrenmedi ve sanıyorum ki tamamiyle de kavrayamadı.)». (1) Gerçekten Buharin, (eğer öğrenim, akademik planda bir öğrenim olarak anlaşılırsa) fazla öğrenim görmedi. 1907 yılında Moskova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ekonomi Bölümü öğrencisi oldu. O zamanlar Chamovniki'de bir Bolşevik örgütçü, ajitatör ve propagandacıydı. Bir buçuk yıl sonra Moskova Parti Komitesi'nin diğer üyeleriyle birlikte tutuklandı. 4 yıllık «üniversite yaşamında» üç kez Sussevkiy ve Butyrske hapishanesinde tutukluluk, Onega Gölü çevresinde sürgün, yurtdışına illegal çıkış yaşadı.

Altı yıllık göçmenliğini konu alan heyecanlı bir film çevrilebilir. Avusturya'da tutuklanma ve askeri hapishane. Ardından önce İngiltere'de ve sonra da İs-

(1) Lenin, Toplu Yapıtlar Cilt 36, s. 579.

veç'te tutukluluk. Norveç'e sürgün, Amerika'ya illegal giriş ve ABD kentlerinde ajitasyon gezileri. Çarlığın devrilişine ilişkin ilk haberlerin hemen ardından Buharin (Japonya üzerinden) geri döndü. Orada, Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde yazıldığı gibi, «Ekim Devriminin öncülerinden biri» oldu.

Ancak bu onun yaşamının yalnızca dış sınırlarını oluşturuyor. Bu yaşamın başka bir yanı daha vardı; kütüphanelerdeki zorlu çalışma, uzun saatler düşünme. Buharin Viyana'da, günümüze değin antimarksizm babalarından Böhm-Baverk'in konuşmalarını dinledi ve onunla Oppenheimer, Struve, Tugan Baranovski ile olduğu gibi tartışmalara girmeye hazırlandı. Aynı zamanda troçkistler, oboranzeler, menşevikler ile politik, teorik ve örgütsel mücadeleyi sürdürüyor, yurtdışındaki Bolşevik basında çalışıyordu. Birbiri ardına bilimsel yapıtları basılıyordu.

Evet, bu yapıtlarda «belli bir skolastik» yön vardı. Ama *Parti Kongresine Mektup*'ta Lenin'in yaptığı önemli bir sınırlamayı gözden kaçırmayalım: Buharin ve Piyatakov üzerine saptamalar «yalnızca bu zaman için» geçerlidir. (1) Lenin, bunun «yalnızca söz konusu iki militanın bilgilerini genişletme ve tek yanlılıklarını aşma olanağı bulamamaları durumunda» geçerli olduğunu vurgulamaktadır.

Buharin 1922 yılının Aralık ayında kaç yaşındaydı? 10 Ekim'de henüz 34 yaşını doldurmuştu. Önünde daha birçok kitap ve makale, Yeni Ekonomik Politika'nın ardıcıl biçimde yaşama geçirilmesi için troçkistlere karşı savaşım, Bilimler Akademisi üyeliğine seçilme duruyordu. Onun önünde 1. Yazarlar Kongresi'ndeki ünlü konuşması, antifaşist yayıncılık ve ilk kez onun tara-

(1) A.g.y. s. 580.

fından kullanılan (ve daha sonra olağan bir deyim olan) «sosyalist hümanizm» kavramı vardı. Onun önünde «Stalin Anayasası» diye anılan anayasayı hazırlama komisyonunda aktif bir çalışma duruyordu.

MK.'nin 1937 Şubat-Mart Plenumu arifesinde serbest kaldığı günlerinin sayılı olduğunu biliyordu. Hayatta olduğu günlerde kendini aklama olanağına sahip olma umudunu kesince, Anna Larina'nın anlatısına göre, tutuklanmasından iki-üç gün önce bir mektup yazmıştı. Evinin aranmasını bekliyordu. Mektubun bulunmasından korktuğu için, karısının mektubu ezberlemesini istemişti. Karısının ezberlediğine emin olunca da bu yazıyı yok etti. Anna Larina bu konuda şöyle diyor:

«Hapiste ve sürgünde geçirdiğim yıllar süresince her gün bu sözleri bir dua gibi tekrarladım: Yaşamdan ayrılıyorum. Acımasız, ama aynı zamanda da temiz olması gereken prolateryanın satırına boynumu uzatıyorum. Dev güçlerle üretilen çamur atma ve kendinden emin ve korkusuz ortaçağ yöntemleriyle işleyen cehennem makinası karşısında çaresizliğimi hissediyorum. Çercinski artık yok. Devrimci düşüncenin tüm çalışmaları yönlendirdiği, düşmana karşı haklı olarak zor kullanıldığı günler ve devleti her türlü karşı devrime karşı koruyan Çeka'nın en iyi gelenekleri giderek tek tek tek geçmişte kaldı. Bu iyi geleneklerin sonucunda Çeka büyük güven, saygı ve itibar kazanmıştı...»

Larina bu sözleri kim bilir kaç kez tekrarladı. Ben de bu sözleri banda kaydederken bandın kopmasından korkuyorum.

«MK'nın her üyesi, partinin her üyesi... toz gibi ezilebilir, hain, terörist, dönek ve ajan damgası yiyebilir. Eğer Stalin kendilerinden kuşkulansaydı, bunun kanıtı

hemen bulunabilirdi. Tehdit edici kara bulutlar partinin çevresinde toplanmaktadır. Benim suçsuz kafam daha binlerce kafayı da ardından sallandıracaktır. Çünkü bir Buharin Örgütü yaratılmak zorunda; oysa, yedi yıldan beri partiyle ters düşen görüşümün bir gölgesi bile bulunmadığı için, böyle bir örgüt ne bugün vardır, ne de sağ muhalefetin olduğu yıllarda var olmuştur.

Rutin ve Uglanov'un gizli örgütlerinden benim hiç bir haberim yoktu. Ben görüşlerimi Rikov ve Tomski ile birlikte, açıkça ortaya koydum.

18 yaşımdan beri partiliyim ve yaşamımın hedefi sosyalizmin zaferi, işçi sınıfının çıkarları için sürekli savaşım olmuştur. Bu günlerde, o kutsal *Pravda* gazetesi, ben, Nikolay Buharin'in, sözümona Ekim Devriminin kazanımlarını yoketme ve kapitalizmi yeniden inşa etme isteğinde olduğuma ilişkin utanmaz bir yalanı bastı. Bunu söylemek, Çar Nikolay Romanov'un tüm yaşamı boyunca kapitalizme ve monarşiye karşı, proleter devriminin gerçekleşmesi için savaştığı ortaya çıkmıştır dercesine apaçık bir yalanı basmak kadar utanmazlıktır, halka karşı sorumsuzluktur.

Sosyalizmin inşaasının yöntemlerinde birçok kez yanılgıya düştüysem de, gelecektekiler beni V. İ. Lenin'in yaptığından daha acımasızca mahkum etmesinler. Bizler ilk kez, yepyeni bir yoldan hedefimize yürüdük. O zamanlar başka alışkanlıklarla dolu zamanlardı; *Pravda* da bir tartışma sayfası vardı, herkes birbiriyle tartışıyor, yeni yollar arıyor, kavga ediyor, barışıyor, ama hep birlikte ilerliyordu.

Ben, tarihsel misyonu, bugünlerde gittikçe büyüyen, bir alev gibi etrafı saran, partinin nefesini kesen haydutluklar yumağını çözmek olan, partinin gelecek yönetici kuşağına sesleniyorum. Partinin tüm üyeleri-

ne sesleniyorum. Yaşamımın bu belki son günlerinde, tarihin süzgecinin beni, bana bulaştırılmış olan pisliklerden eninde sonunda kurtaracağına inanıyorum. Ben hiçbir zaman hain olmadım. Lenin'in yaşamı için hiç düşünmeden kendi yaşamımı feda ederdim. Ben Kirov'u sevdim ve Stalin'e karşı da hiçbir şey yapmadım...»

Ve karısının belleğine gömülmüş son satırlar şöyle: «Yoldaşlar, bilmelisiniz ki, komünizmin zaferi yolunda taşıdığınız sancakta benim de bir damla kanım vardır. Nikolay Buharin»

Buharin Plenum'a gitti ve bir daha geri dönmedi. Bütün bunlar 27 Şubat'ta oluyordu. Kısa bir süre sonra Anna Mihaylovna tutuklandı. O zaman bir yaşını bile doldurmamış olan çocukları Yuri bir çocuk yuvasına verildi.

13 Mart 1938'de karar açıklandı. İşte bu karar, itiraz edilmesi gereken kararlardan birisidir.

BUHARİN'İN SON AYLARI
BUHARİN'İN KARISIYLA RÖPORTAJ

Orszag-Vilag, sayı 4, Budapeşte 1988.

Nikolay İvanoviç Buharin 18 yaşında parti saflarına katıldı. İki yıl sonra da illegal partinin Moskova komitesi üyesiydi. Çarlık Rusyasının zindanlarından sonra, politik göçmen olarak yaşadığı Avrupa'da Avusturya, İsveç ve Almanya zindanlarıyla da tanıştı.

Lenin'in oğlu gibi sevdiği, ama teorik olarak çok ciddi tartışmalar da yaptığı Buharin yine Lenin tarafından «Vasiyetname»de «partinin gözdesi» olarak nitelendi.

Devrim sonrası «Sol» Sosyalist Devrimcilerin sözcülüğünü üstlenen, Almanya'yla varılan onur kırıcı barış anlaşmasına karşı çıkan Buharin, daha sonra teorik anlamda keskin bir dönüşle NEP politikasını savunmaya başladı. Lenin'in ölümünden sonra Troçki'ye karşı Stalin'i destekledi. 1930'lu yıllardan itibaren teorik olarak Stalin'le çelişkiye düşen Buharin artık sıranın kendine geldiğini farkediyordu. 1934 yılından tutuklanıncaya kadar *İzvestiya* sorumlu redaktörlüğü görevinde bulundu. 1938'de 3. Moskova Davasında «karşı devrimcilik»le, «faşist-troçkist hainlik»le, «kapitalizmi restore etmek için emperyalist ülkelerin casusluğunu yapmak»la, «Lenin'e karşı suikast hazırlamak»la suçlanıp ölüme mahkum edildi. Kurşuna dizilmesinden elli yıl sonra, 1988'de itibarı

iade edildi. Yazıda sözü geçen Buharin'in tutuklanmadan önce kaleme alıp karısına ezberlettiği metin «*Bitirilmemiş Devrim*» adlı kitabımda bulunabilir.

Anna Mihaylovna, Buharin'le birlikte geçirdikleri son ayları ve günleri anlattı. Stalin'in despot kişiliğinin özünü tam ve açık olarak gösterdiği trajik bir dönemdi bu dönem. Olaylar şöyle gelişti: Anna Mihaylovna'ya göre Buharin'in tutuklanmasından aylarca önce, Buharin'in fiziki olarak ortadan kaldırılmasının hazırlıklarının yapıldığı açıkça biliniyordu ve bu işin hazırlıkları ta Ağustos 1936'da Zinovyev-Kamenyev duruşmalarıyla başlamıştı.

Nikolay İvanoviç Buharin, Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Alman Sosyal Demokrat Parti'si tarafından Sovyetler Birliği'ne satılmak istenen Karl Marks'ın bazı elyazmalarını ve belgelerini satın almak için karısıyla ve iki yoldaşıyla beraber Paris'e gitmiş, ama görüşmelerde bir sonuç çıkmamıştı. Ülkeye döneli üç buçuk ay olmuştu. İşin bağlanamamış olmasından Buharin'in duyduğu üzüntü fazla sürmedi. Stalin onu «önemli değil Nikolay, onlar yola gelir, sonunda alırız belgeleri» diye teselli etmişti. Yani olayı unuttu, günlük yaşamını sürdürmeye devam etti: İzvestiya'nın yazı kurulunda ve Bilimler Akademisinde çalışıyor, Stalin anayasası adıyla da anılan yeni anayasanın hazırlık çalışmalarına katılıyordu.

İlk çocukları doğdu. 47 yaşında baba olan Buharin sevinçten uçuyordu. Mutluydu. Doğumdan bir ay sonra Buharin ailesi İzvestiya'nın tatil evlerinin olduğu Shodniye gitti. Ağustos başlarında Buharin, ne zamandır özlemini duyduğu bir işi gerçekleştirmek için yıllık iznini aldı ve Pamir dağlarına gitti. Avlanmak istiyordu. Yayınevinden Semyon Lyandres de onunla beraberdi.

Yola çıkmalarından hemen önce Buharin eşine arkadaşı G. Y. Sokolnikov'un tutuklandığını haber vererek, büyük bir olasılıkla, Sokolnikov'un Londra'da büyükelçilik yaparken devlet parasını çar çur ettiği için tutuklandığını tahmin ettiğini söyledi.

Buharin Pamir dağlarında telgrafın, postanın olmadığı uzak bir yörede kamp kurdu. Anna Mihaylovna sabırsız bir şekilde gelişmelerle ilgili haberleri beklemeye başladı. İki hafta kadar sonra, 19 Ağustos'ta korkunç haberler yayınlanmaya başladı: Gazeteler «Troçkist Birleşik Merkez Davası»nın başladığını, sanıkların büyük bir kısmının ifadelerinde Buharin'e yönelik suçlamalarda da bulunduklarını yazıyorlardı. Kısa bir süre sonra savcılık davada adı anılan kişiler hakkında, bu arada Buharin hakkında soruşturmaya başlandığını duyurdu. Toplantı ve mitinglerde «Onu da suçlu sandalyesine oturtun!» talepleri yükselmeye başladı. Ve aynı günlerde Tomski'nin intihar ettiği haberi yayınlandı.

Buharin'den hiç haber gelmiyordu. Sonunda mektup yerine ansızın kendisi çıktı geldi. Başının üzerinde sallanan ölümcül tehlikeden rastlantı sonucu haberdar olmuştu. Daha hava alanındayken tutuklanacağından korkuyordu. Karısını görünce ilk sözü, «Bunun olacağını bilseydim senden uzak kalırdım» oldu. Şoför nereye gitmek istediklerini sorduğunda, Buharin nereden hemen Stalin'e telefon edebileceğini düşünmeye başladı. Sonunda herşeyi göze alarak Kremlin'deki evine gitmeye karar verdi. Kapıdaki nöbetçi hiçbir şey olmamış gibi Merkezi Yürütme Komitesi'nin üyesi geçerken selam durdu. «Acaba bu adam gazete okumuyor mu?» diye geçirdi kafasından Buharin. Eve girer girmez heyecanla Stalin'i aradı, karşısında tanımadığı

bir ses, Stalin'in Soçi'de yazlığında olduğunu söylüyordu. «Bu mevsimde Soçi'de ne arıyor?» diye düşündü Buharin. Yagoda'ya telefon etmesinin bir yararı olmayacağını tahmin ediyordu. Yagoda'nın içişleri halk komiseri olarak son günlerini yaşadığı, ve çok geçmeden aynı mahkeme önüne çıkarılıp birlikte mahkum edilecekleri doğal olarak aklının köşesinden bile geçmiyordu. O andan itibaren Buharin günlerce çalışma odasından çıkmadı, telefon bekledi. Bir keresinde İzvestiya redaksiyon kurulundan Karl Radek aradı, neden işyerine gelmediğini sordu. Nikolay İvanoviç «basında o alçak iftiranın tekzibi yayınlanmadan gazeteye bir daha adım atmayacağını» söyledi. Eylül başlarında bir kez daha telefon ettiler; Merkez Komitesi binasma gitmesini, Kaganoviç'in onunla görüşmek istediğini bildirdiler. «Kaganoviç ondan ne istiyordu?» Stalin'e birkez daha telefon etti. «Yozif Vissarioniç Soçi'de» yanıtını aldı yine. Merkez Komitesi binasından döndüğünde duyduğu şeylere kendisi bile hâlâ inanamıyordu: Ta gençlik yıllarından bu yana çok yakın arkadaş oldukları Sokolnikov'la yüzleştirilmişti. Sokolnikov yüzleştirmede yalan söylemiş, Buharin'i suçlamıştı!

10 Eylül 1936'da basın Sovyetler Birliği Başsavcılığı'nın Buharin ve Rikov'la ilgili olarak soruşturmaya son verdiğini duyuran bildirisini yayınladı. Bu Stalin'in taktik bir adımı idi; soruşturmanın «nesnel» olduğunu kanıtlamaya yönelikti. Buharin genel olarak kendisine söylenen şeye inanan bir kişiliğe sahipti ve Stalin, Buharin'in kendine karşı duyduğu yakınlığı da hesaba katarak entrikalarını hazırlamaya devam ediyordu. 7 Kasım'daki kutlamalar bunun yeni bir kanıtıydı. Buharin ve eşi devrimin 19. yıldönümü kutlama törenlerine gazete redaksiyonundan aldıkları davetiyeyle Kızıl Meydan'da katılmışlardı; şeref tribününe olduk-

ça yakın bir yerdeydiler. Anna Mihaylovna, Stalin'in onları tribünden farkettiğini anımsıyor. Bir ara Anna Mihaylovna bir subayın onlara doğru yaklaştığını gördü ve Buharin'in hemen orda tutuklanacağını sandığından büyük bir korkuya kapıldı. Ama subayın gelişinin nedeni başkaydı: Selama durdu ve Stalin yoldaşın mesajını iletti. Stalin yoldaş, Nikolay İvanoviç'in tribüne gitmesini ,onun yerinin orada olduğunu söylemişti. Buharin tribüne çıktı, ama Stalin'le görüşemedi. Biraz uzakta kalmıştı ve törenler bittiğinde Stalin herkesten önce yerini terketmişti. Bu tarihten itibaren bir ay çok rahat ve sakin geçti. Buharin Redaksiyon kuruluna yeniden davet edilmesinin bile olası olduğunu söylüyordu. Bu arada zamanını geçirmek için okuyor, Almanca kitaplardan notlar çıkarıyordu. Faşizmin ideolojisi üzerine bir yazı yazdı. Kasım sonlarında sinirleri artık çok gergindi, çalışamıyordu. Kovalanan bir av hayvanı gibi odadan odaya gidip geliyordu. Hergün İzvestiya'yı heyecanla alıyor, gazetede adını arıyordu. Adı oradaydı işte: «Yazı İşleri Sorumlusu: N. Buharin». Nikolay İvanoviç artık olup biteni anlıyamıyordu.

Aralığın ilk günlerinde telefonla Merkez Komitesi' nin toplantıya çağırıldığı haberini aldı. Gündem hakkında bilgisi yoktu. Toplantıdan eve döndüğünde, kendini göstererek karısına şunları söyledi: «bak, senin bu kocan, hain, terörist ve komplo planları hazırlayan biri!». Toplantıda yeni içişleri halk komiseri Yegov derhal Buharin'e karşı saldırıya geçmiş, onu komplo planları hazırlamakla suçlayarak Kirov'un öldürülmesinde parmağı olduğunu ileri sürmüştü. «Susunuz» diye bağırmıştı Buharin. Bu dehşet verici ve akla hayale sığmayan suçlamayı duyunca ayağa fırlamış ve «susun» diye bağırmıştı. Herkesin gözü onun üzerindeydi, ama kimse tek bir söz bile söylemedi. Stalin bu konuda ka-

rar almak için acele edilmemesi gerektiğini belirterek, soruşturmayı sürdürmeleri direktifini verdi. Buharin hemen Stalin'in yanına gitmiş ve ona içişleri halk komiserliğinin faaliyetlerini kontrol etmesini salık vermişti. İftira yüklü ifadelere nasıl olup da inanılabilirdi! Stalin, kimsenin Buharin'in geçmişteki yararlı çalışmalarını inkâr etmeye niyetli olmadığını belirtmiş ve uzaklaşmıştı. Daha fazla konuşmak istememişti.

Bundan sonraki üç ayı Buharin evinde, özellikle de bir zamanlar Stalin'in yatak odası olan küçük odada geçirdi. (Stalin'in karısı Nagejda Alliluyeva'nın trajik koşullar içinde intiharından sonra Stalin'in arzusu üzerine evlerini değiştirmişlerdi.) Bu soruşturmanın niçin ve kimin emriyle sürdürüldüğü artık giderek daha iyi anlaşılıyordu. Buharin buna karşın «Sevgili Koba» diye hitap ederek Stalin'e birçok mektup gönderdi, iftiraları yalanladı, masumluğunu kanıtlamaya çalıştı. Anna Mihaylovna sürekli eşinin yanıbaşındaydı. Onu sadece çocukla ilgilendiği anlarda yalnız bırakıyordu. Bir keresinde Nikolay İvanoviç'in elinde bir silah tuttuğunu gördü, bir çığlık attı. «Korkma» dedi Buharin, «Beni ölü olarak bulacağını düşündüm... yapmıyacağım...»

Gönüllü bir şekilde üstlendiği oda hapsinde Buharin zayıfladı, iyice çöktü. Kızıl sakalı beyazlamıştı. Yeniden çağrıldı ve bu kez Radek'le yüzleştirildi. Sonra Stalin'e bir kez daha dert anlatmaya kalktı; ama boşunaydı; çoktan biçilmiş olan cezasının uygulanacağı an durdurulamaz bir şekilde yakınlaşıyordu. Ama sakin olduğu anlarda Buharin hâlâ yaşamda kalabileceğini umut ediyordu: «Bana bak Anyutka» diye soruyordu, «eğer cehennemin dibine kadar sürseler, gelir misin benimle?»

Anna Mihaylovna bir keresinde hava almak ve bi-

raz dolaşmak için dışarı çıkmıştı. Rastlantı sonucu Sergo Orconikidze ile karşılaştı. Sergo, Mihaylovna'nın bugüne dek unutamadığı kadar kederli gözlerle bakmış, elini sıkmış ve üç kelime söylemişti: «güçlü olmak gerek!» Sonra da arabasına binmiş ve hareket etmişti. Orconikidze'nin topu topu birkaç günlük yaşamı kalmıştı! Buharin ona yazmaya karar verdi. Mektubunda eğer tutuklanırsa ailesine yardımcı olmasını istedi. Ardından Merkez Komitesi toplantısının yapılacağına ilişkin bir çağrı aldı. Bu, «Şubat-Mart» oturumu idi. Gündem ise Rikov ve Buharin sorunu olarak saptanmıştı. Buharin toplantıya gitmemeye ve açlık grevine başlamaya karar verdi. Politik Büroya mektup yazdı. «Bana karşı yönelen arsız suçlamaları protesto etmek için ölünceye kadar açlık grevini sürdürmeye karar verdim» ... Bir defasında da onu Kremlin'den çıkarma emriyle geldiklerini söyleyen üç kişi dayandı kapıya. Aynı anda telefon da çaldı: Stalin arıyordu! «Ne haber Nikolay?», dedi. «Birileri geldi, bizi Kremlin'den çıkarmak istiyorlar!» «Öyle mi», dedi Stalin, «kapı dışarı et onları!»

16 Ocak'ta Buharin babasıyla, daha sonra mahkum edilen ilk karısı Nagyezda Mihaylovna'yla (Buharin, korkunç ve aynı zamanda temelsiz suçlamalarla mahkeme önüne çıkarıldığında Nagyezda Mihaylovna Stalin'e bir mektup yazarak artık partinin üyesi olmak istemediğini bildirmiş, parti üyeliği kimliğini de mektupta Stalin'e göndermişti) ve çocuğuyla vedalaşarak açlık grevine başladı.

Merkez Komitesinin toplantısı Orconikidze'nin ölümü nedeniyle ertelendi. Ardından toplantıya yeni bir gündem maddesi eklendi: Buharin'in açlık greviyle partiye karşı aldığı tavır... Buharin açlık grevini bırakıp toplantıya gitme kararını verdi.

Stalin: «açlık grevini kime bildirdin?»

Nikolay: «Parti Merkez Komitesine».

«Şimdi oturumdan özür dileyeceksin!»

«Beni partiden atmak istiyorsunuz! Neden özür dileyeyim!»

«Kimse partiden atmayacak seni!»

Buharin Koba'ya bir kez daha inandı, Merkez Komitesinden özür diledi.

Anna Mihaylovna «Stalin'in sekreteri Paskrebisev' in telefon ederek Buharin'in Merkez Komitesi toplantısına gelmesi gerektirdiğini bildirdiği son günü, 27 Şubat 1937'yi sanki dünmüş gibi hatırlıyorum» diyor.

O trajik an, insanın vedalaşırken duyduğu acı, yazılacak gibi değil. Nikolay İvanoviç önümde diz çöktü ve yaşlı gözlerle, yaşammı mahvettiği için benden özür diledi. Oğlumuzu bir bolşevik olarak yetiştirmemi rica etti. Suçsuzluğunun ortaya çıkması için elimden geleni yapmamı ve bana ezberlettiği vasiyetnamesinin bir satırını bile unutmamamı istedi. «Durumlar daha değişir, sen gençsin, görürsün» dedi. «Mektubumu unutmayacağına yemin et!»

Yemin ettim. O kalktı, kucakladı, öptü. Ve titreyen bir sesle:

«Bak Anyutka, kızma onlara. Tarihte böyle hatalar olur, ama adalet eninde sonunda kendini kabul ettirecektir.»

Heyecandan titremeye başladım. Bir daha hiçbir zaman görmeyecektik birbirimizi. Bunu her ikimiz de biliyorduk.

S. M. KİROV CİNAYETİ (1971)

Roy Medvedyev

K sudu istori s. 318 - 332 New York, 1974.

Sergey Mironoviç Kirov'un (1886-1934) parti kademelerindeki yükselişi Ekim devriminden sonraya, Sovyet iktidarının güçlenmesi dönemine rastlar. SBKP içinde Lenin'in ölümünden sonra gündeme gelen liderlik mücadelesinde Stalin'in yanında tavır koyan Kirov etkileyici bir kişiliğe sahipti ve parti içinde sevilen bir yöneticiydi. 1925'de Stalin'e karşı politik olarak yenilgiye uğrayan Zinovyev'in yerine Leningrad Parti Örgütü Sekreterliğine atandı.

Stalin'in gölgesinde kalmasına karşın bağımsız kişiliğini korumayı başaran ve başarılı çalışmalarıyla giderek ön plana çıkan Kirov 1934'lere gelindiğinde «Stalin'in halefi» olarak anılıyordu. Ocak 1934'de toplanan 17. Kongrede «devrimin başarısının, sanayileşmenin ve kooperatifleşmenin gerçekleşmesinin ardından» artık teröre son verilmesi tavrını benimseyen Kirov, Kongrede Merkez Komitesinin seçiminde delegelerden Stalin'den fazla oy aldı. Aynı yılın Aralık ayında politik bir suikasta kurban gitti. Resmi kaynaklar cinayetin Zinovyev'in ve Kamenyev'in öncülüğünü yaptığı «Leningrad muhalefeti» tarafından işlendiği propagandasını yaptılar. Cinayetten sonra Stalin tüm muhaliflere yönelik büyük bir tutuklama kampanyası başlattı.

Yazı cinayeti yeni bir bakış açısıyla yeniden gündeme getiriyor.

1 Aralık 1934'de Parti Politbüro üyesi, Merkez Komitesi Sekreteri, Leningrad parti Bölge Komitesi Sekreteri S. M. Kirov, Smolni'de arkasından kurşunlanarak öldürüldü.

Kirov cinayeti Sovyet vatandaşlarında büyük bir acı ve hiddet yarattı. Katillerin bulunması ve gerekli cezaya çarptırılması istemi bir anda topluma hakim oldu.

Kirov cinayeti hakkında bilgi veren resmi açıklamada, Kirov'a ateş eden ve aynı zamanda genç bir parti üyesi olan Leodin Nikolayev'in kaçarken yakalandığı ve tutuklandığı da bildiriliyordu. Katilin yakalanmasının, cinayetin hazırlanmasında yer alan ve bu olay hakkında bilgi sahibi olan herkesi ortaya çıkaracağı, ciddi bir soruşturmayla olayın tüm yönleriyle aydınlatılacağı sanılıyordu. Ama Kirov cinayeti soruşturması akla mantığa sığmayan çelişkilerle sürdü. Soruşturma, yasalara ve sorumluların ortaya çıkarılıp cezalandırılması talebine kesin bir şekilde aykırıydı.

Kirov cinayetinin tek başına Nikolay'ın işi olmadığı gün gibi açıktı. Partinin tanınmış şahsiyetlerinden, Kirov'un yakın dostu ve yoldaşı Pyotr Çagin'in bu satırların yazarına verdiği bilgiye göre, 1934 yılında Kirov'a birkaç kez suikast düzenlenmişti. Bu, güçlü bir elin merkezi olarak yönlendirdiği bir sürek avıydı. Bu suikastların içinde en tanınmışı 1934 yılının yazında Kirov'a Kazakistan gezisinde yöneltilen saldırıydı. Nikolayev'e gelince; onun başlarda gerçekten kendi iradesiyle Kirov'a karşı bir suikast hazırladığı sanılıyor. Sinirli ve dengesiz biri olarak tanınan ve kendini yeni dönemlerin Jelyabov'u sanan Nikolayev, Kirov cinayetini politik bir eylem olarak hazırladı. (Nikolayev'in Kirov'a bir kıskançlık olayı nedeniyle ateş ettiği tezi da-

ha sonraları ortaya atıldı; amaç Kirov'u gözden düşürmekti) Leningrad şehrinde Kirov yaya olarak dolaşmayı severdi. Nikolayev, Kirov'un geçtiği yerleri ayrıntılı olarak incelemişti. Doğal olarak, bu gezilerde Kirov ciddi bir koruma altındaydı. NKVD mensuplarından (güvenlik örgütü, bugünkü adıyla KGB) Borisov'un başkanlık ettiği sivil giysili memurlardan oluşan koruma ekibi bu gezilerde Kirov'un hem önünde ve hem de arkasında tedbir alırdı. Bir defasında ekip mensupları bir gencin Kirov'a yaklaşmak istediğini farkettiler. Şüpheli genç derhal tutuklandı. NKVD görevlilerinin yakaladığı genç Nikolayev idi. Yoklamada elinde tuttuğu ve içinde bir tabanca taşıdığı çantasının arka kısmının kesik olduğu görüldü. Böylece çantasını açmadan silahını çekme fırsatı bulabilecekti. Tabanca ve Kirov'un yaya dolaşırken geçtiği yolları belirleyen bir harita da çıktı gencin üstünden. Nikolayev görevlilerce derhal NKVD'nin Leningrad'daki merkezine götürüldü ve NKVD bölge komutan yardımcısı Zaporezeç tarafından sorguya çekildi. (Daha sonra bazı NKVD mensuplarıyla beraber Zaporezeç'in de suikastin hazırlıklarında aktif olarak görev aldığı ortaya çıktı. NKVD bölge kumandanı F. D. Medvegyev işe bulaşmamıştı.) Nikolayev'in sorgusunun tamamlanmasından sonra Zaporezeç telefonla Moskova'yı arayarak, sorgu sırasında edindiği bilgileri dönemin İçişleri Bakanı (Stalin'in gözdelerinden) Yagoda'ya aktardı. Birkaç saatlik bir aradan sonra İçişleri Bakanı Yagoda, Zaporezeç'e Nikolayev'in serbest bırakılması emrini gönderdi. Yagoda bu birkaç saat içinde acaba kimle görüşmüştü? 1938'de düzenlenen «sağcı troçkistler» davasında Yagoda yukarıdaki gelişmeleri onayladı ve 1934 yılında Yenukidze'den ve Rikov'dan emir aldığını öne sürdü. Bugün, Yagoda'nın bu tezinin gerçek dışı olduğu herkesce açık olarak

görülebiliyor. O dönemde Yagoda'nın çok daha yüksek düzeyde koruyucuları vardı.

Ama serbest bırakılan Nikolayev işini son derece beceriksizce görüyordu: Birkaç gün sonra bir köprüde yakayı yeniden ele verdi; hatta, Kirov'un muhafızları ikinci kez Nikolayev'in silahına el koydular. NKVD'nin bu ilginç liberalizmi, Nikolayev'in serbest bırakılması Kirov'un muhafızlarının ciddi olarak kuşkulanmalarına neden olmuştu. Birkaçı NKVD'ye başvurup olayı protesto etmeye kalktılar, ama aldıkları yanıt «başkalarının işine burunlarını sokmamaları» oldu. Hatta muhafızlardan birkaçı partiden ihraç edildi. Bu gelişmeler öylesine kaygı vericiydi ki, koruma ekibinin komutanı Borisov suikast hazırlıklarını, Nikolayev'in dolu tabancayla iki kez muhafızlarca yakalandığını, gözaltına alındığını ve her iki defasında da serbest bırakıldığını Kirov'a anlatmaya karar verdi.

Borisov'un bu konuyu Kirov'a açmasından sonra Kirov'un ne gibi girişimlerde bulunduğu konusunda elimizde belge yok. Büyük bir olasılıkla Yagoda'ya, Medvegyev'e veya Zaporozev'e başvurarak olayı açıklamalarını talep etti. Ama böylece suikasti hazırlayanlar Kirov'la Borisov arasında geçen konuşmayı öğrenmiş oldular, ki bu Borisov'un kaderini de belirledi.

Bilindiği gibi, sonuçta 1 Aralık 1934'de Nikolayev Smolni'de Kirov'u öldürmeyi başardı. Aynı gün Stalin, Molotov, Vorosilov, Yejov, Yagoda, Jdanov, Kosarev, Agronov ve Zakovski trenle Moskova'dan Leningrad'a geldiler. Leningrad'daki Moskova tren garında Stalin'in karşılanması sırasında ilginç bir olay gelişti; NKVD örgütü bölge yöneticisi Medvegyev Stalin'e yaklaştığımda Stalin elindeki eldiveni bile çıkarmadan Medvegyev'i tokatladı. Leningrad'a gelişinden itibaren Stalin soruş-

turmaya el koydu Nikolayev'in sorgusunu da kendi yaptı.

Bu konuya ilişkin olarak değişik kişilerin anlatımlarını karşılaştırdığımızda (Nikolayev'in sorgusunda yer alan Jdanov'un yardımcısı L. M. Kulagin'in aktardıkları, P. Çagin'in aktardıkları ve parti Leningrad Komitesi İkinci Sekreteri M. S. Çuduv'un yakın dostu V. S.'nin aktardıkları ışığında) sorgulama sırasında olup bitenler şöyle özetlenebilir:

Stalin, Molotov, Vorosilov, Jdanov, Kosarev ve diğerleri büyük bir masanın başında oturuyorlardı. Arkalarında Leningrad'lı işçilerden oluşan bir grup vardı. NKVD görevlileri de ayrı bir grup oluşturmuştu. (Kirov'un öldürüldüğü gün Güney'de tatilini geçiren Zaporezeç Leningrad'a daha dönmemişti.) Nikolayev'i odaya getirdiler. İki yanında iki görevli koluna girmişti. Stalin Nikolayev'e, Kirov'a neden ateş ettiğini sordu. Nikolayev dizlerinin üzerine yığılarak, Stalin'in arkasında bir grup olarak duran NKVD görevlilerini gösterdi ve bağırdı: «beni bunu yapmaya onlar zorladı!» O sıra birkaç görevli Nikolayev'in üzerine çökerek tabancalarının kabzalarıyla vurmaya başladılar. Daha sonra kanlar içinde, baygın düşen Nikolayev'i salondan çıkardılar. Sorgu esnasında orada bulunanlardan bazıları da, bu nedenle daha sonraki duruşmalarda mahkum edilenin Nikolayev değil de ona çok benzeyen başka biri olduğunu iddia ettiler. Çudov daha sonraları V. S.'ye olayı böyle anlattı. Ama gerçekte, Nikolayev sorgulamada ölmedi.

Nikolayev'den sonra da Borisov'un sorgulamasının yapılması gerekmekteydi. Her sanık sorgulamaya otomobille nakledilirken, her nasılsa, Borisov, otomobil yerine arkası kapalı kamyonete benzeyen bir araçla gö-

türüldü. Bir görevli önde şoförün yanında otururken, ellerinde demir çubuk olan birkaç görevli de Borisov'la beraber arkaya bindi. Voinov sokağında ilerlerken, bir depo civarında önde oturan görevli ansızın direksiyonu kaptı. Şöförün ustalığı sayesinde çarpışmaktan kurtuldular, kamyon, duvarı sıyırarak kazayı atlattı. Ondan sonra da sorgu binasına kadar olaysız geldiler. Ama bu arada arkada Borisov demir çubuklarla katledilmişti bile. Doktorların verdiği, gerçekleri yansıtmayan rapora göre Borisov kazada ölmüştü. Bu raporu hazırlayan doktorlar kurulunun birkaç üyesi 20. Kongre sırasında hayattaydılar. Sözü geçen raporu yazmaya zorlandıklarını, aslında Borisov'un başına indirilen ağır bir cisimden aldığı yara sonucu öldüğünü söylediler.

Bilindiği gibi Kirov'un güvenliğini sağlamakla görevli ekibin kumandanının böyle olağanüstü garip koşullar içinde yaşamını yitirmesi, SBKP'nin 23. Kongresinde de gündeme gelmiş, olay üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

«Kirov cinayetinin sorumluluğunun kimin olduğunu gerçekten ortaya çıkarabilmek için ciddi olarak çaba sarfetmek gerekiyor» dedi, 23. Kongrede Hruşçov. «Kirov'un öldürülmesi olayını ne kadar derine inerek incelersek, o kadar çok soru çıkıyor karşımıza. Şu bir gerçek ki, güvenlik ekibi mensupları Kirov'un katilini tam iki kez Smolni civarında yakalamış, ama her iki defasında da daha sonra serbest bırakmışlardı. Oysa silah da vardı üzerinde. Daha sonra bu kişi Smolni'nin Kirov'un da sık sık geçtiği bir koridoruna girmeyi başardı. Nasıl olduysa cinayetin işlendiği anda, güvenlikten sorumlu ekibin kumandanı Kirov'dan uzak bir yerlerde takılıp kalmıştı. Oysa güvenliğini sağlama görevini üstlendiği kişiden bu kadar uzak olması görevi gereği yasaktı.

Garip olan bir diğer gelişim de Kirov'un güvenliğinden sorumlu olan muhafız birliği kumandanının Stalin, Molotov ve Virosilov'un bulunduğu binaya sorgu için götürülürken, görevlilerin kasten bir kazaya neden olmalarıdır. Görevlilerin bilerek kazaya neden oldukları şoför tarafından doğrulanmıştır. Daha sonra sorguya götürülen sanığın kazada öldüğü açıklanmıştır; oysa sözü geçen kişi kazada ölmemiş, bilinçli olarak katledilmiştir.

İşte Kirov'un güvenliğinden sorumlu olan kişi böyle öldürüldü. Daha sonra güvenlik ekibinin kumandanını öldüren iki görevli memur da ortadan kaldırıldı. Bunun bir rastlantı olmadığı gayet açıktır. Bu cinayetin failleri meçhuldur. Araştırmalar hâlâ sürmektedir.

Kirov'un güvenlik ekibinin kumandanını sorguya götüren arabanın şoförünün hayatta olduğunu ortaya çıkardık. Bu şoför sorguya giderken yanında NKVD'li bir görevlinin oturduğunu söyledi. Muhafız birliği kumandanını neden kamyonla götürdükleri sorusu da yanıt bekliyor. Sanki başka bir araç yokmuş gibi bir muhafız birliği kumandanının sorgulama için kamyonla götürülmesi garip değil midir? Bu işin iyice önceden ayrıntılı olarak planladığı anlaşılıyor. Bu arada NKVD'nin iki görevlisi muhafız birliği kumandanıyla arkada beraberdi.

Şoför yolda giderken bir ara yanındaki görevlinin ansızın direksiyonu çevirerek kamyonu bir duvara doğru yönelttiğini, ama kendisinin zamanında müdahale ettiğini, kamyonun duvarı sıyırarak geçtiğini söyledi. Daha sonra şoföre kaza sırasında muhafız birliği kumandanının öldüğü bildirildi.

Nasıl olmuş da, kazada kimsenin burnu bile kanamazken sorguya götürülen kumandan ölmüştü? Sonra,

Kirov'un muhafız birliğinin kumandanım sorguya götüren iki görevli, kurşuna dizildi! Neden? Bu iş birilerinin, tüm izleri bilinçli olarak ortadan kaldırmak istediğini kanıtlıyor.

Bu ve benzeri birçok olay henüz aydmlatılabilmiş değildir.»

SBKP'nin 20. ve 22. Kongrelerinden sonra yüzlerce komünist ve parti üyesi olmayan vatandaş dilekçelerle Merkez Komitesi'ne başvurarak cinayetle ilgili resmi tezin gerçeği yansıtmadığı yolundaki kuşkularını dile getirdiler. Bu arada yeni bazı kanıtlar da ortaya çıktı.

Örneğin, SBKP'nin eski üyelerinden İ. P. Aleksahin, Linkoviy maden ocaklarında çalışırken bir zamanlar Petropavlovski'de NKVD komutanı olan Dubosin'le tanıştığını bildirdi. Dubosin 1934 yılının Kasım ayında Moskova'da «Selent» otelinde kalırken NKVD'nin merkez kademelerinde çok tanıdığı olan bir dostuyla karşılaştığını, bu yüksek görevli arkadaşının ona Leningrad'ta korkunç bir cinayetin hazırlandığını söylediğini anlattı. Bu cümleye fazla önem vermeyen Dubosin, Kirov cinayetinin ardından arkadaşıyla yeniden karşılaşıp, «sizin oralarda Kirov cinayeti daha önce biliniyordu galiba ne dersin?» diye sorduğunda yanıt alamadı.

1919 yılından beri parti üyesi olan ve 1934 yılından itibaren de Merkez Komitesi sanayi dairesinde Makina İmalat Dairesi Başkanı olarak çalışan Y. P. Frolava, 1 Aralık'ta N. İ. Yejov'un (Sanayi Diresi Başkanı olan Yejov, Stalin'den aldığı görevle, NKVD'yi de denetliyordu) sabah Stalin'e gittiğini, neredeyse bütün gününü de orada geçirdiğini anlattı. Bu olay garibine gitmişti, çünkü Yejov Stalin'in yanında bu kadar uzun süre hiç kalmazdı. Akşam yedi civarında daireye geri

dönen Yejov bir yardımcısı olan V. Cezareski'ye hazırlanması emrini vererek, Leningrad'a gideceklerini söyledi.

Leningrad parti bölge komitesi üyesi olarak, Jdanov'la birlikte çalışan eski partili İ. M. Kulagin, Kirov cinayetinden birkaç ay sonra Kirov'un muhafız birliğinin kumandanı Borisov'un karısının Smolni'ye geldiğini anlattı. Kadın zorla akıl hastanesine kapatıldığını, oradan kaçmayı başardığını, ama kendisini zehirlemek istediklerini söyleyerek korumaları için yalvardı. NKVD'nin kendisini de sorguya çektiğini, kocasının ölmeden önce ona birşey söyleyip söylemediğini anlamaya çalıştığını da anlattı. Kadın herhangi bir hastaneye yerleştirilmesi için yardım istedi. Kulagin'in NKVD'nin haberi olmadan Borisov'un eşine yardım etmeye hakkı yoktu. NKVD'nin bölge merkezine telefon ederek kadını herhangi bir hastaneye yerleştirmeleri için yardım etmelerini rica etti. Nitekim öyle de oldu, kadını bir hastanede tedavi altına aldılar. Bir süre sonra Kulagin kadının hastanede öldüğünü, doktorların zehirlenme teşhisini koyduklarını haber aldı.

P. İ. Smorogin'in kızı M. Smorogin'in anlattıklarına göre, NKVD Leningrad teşkilatı kumandanı Medvegyev Kirov'un öldürüldüğünü duyunca derhal panik içinde Smolni'ye koşmuştu. Mevsimin kış olmasına karşın aceleden şapkasını ve paltosunu giymeyi unutmuştu. Ama buna karşın Smolni'nin girişinde tanımadığı güvenlik mensuplarıyla karşılaştı. Nereden çıktıkları belli olmayan bu memurlar Moskova ekibindendiler ve Leningrad NKVD teşkilatı kumandanından daha çabuk olay yerine gelmişlerdi!

Buna benzer anlatılan birçok ilginç olay var.

Yine bilindiği gibi, Kirov cinayetinin ardından «devletin güvenliğini korumaya yönelik ödevlerini yerine getirmeme suçlamasıyla» NKVD Leningrad teşkilatı kumandanı F. D. Medvegyev ve yardımcısı Zaporezeç görevden alındı. NKVD'nin önde gelen bu yöneticileri olayı başta küçük cezalarla atlattılar: Bu iki kadro uzak doğudaki NKVD örgütlerine sürüldü ve 1937 yılında her ikisi de kurşuna dizildi.

N. S. Hruşçov 23. Kongrede, «İnsanın aklına şöyle bir kuşku düşüyor: Bu iki insanı Kirov cinayetini düzenleyenlerin izlerini ortadan kaldırmak için katlettiler,» demişti.

18 Ocak 1935'de ülke çapında tüm parti teşkilatlarına gizli bir direktif iletildi; direktif parti kadrolarını, düşman güçleri dağıtmak, partinin ve halkın düşmanlarının oluşturduğu merkezleri ortadan kaldırmak için tüm güçleriyle mücadele vermeye çağırıyordu. 1935 yılının başlarından itibaren tüm ülkede, ama özellikle de Leningrad'da yığınsal tutuklamalar başladı. Giderek kabaran bu tutuklama dalgasma çalışma kamplarında «Kirov seli »adı takılmıştı. Bu arada Leningrad'da insanlar kitlesel olarak kentten göçe zorlandılar. Çoğunluğu hiçbir illegal ve anti sovyet faaliyette bulunmayan eski soylular ve onların çocukları kentten sürüldü.

SBKP'nin 22. Kongresinden sonra yayınlanan parti tarihi kitapları, Kirov cinayetinden Zinovyev ve yandaşlarının suçlu olduğu tezine yer vermezler.

Ama 1934 yılında Stalin tarafından geliştirilen tez, yani Kirov cinayetinin Zinovyev ve yandaşları tarafından düzenlendiği tezi, o zamanlar insanlar tarafından inanılır bulunmuştu. Kirov'dan önce Leningrad parti örgütü sekreteri olan ve görevi Kirov'a devretmek zorunda bırakılan Yevdekimov'un zinovyevci olduğu her

kes tarafından bilinen bir gerçekti. Bu nedenledir ki, cinayetten sonra herkes gözlerini bu Leningrad muhalefetine, başka adıyla «yeni muhalefete» çevirdi. Ama Stalin tarafından propaganda edilen bu teze, tam da mantığa bu kadar uygun olması nedeniyle kuşkuyla bakmak doğru olur kanısındayım. Kirov o dönemde parti içinde Stalin'den sonra en popüler kişiydi ve katledilmesinde zinovyevcilerin hiçbir politik çıkarı yoktu.

Tam tersine, Stalin tarafından sürdürülen soruşturma ve daha sonra birbirini takip eden zincirleme gelişmeler Kirov cinayetinin Stalin'in bilgisi dahilinde gerçekleştirildiği tezini güçlendiriyor. Kirov uzun bir dönem boyunca Stalin'in arkadaşı idi; ama Stalin açısından, politik amaçlara ulaşabilme söz konusu olduğunda kişisel ilişkilerin ne kadar ihmal edilebilir ve ne kadar önemsiz şeyler olduğunu bugün artık biliyoruz. 1937-1938 yıllarında Stalin'in ne kadar çok arkadaşını ve akrabasını ölüme gönderdiğini de yeni yeni öğreniyoruz.

Kirov'un rolünü ve kişiliğini olumlulaştırmak için bir neden yok. Stalin'e ve çevresine özgü birçok özellik ona da egemendi. Yirmili yılların sonunda meydana gelen ve bugün artık açıkca mahkum edilen birçok haksız uygulamada S. M. Kirov da aktif bir şekilde görev aldı. Ama tüm bunlara karşın Kirov kişilik olarak birçok bakımdan Stalin'den farklıydı. İnsanlara ve yığınlara candan ve yakın davranabilmesi, bitmez tükenmez enerjisi, insanı etkisine alan usta hatipliği ve teorik yetkinliği parti içinde Kirov'u en çok sevilen insanlardan biri haline getirmişti. Bu dönemde ülke çapındaki etkisi günden güne artıyordu. 1934 yılında Stalin'den sonra en fazla saygınlığa sahip yöneticiydi. 1934'de Sta-

lin'in hastalığı nedeniyle halef sorunu gündeme geldiğinde politbüro halef olarak S. M. Kirov'u seçmişti.

Kaba, herşeyden sürekli şüphelenen, acımasız ve iktidar için herşeyi kurban etmeye hazır Stalin, çevresinde ondan bağımsız ve yükselen kişileri görmeye tahammül edemiyordu. Kirov'un artan etkisi ve popülerliği Stalin'de şüphe ve kıskançlık yaratmış olsa gerekir. Bir yandan parti içinde, komünistler arasında Kirov'un giderek büyüyen saygınlığı, diğer yandan da Kirov'un her konuda, her alanda Stalin'in düşünce ve görüşlerini paylaşma niyetinde olmayışı nedeniyle Kirov, Stalin'in önünde bir engel haline gelmişti. İşte bu nedenle, Kirov'un ölümü Stalin'de acıma değil, önündeki engelleri yok edebilmesi için ortaya bir fırsat çıkmasından ötürü sevinç yarattı. Böylece, Kirov'un öldürülmesi bahanesiyle kişisel egemenliğinin inşasında engel olarak gördüğü kişileri ortadan kaldırabilme şansına sahip olmuştu. Kirov'un öldürülmesi sonuçta Stalin'in tüm ülkede tek başına iktidara el koymasına yol açan gelişmeler dizisinde önemli bir halkaydı. İşte bu nedenledir ki, 1934-1935 yıllarında pek inanılmaz gibi görünen Kirov'un ölümünden Stalin'in sorumlu olduğu tezi, bugün hem mantıksal ve hem de politik olarak neredeyse kanıtlanmış olarak değerlendirilebilir. Doğal olarak 1934-1935'de Zinovyev'in ve Kamenyev'in sorumluluğunu vurgulayan ve o dönemde doğruluğu kuşku götürmez gibi görünen tezin inanırlığını yitirmesi de bunlardan çıkan bir sonuçtur.

CUMHURBAŞKANININ KARISI HAPİSTİ...

Lev Razgon

Ogonyok, 1988, sayı: 13.

Stalin parti liderliğini ele geçirdiği andan itibaren «gerçek» ve «potansiyel» muhaliflerini saf dışı bırakmak için akla gelebilecek her yönteme başvurdu. En radikal çözüm olarak gördüğü «fiili likidasyon» eski leninci kadroların ezici çoğunluğunun katline yol açtı. Bu amacına ulaşabilmek için sahte ve uydurma kanıtlara dayanan davalar düzenlemekten de çekinmedi.

Stalin'in çevresindeki kadroları istediği gibi çekip çevirebilmek için başvurduğu bir diğer yöntem de, kişilere devlet kademelerinde protokol anlamda önde gelen, ama gerçekte işlevsiz olan görevler verirken, onları sürekli tehdit altında tutabileceği bazı mekanizmalar yaratmaktı. Önemli olan, kimsenin kendini güven içinde hissedememesiydi. Bunu sağlamak için Stalin sık sık çalışma arkadaşlarının eşlerini, kardeşlerini, dost ve akrabalarını hapsettirdi; yani bir anlamda onları «rehin aldı»!

Bunun en ilginç örneklerinden biri olarak Mihail İvanoviç Kalinin'in karısının hapsedilmesi gösterilebilir. Kalinin eski kuşak bir bolşevikti. 1975'de doğdu ve devrime kadar illegal partinin her kademesinde görev yaptı. Birçok kez hapis yattı, sürgüne gönderildi. Devrim sonrası parti içinde en çok sevilen yöneticilerden biri olan Kalinin Mart 1919'dan 1946 yılına kadar Sovyet devletinin protokol bakımından «birinci

şahsiyetiydi». Her politik gelişmede ve parti içi çekişmelerde hep Stalin'le birlikte tavır alan Devlet Başkanı Kalinin'in karısı, tüm bunlara karşın 1937 yılında uydurma suçlamalarla tutuklandı. Sekiz yıl boyunca toplama ve çalışma kamplarında tutuldu. Ogonyok'da yayınlanan bu ibret verici yazı o günlerin tanıklarından birinin anısıdır.

Güzel bir yaz akşamı idi. Zaman oldukça ilerlemişti, ama önümde daha katedilmesi gereken uzunca bir yol vardı. Epeydir hafta sonlarını Vojael'de geçiriyordum. Gidişte ve dönüşte otuz kilometrelik yolu yaya alırdım. Kış aylarında yol, olduğundan daha kısa gibi görünürdü. Kumlu toprak yol asfalt gibi katı olurdu, soğuk havada neredeyse maraton uzunluğundaki mesafe yormazdı. Yazın ise kamyonların iyice çökerttiği kumlu yol bacaklarımı zorlardı. Bu aylarda yoldan gelip geçen bir araçla karşılaştığımda tereddütsüz ve sevinçle binerdim.

O gün de nöbetçi kulübesi önünde Amerikan jiplerine benzeyen bir araç gördüm. Böyle bir jiple bir saat içinde Vojael'e ulaşabilirdim!

Birkaç saat önce bu askeri araçla bir binbaşı gelmişti. Buradaki kampın sağlık işleri sorumlusu «Gulag» (1) sağlık dairesinin kumandan yardımcısını kampa getirmişti.

Araçta oturan subaya sordum:

«Teğmen yoldaş, jipte boş bir yer yok mu? Vojael'e kadar gitmem gerek. Beni de alabilir misiniz?»

Arka koltuğa teğmenin yanma oturdum ve jip kum tepeleri arasında yola koyuldu. Teğmen ve yanındaki

(1) Glavnoye Upralniye Lagerey'in kısaltılması (Ceza kampları Kumandanlığı) Toplama kampları sistemi için kullanılan genel bir kavram.

binbaşı daha önce başladıkları sohbetlerine devam ettiler. Teğmen harp akademisini bitirmesinden bu yana kamplarda çalışmaktaydı ve bu alanda geniş bilgi sahibiydi. Binbaşı ise yeniydi. Akademinin tıp bölümünü bitirmiş, daha sonra da değişik kıtalarda hizmet yapmıştı.

Ama konuşmadan binbaşının Gulag'a nasıl ve neden tayin edildiğini çıkaramadım.

Binbaşı savaş anılarını anlattı. Bu arada başından geçen ilginç bir olaya da değindi. Bir keresinde hizmette bulunduğu kıtanın sağlık işlerinde Kalinin'in operatör damadıyla beraber çalışmıştı. Hatta görevli olarak Moskova'ya gittiklerinde bir kez ünlü politikacıyla birlikte yemek de yemişlerdi.

Kalinin'in ne büyük bir kişilik, ne alçakgönüllü ve kibar bir insan olduğunu anlatırken heyecandan sesi kısılıyordu. Damadının da çok iyi bir insan olduğunu, ama ne yazık ki, sonra koşulların onları birbirinden ayırdığını söyledi. Konuşma arasında binbaşı, Kalinin' in damadının şimdi hangi bölgede ve hangi kıtada görev yaptığını da söylemişti.

Ansızın kendimi tutamadım, konuşmaya katılıverdim. Binbaşıya Kalinin'in damadının gerçekten operatör olduğunu, ama onun söylediği kentte ve kıtada değil, başka bir yerde görev yaptığını söyledim. Binbaşı bir süre sustu, sonra buz gibi bir sesle:

—Siz bunu nereden biliyorsunuz? Sorabilir miyim?

Her ne kadar üslubu beni sinirlendirdiyse de, sakince yanıtladım.

— Karısı Ligyia Mihaylovna söyledi.

Binbaşı uzunca bir süre sustu. Hiç tanımadığı ,ilk kez karşılaştığı bir insandan duyduğu habere nasıl tepki göstereceğini bilemiyor gibiydi. Sonunda dayanamadı:

— Peki ama, Ligyia Mihaylovna bunu size ne zaman söyledi?

— İki hafta önce...

Binbaşının bu kez suskunluğu daha uzun sürdü. Düşüncelerine daldı, yüzü içini kaplayan gerginliği çok iyi yansıtıyordu. Duyduklarını bir türlü toparlayamıyor, bir sonuca varamıyordu.

— Kusura bakmayın, ama siz nerede görüştünüz Ligyia Mihaylovna ile?

Tanrım! Niye bulaştım bu konuşmaya! Üstüne üstlük bu teğmen de burada. Kimbilir bu işin sonucu nereye varacak? Ama elimden başka birşey gelmiyordu, söylemek zorundaydım:

— Vojael'de karşılaştım onunla.

— Ben anlamıyorum bu işi! Ligyia Mihaylovna'nın ne işi vardı Vojael'de?

Bu kez yanıt veremedim. Ne söyleyebilirdim ki? Acaba bu binbaşı, burda herkesin bildiği bir olayı gerçekten bilmiyor mu?

— Teğmen! Soruma siz de mi cevap veremiyorsunuz?

— Ziyarete gelmişti...

— İyi ama ... ne ziyareti? Kimi görmeye geldi?

— Annesini ziyaret etti... Annesi burada kampta!

Binbaşı yaşamımda bir daha karşılaşmadığım türden bir sinir krizine tutuldu. İki eliyle başını tutarak ne anlama geldiğini çıkaramadığımız bir takım sözler söylemeye başladı. Sağa sola sallanıyor, isterik bir krize tutulmuş gibi bağırıyor, başı sonu olmayan birşeyler söylüyordu:

— Tanrım! Yok yok olamaz! Kalinin'in karısı ha! Kalinin'in! Ne olursa olsun, suçu ne olursa olsun, Kalinin'in karısını kampa kapatmak... Ne utanç verici!

Çılgın birşey... Olamaz? Peki nasıl? Ya Kalinin? Yok yok canım, olanaksız...

Binbaşı sustu, ansızın kendini topladı, sanki jipin içinde ayağa kalkmış gibiydi.

— Teğmen! Onunla görüşmek istiyorum. Gösterin bana onu!

Böyle bir işe karıştığım için şimdi kendime müthiş kızıyordum.

Kalinin'in karısının burada kampta olduğunu ben karımdan duymuştum. Bir defasında mahpuslar arasında yaşlı bir kadınla görüştüğünü anlatmıştı. Bayan Kalinin bir başka kamptan buraya nakledilmişti. Sicil dosyasında «çalışırken bile en sıkı biçimde gözaltında tutulması gerektiği» yazılıydı. Ama burada doktorlar onu zor olmayan işlere ayırmışlardı. Görevi, kampta kalan tutukluların üniformaları değişirken, onların iç çamaşırlarını bitlerden temizlemek ve çamaşırcıya devretmek idi. Böylece uzun yıllar boyu süren zorlu işlerin ardından şimdi artık biraz dinlenme fırsatı bulmuştu. Karım her gün iş sonrası bu sevimli kadını ziyaret ediyor, ona yiyecek birşeyler götürüyor, onunla sohbet ediyordu. Bayan Kalinin sohbet arasında karıma Baltık asıllı olduğunu ,ama artık Ruslaştığını, eskiden, çok eskiden, bir fabrikada çalıştığını, ama aradan çok zaman geçtiğini anlatmıştı. Soyadı da Rustu: Kalinin'di...

— Bu Kalinin'in karısı dedim.

Ama karım hemen ve kesin bir şekilde bu söylediğime karşı çıktı. Herşeyden önce bu çılgınlıktı! Kaldı ki, böyle birşey olsa bayan Kalinin bunu söylerdi; aralarındaki ilişki bunu gerektiriyordu. En azından karım böyle düşünüyordu.

Ben ise gerçeğin bu olduğundan emindim. Kalinin'in karısı olan Yakaterine İvanovna'yı şahsen tanımı-

yorduk. Ama karımın annesi ve babası onunla yakın ilişki içinde idiler. 1937'de tek başımıza kaldığımızda, çevremizdeki tüm arkadaşlar bizi unuttuğunda, eşimin hastalığı nedeniyle ilgi gösteren ve sıradan insanlar tarafından ulaşılamaz nitelikteki ilaçları Kremlin'in eczanesinden alıp gönderen bir bayan Kalinin kalmıştı. Ama geçtiğimiz Eylül ayında bu ilişki de kopmuştu: Kalinin'in karısının da tutuklandığını duymuştuk.

O zamanlar herhangi bir politbüro üyesinin karısının tutuklanması öyle şaşılacak bir olay değildi. Politbüro üyesi kendi kişisel güvenliğini bile sağlayamazken, her an tutuklanma, kurşuna dizilme tehlikesi altında yaşarken karısını nasıl koruyabilirdi ki?

Stalin'in, yeni yöntemlerin yanısıra eski bazı yöntemlere de sadık kaldığını biliyorduk: Eski mücadele arkadaşlarının bir çoğunun aile efradını tutuklatmıştı. Stalin'in yakın çevresinde, ailesinden biri tutuklu olmayan kimse yok gibiydi. Kaganoviç'in ağabeysi ölüme mahkum edilmişti. Bu arada birçok kişi beklemeden intihar etmeyi yeğledi. Svernik'in damadı tutuklandı, sonra da kurşuna dizildi. Vorosilov'un gelininin anne ve babasını hapse attılar; hatta karısı Jekaterina Davidovna hakkında da soruşturma açtılar. Molotov'un karısı da tutuklandı. Halbuki o gayet iyi çalışıyordu. Tümünü sıralayacak olsak bu listenin sonu gelmez. Bu nedenle Kalinin'in karısmm da tutuklanmış olması hiç de hayret edilecek bir olay değildi.

Kaldı ki, ne zamandır artık Kalinin'in pek yetkisi de yoktu. En yakın arkadaşı Aleksander Vasiliyeviç Sotman tutuklandığında ben daha dışarda idim. Sotmanları yakından tanıyordum, bu nedenle tutuklanmanın koşulları hakkında da bilgi sahibi oldum. Sotman sadece Kalinin'in değil, Lenin'in de yakın arkadaşı idi. Çok

eski bir bolşevikti. Bir zamanlar Obuhov fabrikasının savunmasını o örgütlemişti.

Merkez Yürütme Komitesinin üyesi olarak «dokunulmazlığa» sahipti. Yani tutuklanması emrini Merkez Yürütme Komitesinin Başkanının imzalaması gerekiyordu.

Sotman gece yarısı tutuklandı. Eski bolşevik olduğu için «silahı ve Lenin tarafından imzalanan belgesi olup olmadığını» sordular. Ve yaşlı adamı alıp götürdüler. Karısı sabahı zor etti. Hemen Kalinin'i aradı telefonla. Kalinin telefona çok sevinmişti:

— Nihayet sesini duyabildim! Bir haftadır hiç haber vermiyorsunuz. İyice ihmal ettiniz bizleri. Çocuklar nasıl?

Sotman'ın eşi dostunun bu sevinçli halini anlıyamamıştı:

— Mişa, sen hakikaten dün gece Sotman'ın tutuklandığını bilmiyor musun?

Ve Kalinin kimbilir kaç defa duydu bu tür soruları...

Ama karıma laf anlatmak mümkün değildi. Sonunda eğer bir daha görüşürlerse selamımı söylemesini ve Sotman'a ve karısına ilişkin birşeyler bilip bilmediğini sormasını söyledim.

— Hakkın varmış. Herşey tam tahmin ettiğin gibi!

Kalinin'in eşinin tutuklanması alışılageldiği gibi cereyan etmiş. Elbiselerini diktirdiği terziden telefon etmişler, provaya çağırmışlar. Gittiğinde orada bekliyorlarmış tabii...

Bayan Kalinin Estonyalılara özgü sakinliğini hâlâ koruyordu. Tutuklanmasından sonra başından geçenleri anlatmak istemedi. Ama biz çok zorlandığını biliyorduk. Ceza kanununun neredeyse yarısı sicil dosyasın-

da işlenmişti. En korkuncu olan «58-8 terör» de sicilindeydi. Dosyada bir haç işareti de vardı. Bu tutuklunun her anında göz hapsinde tutulması gerektiği anlamına geliyordu. Bu göz hapsi çalışırken de sürüyordu. Tutuklu olduğu on yıl içinde kadınlar için verilebilecek en ağır işlerde çalıştırıldı. Ama o çocukluğundan beri ağır işlerde çalışmaya alışmıştı. Bünyesi dayandı, sağlığını yitirmedi. Savaş yılları sırasında bulunduğu kamp dağıtıldığından buraya gönderilmişti. Şimdi durumu biraz daha rahattı.

Bayan Kalinin'in durumu savaşın son yılında düzelmeye başladı. Kalinin karısının kurtulması için elinden geleni yapıyordu. O, Stalin'in yakın çevresindeki kişilere göre bu anlamda da başkaydı. Örneğin Molotov karısını bir kez bile söz konusu etmemişti. Kızı partiye üye olurken şunları söylemişti: «Babamın adı Molotov, annem ise yok!»

İkinci Dünya Savaşının son yılında Kalinin'in kızları Julia ve Ligyia annelerini düzenli olarak ziyaret etmeye başladılar. Ziyarete geldiklerinden onlar için bir oda hazırlanıyordu. Ne de olsa Kalinin'in kızlarıydılar. Bu ziyaretler sırasında bayan Kalinin izin alabiliyor, kızlarıyla beraber göz hapsi olmadan üç gün geçirebiliyordu.

Ligyia ilk kez geldiğinde, bayan Kalinin eşimle haber göndererek bizleri davet etti. O zaman tanıştım onunla. Tadını ne zamandır unuttuğum Moskova şarabı içtik, Moskova'dan getirdikleri güzel şeylerden yedik ve en yeni haberleri anlattılar.

Kalinin kaç defa yalvarmıştı Stalin'e; karımı serbest bırak, ölmeden onunla bir kez daha görüşeyim diye. Bunu duymak bile ne korkunçtu. Savaşın sonlarına doğru, ordumuz arka arkaya zaferler kazanırken,

Stalin yaşlı adamın gözyaşları arasında yalvarmasına dayanamamış, savaş bittiğinde karısını serbest bıraktıracağını vaad etmişti. Kalinin'ler şimdi artık savaşın sonunu bekliyorlardı. Heyecanla, sabırsızlıkla, titreyerek, başkalarından çok daha büyük bir hırsla bu savaşın bitmesini bekliyorlardı. İşte arabada binbaşının isteri krizi geçirmesine neden olan konuşmama başlarken söylediğim, Kalinin'in damadının şimdi nerede olduğu haberini de bu görüşmelerden birinde öğrenmiştim.

Üç günlük izin bittiğinde bayan Kalinin eski yerine götürüldü. Bitleri temizlemek için kullandığı cam parçasını eline alarak işine başladı.

Stalin savaşta kazanılan zaferin sarhoşluğu içindeyken Kalinin'e bir zamanlar verdiği sözü tuttu. Savaşın bitiminden bir ay kadar sonra bayan Kalinin'in serbest bırakıldığını bildiren telgraf geldi. Neden serbest bırakıldığı söylenmemişti ve kamptan bırakılırken verilen kimlik belgesinde Moskova'ya ve sıralanan ikiyüz yetmiş başka büyük kente yerleşemeyeceğine ilişkin bir kayıt da vardı.

1945 sonbaharında onları Moskova'da ziyaret ettim. Bayan Kalinin Kremlin'e kocasının yanına taşınmamıştı. Kızının evinde kalıyordu.

Bayan Kalinin Stalin'le karşılaşmaktan dehşet duyuyordu. Olasılığı çok az bile olsa, Kremlin'e taşınırsa onunla karşılaşabileceğini düşündüğünden oraya taşınmamıştı. Ama bu buluşma sonunda gerçekleşti.

Kalinin sonunda eşine kavuştuğunda ölümcül hastaydı. Bir yıl sonra, 1946 yazında öldü. Radyolardan, gazetelerden merhumu partinin, halkın ve Stalin'in ne kadar sevdiğini duyduğumuzda garip bir duygu kapladı içimizi. İngiliz kraliçesinin daha bir ay önce topla-

ma kampında çamaşırları bitlerden temizleyen kadına başsağlığı mesajı göndermesi de daha az garip bir olay değildi elbet!

Ama en korkuncu yine de Kalinin'in cenaze töreninde çekilen fotoğraflar idi. Yekaterine İvanovna, merhumun tabutunun arkasındaydı, yanında da Stalin ve «yoldaşları» sıralanmışlardı. Sheakespeare'nin hayal bile edemeyeceği korkunç buluşma gerçekleşmişti!

STALİN MUHALEFETİ NASIL DİZE GETİRDİ?

Troçki

Bjuulletyeny Oppozici, Temmuz 1935, sayı 46. **«Szamüzött Troçki»,** Budapeşte, 1989.

Ekim devrimini başarıya götüren şimdiki bürokrasi değil, bolşeviklerin yönetimindeki işçi ve köylü yığınları olmuştur. Bürokrasi son zaferin kazanılmasının ardından büyümeye başlamış, saflarına sadece devrimci işçileri değil, başka sınıfların temsilcilerini de kabul etmiştir. (Eski çarlık döneminin memurları, subaylar, burjuva aydınları ve başkaları...) Bürokrasinin yaşlı kuşağına baktığımızda bunların çoğunluğunun Ekim devrimi sırasında burjuvazinin kampında yer aldıklarını görürüz. (Örnek olarak Sovyet büyükelçilerine bakalım: Potyomkin, Mayski, Troyanovski, Suriç, Hinçuk, vb.) Şimdiki bürokratlar içinde Ekim devrimi döneminde bolşevik saflarda olanlar ise, ne devrimin hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde ve ne de ondan sonraki ilk yıllarda önemli bir rol oynamamışlardır. Genç bürokratlar da işte bu yaşlı kuşağın öncelikle kendi çocukları arasından seçip yetiştirdikleri insanlardır. İşte Stalin, devrimden sonra ortaya çıkan bu yeni tabakanın «lideri» olmuştur.

Sendikaların tarihi hiçbir ülkede sadece grevlerin, devrimci yığın hareketlerinin tarihi olmamıştır. Bu tarih aynı zamanda sendika bürokrasisinin ortaya çıkışının tarihidir de. Bu bürokrasinin nasıl muazzam bir tutucu güç haline geldiğini, kendi «dahi» liderlerini nasıl bulup yetiştirdiğini iyi biliyoruz.

Bu tabaka mücadelenin ilk ve kahraman dönemin-

de yığın hareketinin içinden yetişmiştir. Ama yığınların üzerine yükselmesiyle kendi «sosyal sorunlarını» halletmesiyle (kalıcılığını sağlayıp, etki gücünü ve saygınlığını garanti altına almasıyla) beraber, bürokrasi yığınları pasifize etmek için büyük bir çaba gösterir. Onun artık kaybedeceği şeyler vardır! Riske girmez...

(...) Sovyet bürokrasisi tüm kapitalist ülkelerin reformist bürokrasilerinin toplamıyla bile karşılaştırılamayacak oranda güçlüdür. Çünkü devlet aygıtı, tüm avantajları ve ayrıcalıklarıyla birlikte elindedir. Sovyet bürokrasisinin, muzaffer devrimin yarattığı koşullarda boy verdiği doğrudur, ama sadece bu nedenle bürokrasiyi idealize etmek saflık olur. Yoksul bir ülkede -ki Sovyetler Birliği bugün de çok yoksul bir ülkedir- eğer toplumun sadece çok küçük bir azınlığı gerekli ve yeterli gıda ve diğer tüketim maddelerine sahip olabilme durumundaysa, böyle bir ülkede milyonlarca büyük ya da küçük bürokrat herşeyden önce kendi «sosyal sorunlarını» çözmek, yani kendi refahını sağlamak için çaba gösterecektir. İşte bürokrasinin sonsuz egoizminin ve tutuculuğunun kaynağı budur. Yığınların hoşnutsuzluğundan bu nedenle korkmakta, kendine karşı yönelen eleştiriden bu nedenle nefret etmektedir. Her türlü özgür düşünceyi bu nedenle yoketmekte, iktidarın ve ayrıcalıkların simgesi olan kibirli «lider» önünde neredeyse dinsel bir duyguyla bu nedenle boyun eğmektedir.

(...) Eğer Lenin yaşasaydı bu mücadelenin sonu ne olurdu? Bu soruya matematiksel kesinlikle yanıt verebilmek mümkün değil tabii. Ancak Lenin'in tutucu bürokrasinin ve kendi kaderini giderek bürokrasiyle özdeşleştiren Stalin'in politikasının kesin bir şekilde karşısında yer alacağı, yaşamının son döneminde yazdığı

birçok mektuptan, makaleden ve getirdiği öneriden belliydi. Stalin'in Genel Sekreterlik görevinden alınmasını önerdiği «vasiyetnamesi» ve Stalin'le her türlü «kişisel ve yoldaşsal» ilişkiyi kestiğini belirttiği en son mektubu bunlar arasındadır. Hastalığının iki kriz arasındaki döneminde Lenin bana, bürokrasiye ve onun Stalin tarafından yönlendirilen genel kurmayı olan Merkez Komitesi Örgütlenme Dairesine karşı ortak bir tavır oluşturmamızı önermişti. Partinin 12. Kongresinde, Lenin kendi ifadesiyle Stalin'e karşı bir «bomba» hazırlıyordu. Ben bütün bunları (tartışmaya yer vermeyecek açıklıktaki belgeler temelinde) yaşam öykümde ve «Lenin'in vasiyetnamesi» adlı kitaplarımda anlattım. Lenin'in hazırlıkları, girişeceği mücadeleyi çok zor bir mücadele olarak değerlendirdiğini gösteriyordu. Doğal olarak bunun nedeni Lenin'in hasım olarak gördüğü Stalin'den *kişisel olarak* çekinmesi değildi (bu konuyu düşünmek bile gülünç). Asıl neden Stalin'in arkasında kümelenen ve muazzam bir toplumsal tabaka oluşturan iktidardaki bürokrasiyle ciddi bir şekilde çıkar birliğine girdiğini farketmiş olmasıydı. Stalin daha Lenin hayattayken entrikalara başladı; ajanları aracılığıyla Lenin'in artık düşünsel olarak malûl olduğunu, durumu kavrayamadığım yaymaya başladı. Lenin'in yaşamının son bir buçuk, iki yılında, onunla Stalin arasındaki çelişkilerin nedenini açıklamaya yönelik Komintern tavrı da böyle doğdu. Aslında Lenin'in hasta olduğu dönemde dikte ettirdiği makale ve mektuplar, onun düşünsel dünyasının belkide en olgun ürünleridir. Bu «malûlün» keskin zekası bir düzine Stalin'e haydi haydi yeterdi!

Şu kesin bir şekilde söylenebilir ki, eğer Lenin yaşasaydı herşeye kadir olan bürokrasinin baskısı (hiç olmazsa ilk yıllarda) daha yavaş gerçekleşirdi. Ama

Krupskaya o günlerde Lenin'in endişelerini ve çekindiği noktaları çok iyi anımsıyordu ve Lenin'in kişisel olarak herşeyi değiştirebileceği konusunda hayale de kapılmıyordu. Onun düşüncelerinden dersler çıkarmıştı ve dümenin başında duranın, işini ne kadar iyi bilirse bilsin, karşıdan ya da arkadan esen rüzgârdan veya akıntılardan etkileneceğini iyi kavramıştı.

TROÇKİ'NİN KATLİ

Moskovskiye Novosti, Mart, 1989.

İkinci Dünya Savaşı öncesi artık ülkede muhalefeti tamamen yokeden, Komintern'i kesin egemenliği altına almayı, böylece dünya komünist partilerini istediği gibi yönetmeyi başaran Stalin için tek tehlike kaynağı olarak Troçki kalmıştı. 1929'da yurtdışına sürülen Troçki elindeki tüm olanaklarla Stalin'e karşı mücadele veriyordu. Stalin otuzlu yılların sonlarından itibaren troçkist hareketin önde gelen liderlerini fiili olarak ortadan kaldırmak için harekete geçmeye karar verdi. 1937'de eski NKVD memuru olan ve Troçki'ye yakınlık duyan İ. Raisse İsviçre'de öldürüldü. 1938'de Troçki'nin Çekoslovak asıllı sekreteri Ervin Volf İspanya'da «kayboldu». 1938'de eski sekreterlerinden Rudolf Klemen Paris'te öldürüldü. 1938'de Meksika'da Troçki'ye karşı bombalı bir saldırı düzenlendi. Bu saldırının umulan sonucu vermemesi üzerine Troçki 1940'da Meksika polisi üniformasını giymiş komandoların saldırısına uğradı. Evi basıldı. Bu saldırıdan Troçki bir mucize eseri sadece yara alarak kurtuldu. Bundan üç ay sonra da yazıda anlatıldığı şekilde, Mercader tarafından öldürüldü. Mercader sahte kimlikle Troçki'nin çevresine girmeyi başarmış ve onda kendine karşı güven uyandırmıştı.

«Yaşadığımız dönemi biz seçmiyoruz,
Yaşıyoruz sadece,
Ve ölüyoruz...»

Acaba «yaşıyoruz ve öldürüyoruz» demek daha doğru olmaz mı? Acımasızdı o dönemler. Mercader gibi mesleği cellatlık olmayan, ama verilen bir hükmü (Troçki, Stalin'in mahkemelerince 20 Ağustos 1940'da gıyaben ölüme mahkum edilmişti) uygulama görevini üstlenen ve sonraları vicdanının sesine kulak verip, ilkesiz ve bencil amaçlı bir iktidarın maşası haline geldiğini farkeden bir katil için de acımasızdı.

Tüm dünya tarafından bilinen ve sadece milyonlarca Sovyet vatandaşı açısından sır olan şu gerçeğin açıkça kabul edilmesinin zamanı gelmiştir artık: Troçki, Stalin'in emri üzerine öldürüldü ve emrin uygulayıcısı Ramon Mercader del Rio idi.

Troçki'ye karşı suikast planı ayrıntılara kadar uzanan üç yıllık bir hazırlık dönemi sonucu gerçekleşti. Suikasti hazırlayan kişiler -ki aralarında birçok İspanyol da vardı- büyük bir özenle seçilmişti. İşte bunlardan biri de Mercader idi. Asıl planlara göre o uygulayıcı değildi. Ona başka görevler verilmesi amaçlanıyordu.

Bu görevi yerine getirmek için İspanyolların seçilmiş olması bir rastlantı değildi.

Herşeyden önce; Troçki Nisan 1937'den beri Meksika'da yaşıyordu ve kısa bir süre içinde başka bir ülkeye geçmesi de beklenmiyordu. Sığınma hakkını sadece bu ülkeden alabilmişti. Yani eylemin başarıya ulaşabilmesi için İspanyolcayı iyi konuşan ve poliste de şüphe uyandırmayacak insanlara gerek vardı. Bu iş için en uygun kadrolar İspanyol cumhuriyetçileri arasından seçilebilirdi. İspanya iç savaşının sonuna yaklaşmasına koşut olarak, 1938 sonlarından itibaren cumhuriyetçilerden Meksika'ya sığınan çoktu.

İkinci olarak, (ki en önemlisi de buydu) iç savaşın cehennemini yaşayan ve sonuçta savaşı kaybeden İs-

panyol anti faşistleri arasından, inanç adına Troçki'den intikam almaya hazır olan kişileri bulup çıkarmak kolaydı. Bunun nedeni de açıktı: İspanyol anti faşistlerinin çoğunluğu troçkistlere ve onların yöneticilerine, faşistlere olduğundan daha fazla düşmandı. Onları kutsal davaya ihanet eden kişiler olarak görüyorlardı. 1937'de cephe gerisindeki Katalonya'da anarşistlerle bağlaşıklık içinde bir isyan başlatan troçkistleri affetmemişlerdi.

Meksika'daki bu suikasti planlayanlar, İspanyol cumhuriyetçilerinin Sovyetler Birliği'ne ve kişi olarak da Stalin'e karşı duydukları samimi hayranlığı da hesaba katmışlardı. İspanyollar Sovyetler'e neredeyse dinsel bağlarla bağlıydılar. Kararın uygulanması aşamasında bu bağlılığa gerek vardı, çünkü en önemli sorun Troçki'nin ortadan kaldırılması değil, olayla ilgili olarak Stalin'le ve çevresiyle bağ kurulmaması, bu bağın kanıtlanamamasıydı. Bu amaçlarına ulaştılar da. Mercader kimin emriyle cinayet işlediğini itiraf etmedi. O Troçki'nin Sovyetler Birliği'nin ve kendi ülkesinin yeminli düşmanı olduğuna, hatta faşistlerin işbirlikçisi olduğuna samimi bir şekilde inanıyordu.

Mercader, Troçki'nin çalışma odasına girerken elindeki buz kırmak için kullanılan çekici kolunda taşıdığı pardesüsünün altına gizlemişti. Çekiç onun için verilen hükmü uygulayabileceği sıradan bir silahtı. (Şunu da belirtmek gerek ki, Mercaderin üzerinde Star marka bir tabanca ve bir de kama vardı. Ama o cinayetten sonra evden sessizce uzaklaşmayı planladığından sapını kesip kısalttığı çekici kullanmayı tercih etmişti. Planı başarıya ulaşamadı. Troçki'nin korkunç çığlığını duyan sekreterleri ve muhafızları Mercader'i yakaladılar.)

O, eylem için harekete geçtiğinde başına gelebileceklerin bilincindeydi. Ölebileceğini de düşündüğünden cebinde bir mektup taşıyordu. «İlerde partinin ve tarihin işçi sınıfının azılı düşmanını öldürmemi doğrulayacağına inanıyorum.»

Bugün Mercader'in yaşamını Troçki'ye borçlu olduğunu pek az insan biliyor. Olayda ölümcül bir şekilde yaralanan, ama bilincini yitirmeyen Troçki, tabancalarının kabzalarıyla Mercader'in üzerine atlayan muhafızlarına «öldürmeyin! Kimin tarafından gönderildiğini söylesin!» diyecek zaman bulmuştu.

Ama Mercader kimin tarafından görevlendirildiğini söylemedi. Gerçek kimliği bile bir rastlantı sonucu 1948 yılında ortaya çıktı. Bir teze göre İspanyol Komünist Partisi yöneticilerinden Enrique Castro'ya olayı Mercader'in annesi Caridad anlatmıştı. Stalin'in emriyle değişik ülkelerin komünist partilerindeki «temizlik» hareketlerinin ilk dalgasıyla partisinden ihraç edilen ve Sovyetler Birliği'nden de çıkmayı başaran Castro, 1948 yılında Troçki'yi öldüren kişinin asıl adının Mercader olduğunu dünyaya açıkladı. Bundan sonrası çorap söküğü gibi geldi. İspanya polis arşivlerinde fotoğrafı ve parmak izi bulunan Mercader'in kimliği kolayca kanıtlandı.

Mercader'e karşı ilgi 1960'da yeniden arttı. Cezasını dolduran ve serbest bırakılan Mercader'in Meksika'yı terketmesi gerekiyordu. 6 Mayıs 1960'da sosyalist bir ülkenin diplomatları Mercader'i havaalanına götürüp Küba'ya giden bir uçağa bindirdiler. Kısa bir süre sonra Mercader, Roman Lopez adıyla, Sovyetler Birliği'nin en önde gelen madalyasına ve yüksek bir rütbeye sahip subay olarak Moskova'da ortaya çıktı. Gerçek kimliğini ve geçmişini gizlemedi, ama üzerinde konuşmadı da.

Yetmişli yılların sonunda diline ve iklimine alışık olduğu Küba'ya gitti. Bir süre sonra da orada öldü. Hapiste evlendiği söylenen Meksikalı karısı cenazesini Moskova'ya getirtti. Mercader, Kunceva mezarlığında gömülüdür.

RYUTİN PLATFORMU

Yunosti, sayı: 11, Moskova, 1988.

Bu belge Sovyet devrim tarihinin en önemli ve onurlu girişimlerinden birinin kanıtıdır. Ryutin'in girişimiyle kurulan ve ülkeyi, kişisel diktatörlüğünü kurarak bunalıma sürükleyen Stalin'in egemenliğinden kurtarmayı, bu amaçla mücadele vermeyi hedefleyen «Marksist-Leninist Federasyon»un 1932'de illegal olarak yayınladığı bildiri ilk defa 1988'de açıkca gazetelerde yer aldı. Aşağıda tam metnini sunduğumuz bildiriden sonra, konuyla ilgili daha geniş bilgi için gazetenin tanıtma yazısına da yer veriyoruz.

DÜNYA İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!

Partinin Tüm Üyelerine,
Yoldaşlar!

Stalin ve kliği partiyi şimdiye dek görülmemiş bir çıkmaz sokağa soktu. Ölümcül bir bunalımla karşı karşıyayız. Stalin sahtekarlığa, iftiraya ve parti kadrolarını aldatmaya başvurarak, inanılmaz bir terörle, «bolşevik ülküleri ve partinin birliğini korumak» sloganının ardına sığınıp, partinin tüm örgütsel gücünü kullanarak, son beş yıl içinde parti yönetim organlarından en seçkin bolşevik kadroları uzaklaştırmış, parti içinde ve ülke çapında kendi diktatörlüğünü ilân etmiş, leninizmden uzaklaşıp başına buyruk maceracılığa dalmış, zalimliğiyle Sovyetler Birliği'ni uçurumun kenarına sürüklemiştir.

Sovyet iktidarı ilk yıllarda Merkez Komitesi'nin ve tüm partinin kolektif yönetiminde, işçi sınıfının kahramanca özverisiyle sosyalist inşa yolunda önemli mesafeler katetmiş, emekçilerin yaşam düzeyini iyileştirip, proletarya diktatörlüğünü güçlendirmiştir. Ama son yıllarda Stalin'in müdahalesiyle Sovyetler Birliği'nin durumu yıldan yıla ve önemli ölçüde kötüleşmektedir. Bir dizi büyük işletmenin kurulmasına karşın ülke ekonomik olarak çökmektedir. Yığınların sosyalizme olan inancı azalıyor. Her geçen yıl insanlarımızın proleter devrimi düşmanlarına karşı koruma kararlılığını azaltmaktadır.

Maceracı bir şekilde hızlandırılan ve bu arada işçi ve memurların ücretlerinin düşürülmesine, doğrudan ve dolaylı vergilerin artmasına, enflasyonun ve fiyatların yükselmesine neden olan hızlı sanayileşme, inanılmaz bir zorbalıkla ve terör'le gerçekleştirilen kooperatifleşme, aslında orta ve yoksul köylülüğe yönelik olan «kulaklara karşı mücadele» politikası ve son olarak da binbir türlü vergiyle, tarım ürünlerine el koymalarla köylerin yağmalanması, ülkeyi olağanüstü bir bunalıma sürüklemiş, bu süreçte insanlarımız yoksulluğun ve sefaletin uçurumuna itilmiş, hem köylerde ve hem de şehirlerde halkımız açlığa mahkum edilmiştir.

Sanayi ancak yarı kapasiteyle çalışıyor, önemli oranda yedek parça üretmekle meşgul. Üretilen malların kalitesi ise aşırı yüksek saptanan nicel hedefler dolayısıyla olağanüstü düşük. Açlık, işçilerin üretkenliğini aşırı ölçüde düşürdü. Taşrada ücretlerin aylarca ödenmediği oluyor ve birçok yerde yokluk ve sefalet ortamında vergiler de toplanamıyor. İşten çıkarmalar süreci de başladı; işçilerin ve memurların yarınını işsizlik tehdit ediyor.

Sanayinin finans kaynaklarının günden güne azalması, uzun vadede sanayideki kalkınmayı frenleyecek ve bu alandaki büyük yatırımları durduracak.

Uzun vadede işçilerin sefaleti artacak, açlık ve yokluk yaygınlaşacak.

Köyün durumu ise çok daha ciddi ve çok daha ağır.

Köylülerin açıkça yağmalanması ve zora dayalı kooperatifleşme, büyükbaş hayvan sayısını 1927'dekinin yüzde 30'una düşürdü. Ama kolhoz ve solhozlarda yeterli hayvan yemi olmadığı için az sayıdaki bu hayvanlar da yokolup gidecek. Köylerde yeni konutlar inşa edilmiyor. Eskiler gözden geçirilip yenilenmiyor; yalnızca varolanlar yağmalanıyor. Tarım alanında araç gereç kalmadı. Tohumluk tahıl, belki de, gerekli olanın ancak yarısı kadar. Toprak yeteri kadar işlenmiyor. Tarımda kullanılacak hayvan da kalmadı.

Tarım alanında kişinin bireysel çıkarı katledildi. İnsanlar artık sadece kaba güçle zorlandıkları ve yaptırımlardan çekindikleri için çalışıyorlar. Zorla kurulan kolhozlar dağılıyor. Genç ve sağlıklı köylüler köylerden kaçıyorlar. Üretimden koparılmış milyonlarca insan yollara dökülüp kentlere sığınır duruma geldi. Köylerde kalanlar açlık çekiyor, ölen hayvanlarını yiyor. Salgın hastalıklar başgösterdi.

Uzun vadede: Köylerimiz sefalete düşecek, bakımsızlıktan yıkılacak.

Uzun vadede: Önümüzdeki yıllarda büyük bir açlık ve kıtlık başgösterecek.

Ülkede ticaretin durumu da berbat! Paranın değeri kalmadı. İlkelere dayanmayan fiyat politikası sürekli değişiyor. Mal darlığı insanların beslenmesine engel oluyor; dağılan ekonomik yaşam içinde spekülasyonlar boy veriyor. Dış ticaret dengemiz büyük açıklar verir duru-

ma getirildi. Dış satımlarımızı sürdürebilmek için zorlanıyoruz ve dış satımlar ancak yığınların sefaleti pahasına ayakta tutulabiliyor.

Planlama ise kandırmacadan ve göz boyamaktan başka birşey değil! Planlarda saptanan hedeflere ulaşılamıyor ve Stalin yönetimi, bunun suçunu memurlara yüklemeye çaba harcıyor. Kalkında planlarının ancak yüzde 60-70'i gerçekleştirilebiliyor. Koşullar ekonomik kalkınmayı ve ekonomik yaşamın yönlendirilmesini olanaksız kılıyor. Ekonomik yapının dağıldığı ortamda kalkınma süreci anlık etkenlere ve rastlantılara bağlı.

Tüm bunlar olup biterken stalinci çinovniklerin (*) 17. Parti Konferansı, partiyle, işçi sınıfıyla ve tüm emekçilerle, küstahca alay ediyor; sosyalist topluma ulaştığımızı, ülkemizde ulusal gelirin kapitalist ülkeleri geride bırakır şekilde arttığını, işsizliğin ve sefaletin sona erdiğini, iç piyasadaki mübadelede tarım aleyhine olan koşulların ortadan kalktığını, köyle kent arasındaki farkların silikleştiğini, işçilerin ve köylülerin yaşam düzeyinin, kültürünün yıldan yıla geliştiğini ilân ediyor.

Halkın ağzına kilip vuruldu! İşçiler ve köylüler adaletsizliğin, zulmün ve yasadışılığın pençesinde inliyor. Devrimin yasaları ayaklar altına alındı, çiğneniyor. Geleceğe olan inancımızı yitirdik. İşçi sınıfı ve emekçi köylü yığınları Stalin'in politikası karşısında çaresiz durumda.

Terörle önünü almaya ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, yığınların nefreti, hiddeti kızgınlığı gittikçe büyüyor. Sovyetler Birliği'nde parti ve komsomol üyelerinin katıldığı köylü isyanları giderek yığınsallaşarak ülke çapında yaygınlaşıyor. Ortalıkta kol gezen teröre, tu-

(*) memur, bürokrat.

tuklamalara, işten atmalara ve provakasyonlara karşın işçiler yer yer grevlere gidiyor.

Stalin ve kliği Marks'ın ve Lenin'in öğretilerini hiç utanmaksızın çarpıtıyor. Stalinci yönetim, bilimi, edebiyatı ve sanatı kendi hizmetçisi konumuna düşürdü. Oportünizme karşı verilen mücadele basit bir karikatür haline geldi ve şu an parti içinde bağımsız düşünceye sahip olan üyelere karşı iftira ve teröre dayalı kovuşturmaların temeli oldu. Parti tüzüğünce garanti edilen haklar, kapalı kapılar ardında politika yapan bir avuç ilkesiz kadronun tekeline girdi. Demokratik merkeziyetçilik ilkesinin yerine, liderin kişisel görüşünün belirleyiciliği geçti; kolektif yönetim yerine, «güvenilir kadrolarla yönetim» uygulamyor.

Merkez Komitesi, «hiç yanılmayan» liderin çevresine kümelenen bir danışmanlar kurulu haline geldi. Bölge Komiteleri de pratikte inisiyatifi olmayan ve Bölge Sekreterleri'nin inisiyatifi altında çalışan organlara indirgendi.

Parti yaşamındaki değişiklikler ve Stalin'in «18 Brumaire»'i (*) sonucu Politik Büro, Merkez Komitesi Başkanlığı ve Bölge Sekreterleri kapalı kapılar ardında politika yapan, içten pazarlıklı insanlar güruhu haline getirildiler. Stalin, sınırsız egemenliğe sahip ve görevden alınması akla bile gelmeyecek bir diktatör oldu. Stalin, halka, yığınlara karşı, ülkenin tek bir hükümdar tarafından yönetildiği herhangi bir monarşide olduğundan çok daha fazla zulüm, terör ve baskı uyguluyor.

(*) 18 Brumaire: Fransız ihtilalinde, 18 Brumaire'de (9 Kasım 1799) başlatılan ve ülkenin Sieyes, Ducos ve Bonaparte'tan oluşan bir konsüllük yürütme komisyonu tarafından yönetilmesiyle sonuçlanan hükümet darbesi.

(Yayınevinin notu)

Tehdit, aldatmaca ve terör sonucu tüm parti örgütü Stalin'in kişisel hırsını tatmin etmede kullandığı, sesi soluğu çıkmayan, kör bir araç haline getirildi. Parti üyelerinin büyük bir çoğunluğu Stalin'in politikasına karşıdır, ama parti aparatı bu insanlara göz dağı veriyor, baskı uyguluyor.

Canlı bir şekilde yaşamaya devam eden her bolşevik düşünce görüldüğü yerde eziliyor, bu düşüncelere sahip olan insanlar partiden atılıyor, işinden çıkarılıyor, bir lokma ekmeğe muhtaç bırakılıyor. Gerçekten leninci olan her görüş illegaliteye geçmek zorunda kalıyor. Gerçek leninizmin önemli bir kısmı yasak, illegal olarak yaygınlaştırılabilen öğreti haline geldi.

Parti aparatı, parti içinde süregelen mücadelenin, değişik hizipler arasındaki kavganın sonucu olarak parti üzerinde egemenlik kuran, görüşünü ve iradesini zorla partiye kabul ettiren ve parti örgütü üzerinde bir konuma sahip olan ayrı bir güç haline geldi. Şu yaşadığımız dönemde, artık parti faaliyetlerini sürdürmek için kadro seçerken, dürüstlük, inanmışlık, ilkelere sadıklık, görüşünü herkese karşı cesurca savunma gibi özellikler aranmıyor. Bu tür işlere dürüst olmayan, kurnaz ,ilkesiz, görüşlerini «patronun» direktifi üzerine sık sık değiştirebilen, özünde kariyerist, dalkavuk ve hizmetçi ruhlu insanlar seçiliyor.

Proletarya diktatörlüğünün özünü boşalttılar, tüm yapıyı başaşağı çevirdiler. Sovyetler artık parti aparatının acınası memurları haline getirildi; halk yığınlarına yakın birer örgüt olmaktan çıkarıldı; ruhsuz, bürokratik örgütler biçimine sokuldu. Komünizmin okulu durumuna gelmeleri ve işçi devletinin bürokratik sapmalarına karşı işçi sınıfını koruma işlevini üstlenmeleri gereken sendikalar, pratikte işçilere yönelik baskının ve

başka türlü düşünenlere karşı yaptırımın basit birer aracına dönüştüler.

Komünist eğitim'in olağanüstü öneme sahip bir aracı, leninizmin bir silahı olan basın, Stalin ve kliğinin elinde yalanın, aldatmacanın ve yığınları terörize etmenin mekanizması oldu.

Parti yönetiminin anti leninist politikası Komintern'in anti leninist politikasıyla tamamlamyor. Komünist dünya devriminin kurmay merkezi olan Komintern, komünist partilerin sıradan işlerinin görüldüğü, Stalin'e ait basit bir büro haline geldi. Bu büroda masaların başında şeflerin emirlerini uysalca yerine getirmekten başka işe yaramayan korkak memurlar oturuyor. Bolşevik partinin içine düştüğü derin bunalım, Komintern'in de bunalımına neden oldu. Alman Komünist Partisi'nin dışında komünist partilerin üye sayısı artmıyor, tersine azalıyor! İngiltere genel seçimlerinin ve Almanya başkanlık seçimlerinin de gösterdiği gibi, komünist partilerin kamuoyuna etkisi artmıyor, tersine azalıyor!

Komünist partilerin Merkez Komiteleri, Bolşevik Partisi'yle ve Sovyetler Birliği'ndeki genel durumla ilgili olarak yığınları aldatmak zorunda kalıyorlar. Ama, eninde sonunda her türlü yalan ortaya çıktığından, yığınlar hayal kırıklığı ve güvensizlik içinde bulunuyorlar.

Sovyetler Birliği'nin ilkesiz ve maceracı iç politikası son zamanlarda uluslararası sorunlarda da aynı oranda ilkesiz tutumlarla bütünlendi. SBKP'nin ve Komintern'in, Mançurya'daki Japon istilası ve Şanghay'daki gelişmelerle ilgili olarak aldığı tutumun oportünist bir tutum olduğu kesin bir biçimde söylenebilir. İçinde bulunduğumuz şu dönemde savaş tehlikesi her geçen gün artıyor, ama bu konuda yığınlara gerekli bilgi verilmiyor; insanlara bu durum gerektiği gibi anlatılmıyor.

Aparatın bulaştığı işler ve çevirdiği dolaplar işçiler arasında güvensizlik yaratıyor.

Stalin ve kliği gerçek leninizme bir daha geri dönemez! Onlar artık geri dönüş fırsatını kaybettiler. Dillerinden bir türlü düşürmedikleri yalanlar onları çıkmaz sokağa soktu. Bundan böyle de, bir yandan kendi çaresizlikleri içinde çırpınarak, diğer yandan başkalarının kafalarını allak bullak ederek, içine düştükleri bu batağa iyice gömülecekler, çaresiz bir şekilde bir o yana bir bu yana yalpalayacaklardır. Partinin özgür iradesini serbestçe dile getirebileceği bir ortama izin vermeye cüret edemiyorlar. Egemenliklerini, kendi malları olarak değerlendirdikleri partide ve ülkede, her türlü araca başvurarak, yalanla, dolanla, iftirayla, ölümle, kırımla tutuklamayla, tankla, topla, yani dişle tırnakla korumaya çalışıyorlar.

Nesnel olarak değerlendirildiğinde, Stalin, parti içinde, proletarya diktatörlüğünde ve sosyalizmin inşasında, Azef'in (*) işlevini yerine getiriyor.

En cesur ve en dahi provokatör bile proletarya diktatörlüğünü yıkmak ve leninizmi gözden düşürmek için Stalin'den ve kliğinden daha başarılı işler yapamaz ve bu konuda daha iyi bir plan geliştiremezdi.

Parti ve işçi yığınlarının bolşevizmi ve davayı kurtarmaları, kendi kaderlerini kendi ellerine almaları gerekmektedir. Stalin ve kliği, şu an elde tuttukları konumlardan kendiliğinden uzaklaşmayacaklardır; zaten uzaklaşamazlar da. Bu nedenle zorla, güce dayanarak alaşağı edilmelidir.

Stalin'in boyunlara vurduğu boyunduruğu taşımaya devam etmek, Stalin'in zulmüne boyun eğmek, onun

(*) Çarlık Rusyası'ndaki ünlü provokatör.

partiyi ve emekçi yığınları böylesine hiçe saymasına göz yummak, proleter devriminin alnındaki utanç lekesidir. Bu boyunduruğu görmeyen, bu baskı ve zulmü hissetmeyen, buna karşı isyan etmeyenler, proletarya devrimcisi değil, sıradan birer köledirler.

Bolşevik partinin üyesi olan bizler, ülke çapında bir konferansta bir araya gelerek *Marksist-Leninist Federasyon*'u kurmaya karar verdik. Amacımız, Stalin'e karşı mücadele vererek partinin ve proleter devriminin haklarını korumak, partiyi tekrar eskiden bilinen ve denenmiş leninci yola, sosyalizmin inşası yoluna sokmaktır.

Leninizmin korunması yolunda oluşan Federasyon bolşevik partinin bir parçasıdır ve parti üyelerinin ve işçi sınıfının çıkarlarından farklı çıkarlara sahip değildir. Tam tersine, Federasyon bu çıkarları kararlı ve ardıcıl bir şekilde dile getirecek ve savunacaktır. Federasyon, partiye değil Stalin ve kliğine karşıdır.

Marksist-Leninist Federasyon ülkenin sosyalist sanayileşmesinin, proletaryanın ve tüm emekçilerin maddi durumlarının düzeltilmesiyle birlikte gerçekleşebileceği kanısındadır. Şu dönemde en önemli hedefimiz, stalinci sanayileşmenin yöntemlerine ve bu sanayileşmenin temposuna karşı acımasız bir savaşım yürütmektir. Çünkü gerçekte sosyalist bir sanayileşme olmayan ve sosyalist toplumun inşasına yönelmekten aciz olan bu süreç, ülkeyi şimdiye kadar görülmemiş bir sefaletin, açlığın ve yıkımın kucağına itmiştir.

Marksist-Leninist Federasyon gerçekten gönüllü katılıma dayanan bir kooperatifleşmenin yaratılması gerektiği kanısındadır. Ama bunu yaparken, buna koşut olarak orta ve küçük köylülüğün serbest bir şekilde küçük tarım üretimi yapabileceği koşullar da geliştirilme-

lidir. Federasyon zora dayalı stalinci kolektivizasyona karşı kararlı bir mücadele verecektir, çünkü bu kolektivizasyon partinin ve Komintern'in programına temelde aykırıdır ve pratikte iflas etmiştir.

Marksist-Leninist Federasyon işçi sınıfı ve Sovyetler Birliği'ndeki kapitalist ögeler arasındaki sınıfsal çelişkilerin uzlaştırılamaz olduğu kanısındadır. Federasyon hem kentlerde ve hem de köylerde emekçiler arasında ortaya çıkan sınıfsal çelişkilerin gözardı edilmesine karşıdır; ama içinde bulunduğumuz şu dönemde en önemli ödev olarak, proletarya diktatörlüğü koşullarında sınıf savaşı ve iç savaş kışkırtmalarının anti leninist bir tutum olduğunu sistemli bir şekilde propaganda etmek, bu tavrı teşhir etmek ödevini önüne koymuştur. Proletarya diktatörlüğü koşullarında sürekli sınıf mücadelesini ve iç savaşı kışkırtmak, işçi devletinin ve sosyalist inşanın temellerini yıkmakla, istikrarı yoketmekle eş anlamlıdır.

Federasyon her türlü gerçek oportünizmin amansız karşıtıdır. Ama Federasyon varolan somut koşullar içinde en önemli ödev olarak, Lenin'in «oportünizme karşı mücadele» öğretisini sulandıran stalinci uygulamaya, onu karikatürleştiren, bu öğretinin ardına sığınan, yalana, iftiraya ve teröre dayalı uygulamalara karşı acımasız bir mücadele vermeyi saptamıştır. Çünkü leninizmi gözden düşüren, partiyi demoralize eden, gerçek oportünizme yaşam koşulları hazırlayan, onu palazlandıran asıl bu uygulamadır.

Yukarıda sıralanan ödevlerin gerçekleştirilmesi uğrunda gerçek bolşeviklerin, denenmiş sınanmış leninistlerin, gerçek proleter devrimcilerinin birleşmesi gerekmektedir. Bugünkü somut koşullar içinde eskiden varolan parti içi gruplaşma yöntemleri çağını doldurmuş,

önemini yitirmiş, geride kalmıştır. Bugün artık sorun leninizmin belli konularının değerlendirilmesinde ne gibi hatalar yapıldığı ya da bu değerlendirmelerde ne gibi farklar bulunduğu değildir. Tarih artık soruyu böyle koymuyor. Bugün artık sorun bolşevik partinin ve işçi devletinin varlığının tehlikeye düşmüş olmasıdır! Bugün artık belirleyici olan kimin Troçki'nin yanında ya da ona karşı, veya Buharin'in yanında ya da ona karşı olduğu değildir. Bugün artık belirleyici olan şu ikilemdir: Ya Stalin yönetimi görevde kalmaya devam edecek ve böylece leninci parti ve sovyet iktidarı yıkılacak ya da stalinizm başaşağı edilerek parti ve proletarya diktatörlüğü kurtulacaktır.

Lenin, Stalin'e ilişkin olarak dile getirdiği, «dürüst değildir, vicdanına güvenilmez, iktidarı kötüye kullanır» yollu endişelerinde tamamen haklı çıktı. Stalin ve kliği komünizm ülküsünü mahvetmektedir. Stalin yönetimine bir an önce son verilmelidir.

Çağrımız tüm gerçek leninistlere yöneliktir: Leninizmi korumaya yönelik Federasyonu heryerde kurun, onun hücrelerinde örgütlenin, Stalin'in diktatörlüğü alaşağı etmek için onun bayrağı altında bir araya gelin!

Eyleme geçme saati gelmiştir! Çaresizliğe ve kapalı kapılar ardında siyaset yapan, leninizme ihanet eden bu yüzsüz ve ilkesiz kişiden korkmaya son verelim. Güçsüz mırıldanmalara ,etkisiz şikayetlere bir son verip, gerekirse birçok şeyden fedakârlık ederek mücadeleye girişelim. Bu mücadelenin yukarıdan başlamasını beklemeyelim; aşağıdan başlatalım. Teröre karşı kahramanlıkla, davamıza olan inançla göğüs gerelim! Sosyalizm davasına sadık olan, Ekim devriminin kazanımlarına değer veren partimizin her üyesinin örgütleyici çalışmaya başlaması, kendi çevresinde bir merkez oluş-

turması, dürüst ve güvenilir yoldaşları bir araya toplaması gerekmektedir. Her gerçek leninistin, mümkün olan her yerde, önümüzdeki ödevleri bir an önce yaşama geçirmenin gerekli olduğunun propagandasını yapması gerekiyor. Bir an önce; çünkü zaman durmuyor!

Belgilerimiz yoldaştan yoldaşa, grupdan gruba, kentten kente yayılsın: Kahrolsun Stalin ve kliğinin diktatörlüğü! Kahrolsun ilkesiz, sahte siyasetçiler! Kahrolsun partinin haklarını gasbedenler! Yaşasın Bolşevik Parti! Yaşasın leninizm!

Marksist-Leninist Federasyon
Ülke Konferansı

Haziran 1932.

Okuduktan sonra bir başkasına ilet. Çoğalt ve yaygınlaştır!

Derginin Notu:

Tam metin halinde ilk defa dergimizde yayınlanan bu belge, son zamanlarda saklandığı yerlerden kurtularak birbiri ardına gün ışığına çıkan ve sadece geçmişe ilişkin bilgi ve görüşlerimizi tamamlamakla kalmayıp, onları bazı konularda bir çırpıda değiştiren belgeler içinde de özel bir yere sahip.

Bu belge, Stalin'in güçlenen despotluğuyla gerçekçi bir şekilde mücadeleye girişmek isteyen, bu konuda örgütlenen, olayların akışını radikal bir şekilde değiştirmek kararlığını gösteren en önemli girişimin tanıklığını yapıyor. Bu belge korkunun da yenilebileceğini gösteriyor.

Belgenin doğuşu bazı trajik olayları hazırladı. Gelişmelerin yankısı sıradan insanların pek anlayamayacağı imalarla da olsa, basına, hatta değişik kongre ve konferansların kürsülerine kadar etkisini gösterdi. Şimdiye dek «Ryutin platformu»na ilişkin az çok bilgimiz vardı. Bu platform sosyalizmin inşasına ilişkin olarak önerilen stalinci programı reddedip, bu programı ayrıntılı bir şekilde eleştirip, karşılığında yapıcı bir alternatif öneriyordu. Martemyan Nikitiç Ryutin'in bitmek tükenmek bilmez enerjisiyle bir araya getirmiş olduğu aynı görüşü savunan pek çok aydın tarafından ortaklaşa hazırlanmıştı. Ryutin 1914 yılından beri partinin üyesiydi. Bir zamanlar Moskova'daki Krasnaya Prezna'nın parti sekreterliğini de yapmıştı. Sözü geçen 200 sayfalık program tam metin halinde yayınlandığında, Buharin, Rikov ve Tomski tarafından da desteklenen bu programın uygulanması halinde sağlayabileceği kazanımları, onun günün koşullarına ne oranda denk düştüğünü, tarihsel gelişme süreci içinde «artıları» yitirmeden, ama milyonlarca insanın yaşamına mal olan «eksilerin»de olmadığı bir gelişime ne oranda olanak veren bir program olduğunu şimdi, yani altmış yıl sonrasında daha iyi değerlendirme fırsatı doğacak.

Tutuklanan Buharin 1 Haziran 1937'de imzalayıp Yejov'a verdiği ifadesinde ve bir gün sonraki sorgusunda verdiği ifadede «Ryutin platformunun» kendinin ve mücadele arkadaşlarının görüşlerini yansıttığını, «Buharin ekolü» adı verilen akımın önde gelen teorisyenlerinden Slepkov, Mareckiy, P. Petrovski ve Sten'in somut toplumsal ekonomik sorunların çözümüne yönelik önerilerinde bu platformu temel aldıklarını bildirdi. 28 Haziran günü yapılan sorguda Buharin bu platformun olumlu yanlarının olduğu konusunda önde gelen parti

ve devlet yöneticilerinden Uglanov, Rudzutak, Şotman, Antyipov, Lomov, Lejava ve Unsliht'in aralarında görüş birliği olduğunu söyledi.

Yejov'un tutuklattığı kişilerin sırayla alındıkları «sorgulama» da söyledikleri şeyler hakkında temkinli olmak gerek. Ama somut koşullarda Buharin'in söylediklerinin doğru olduğu hakkında şüpheye kapılmak gereksiz. Hatta adı geçen kişilerin çok daha fazla olması gerekiyor kanısındayız. Stalin'e karşı mücadele veren güçlerin dağınık ve sürekli birbirleriyle didişir olmasının ülke için ne kadar büyük bir tehlike oluşturduğunu ve «elinde olağanüstü yetki toplayan Genel Sekreter»in bu durumdan ne kadar ustaca yararlandığını farkeden Stalin karşıtı güçler, birliğin koşullarını aramaktaydılar. «Ryutin platformu» böyle bir birliğin temeli olabilirdi; belli oranda oldu da.

Şimdi 30 Eylül 1930 tarihinde toplanan Parti Merkez Denetleme Kurulu plenumunun sonuçlarına bir göz atalım: Plenum zabıtlarına göre toplantıya Yaroslavski, Pavlunosvki, Nemoz, Şkiratov, Solc, Postişev; Trilesser, Yenukidze ve Nazarov katılmıştı. Toplantının gündemini «platform» konusu oluşturuyordu. Bu işin öncülüğünü Ryutin'in yaptığı herkes tarafından biliniyordu. Toplantıda Ryutin «hainice ikili oynamak, parti yönetimini gözden düşürmek ve sağ oportünist görüşleri yaymak için illegal propaganda faaliyetine girişmekle» suçlamp, oybirliğiyle partiden ihraç edildi.

Bir buçuk ay sonrada Ryutin tutuklandı. Karşı devrimci ajitasyon ve propaganda yapmakla suçlanıyordu (o zamanların ceza kanununun ünlü 58-10. maddesi uyarınca). Ama tutukluğu ancak iki ay sürdü. Bu olgu da kanıtlıyor ki, o zamanlar daha umutlar

tam anlamıyla yitmemişti, daha bir şeyler yapılabilirdi. 17 Ocak 1931'de OGPU'nun ilgili dairesi Ryutin'e yöneltilen suçlamaları yetersiz buldu. Dava iptal edilerek Ryutin serbest bırakıldı. Ama tahliyeyle birlikte ihtar da almıştı; eğer parti karşıtı (Stalin'e karşı) faaliyete devam ederse cezalandırılacaktı.

Ryutin faaliyetlerine son vermedi. İhtara önem bile vermedi. İsteseydi bile veremezdi, çünkü yapısı böyleydi.

Her aktif Stalin karşıtı gibi o da yetki sahibi olduğu görevden alındı, ekonomi alanına «kaydırıldı». Tutuklanmasıyla beraber daha önce sürdürdüğü Film Sanayi Birliği Başkan Yardımcılığı görevine de veda etmesi gerekiyordu.

Daha zamanı vardı; en önemli teorik eserini, «Stalin ve Proletarya Diktatörlüğünün Bunalımını» yazdı. Eser Yejov'un örgütünün bodrumlarının birinde yitti, belki de yakıldı. Ama kimbilir? Bulgakov'un, «bir elyazması hiçbir zaman yanmaz» biçimindeki sözleri doğru da çıkabilir!

Özgür olduğu bu son aylarda Ryutin'in başlıca faaliyeti teorik çalışmalar değildi. O değişik stratejiler ve programlar üzerine tartışma döneminin artık geride kaldığını anlamıştı. Haydutlarla tartışmak değil, onlara karşı fiilen tavır almak gerekiyordu. Fiili eylem ise ülkeyi ve partiyi «tiran»dan kurtarmak, yoldaşlarının cesetlerini çiğneyerek kendi amacına yürüyen Stalin'i tahtından indirmek demekti!

Pratikte bu amaçla partiye ve halka seslenmek olanaksızdı. Parti yaşamında demokrasi artık yoktu. İşte bu işe girişenlerin trajedisi tam da bu noktada gizlidir: Partiyi, kendi hırs ve çıkarlarını partinin ve halkın çıkarı gibi gösterip iktidarı gasbeden kişilerden kurtar-

mak gerekiyordu; ama bu işi gizlice yapmak zorundaydılar. Bu soylu amaçlarını Stalin'in kapıkulları önünde de gizlemek zorundaydılar. Ryutin devlet ve parti kadelerinin en yüksek mevkilerinde yer tutan ve uzun zamandır birbirini yakından tanıyan seçkin liderlere değil de, demagojinin, söz cambazlığının, tehdit, şantaj ve korkutmacaların henüz etkin olmadığı sıradan işçiler ve eski bolşevikler arasında destek aradı, onlara yöneldi. Sıradan insanlar onun ne istediğini iyi anlıyorlardı; ülkeyi leninizme geri götürmeyi hedefleyen bu trajik ve acı deneyi böylesine onurlu kılan da bu olsa gerek.

21 Ağustos 1932'de Stalin karşıtı güçleri bir araya toparlamak hedefiyle *Marksist-Leninist Federasyon*'u kurmak üzere Pyotr Afanasyeviç Silçenko'nun evinde bir araya geldiler. Kurucular toplantıda Ryutin'in kaleme alıp okuduğu «Tüm Parti Üyelerine Çağrı»nın metnini ve program belgesini okuyup onayladılar. Ryutin tarafından hazırlanan metne bazı değişiklik önerileri de geldi. Önerileri sunanlar metnin özünü destekliyor, ama ifadenin biraz daha keskin ve radikal hale gelmesini yararlı buluyorlardı. Çoğunluk metnin değiştirilmeden, olduğu gibi kalması, ama değişiklik önerilerinin de kayıtlara geçirilmesi kararını aldı. Böylece «çağrı»nın metni gibi, değişiklik önerileri de günlerimize kadar gelmiş oldu.

11 Eylülde Silçenko'nun evi polis tarafından basıldı. Toplantı aralarından biri tarafından ihbar edilmişti. Evde arama yapan polisler neyi nerede bulacaklarını gayet iyi biliyorlardı; belgelerin toprağa gömülü olduğu yere gidip aradıkları herşeyi ortaya çıkardılar: «Çağrı» metninin orijinali, çok sayıda kopya, istatistik veriler, belgelerin temel tezlerini hazırlamakta yararlanılan

mektuplar, «Çağrı»nın iletilmesi gereken insanların listesi ve Ryutin'in «Stalin ve Proletarya Diktatörlüğünün Bunalımı» adlı kitabının el yazması böylece polisin eline geçti.

Bu işte rolü olanlar tutuklandı. Merkez Denetleme Komitesi derhal olağanüstü plenum toplantısı yaptı. Toplantıda konuyu Şkiryatov'la birlikte hazırlayan Yaroslavski bir konuşma yaptı. Daha sonra söz alan Rudzutak, Antipov, Ançeloviç, Royzenman, Solc, Stasova, Krivov, Yenukidze ve Dogadov, Ryutin platformuna ağır suçlamalar yönelttiler. Sonra «sanıklara» da söz verildi. Kamenyev ve Zinovyev «yaptıklarından ötürü pişman olduklarını» dile getirdiler. Uglanov ise kendini suçlayanları teşhir etti. Ryutin bu toplantıda söz alamadı, çünkü hapisteydi.

Plenum «karşı devrimci grubu» partiden atmayı öngörüyordu. Bu konuyla ilgili olarak düşülen not ise daha da ürküntü vericiydi: Bu işi «kışkırtanların» ortaya çıkarılması ve «devrimci yasaların tüm şiddetiyle» cezalandırılması konusunda OGPU'ya görev verilmesi kararlaştırılmıştı.

Merkez Komitesi, Merkez Denetleme Komitesi Başkanlığıyla beraber ortak bir plenum düzenlediğinde, OGPU «devrimci yasaların tüm şiddetiyle» sorumlulardan hesap sormaya başlamıştı bile. Ryutin'in «çağrı» sıyla yakından, kişisel olarak da ilgili bulunan Genel Sekreter kararı kendi imzaladı:

«Merkez Denetleme Komitesi'nin kararını onaylıyorum. Karşı devrimci Ryutin-Slepkov grubunun Marksist-Leninist Federasyon adı verilen örgütünün üyelerinin partiden ihraç edilmesi gerekmektedir. Merkez Komitesi plenumu ve Merkez Denetleme Komitesi Başkanlığı, Politbüroyu ve Merkezi Uygulama Komitesi Baş-

kanlığını beyaz orducu, karşı devrimci Ryutin-Slepkov grubunun faaliyetlerine son vermek ve bu yolda kışkırtıcı faaliyette bulunanları en sert bir şekilde cezalandırmak konusunda yetkili kılmıştır... Parti Merkez Komitesi'nin ve Merkez Denetleme Komitesi'nin plenumu bu karşı devrimci grubun faaliyeti hakkında bilgisi olan ve özellikle de bu grubun yayınladığı karşı devrimci belgeleri okuyup da bu konuyu Parti Merkez Denetleme Komitesi'ne ve Merkez Komitesi'ne rapor etmeyen herkesin derhal partiden ihracını gerekli görmektedir. Bu kişiler partinin ve işçi sınıfının düşmanlarına yataklık eden kişiler olarak nitelenmelidir. J. Stalin.»

Altına böyle büyük bir adın imzasını koyduğu, acımasız tehditler içeren resmi ispiyonculuk çağrısı, Ryutin'in diktatörlüğe ve hakların gasbına karşı ilân ettiği çağrıdan çok daha fazla ilgi ve yankı buldu; cadı kazanları kaynamaya başladı.

Ryutin ve mücadele arkadaşları katledildi. Bu gruptan çok az insan ölümden kurtulabildi. Bunlardan biri P. Vinograskaya idi. 18 yıl çalışma kamplarında sürdürdüğü mahkumluğun sonunda özgürlüğüne kavuştu. S. Katarace ise Stalin'in hiç hesap edilemeyen kapris-lerinin sonunda, daha İkinci Dünya Savaşı öncesinde serbest bırakıldı; hatta dışişleri halk komiserliği yardımcılığına getirildi. Ryutin ve Dimitri Marecki ne işkencelere boyun eğdiler, ne vaatlere kandılar; başkalarını suçlamadılar, kimseyi ele vermediler. Hem sorgular yapılırken, hem de mahkeme önünde marksist leninist ve dürüst insanlar olduklarını ilân ettiler. Sorgulama subayları diğer sanıklardan «patronun» ihtiyacı olan ifadeleri almayı başardılar. Her ne kadar her bir sanık mahkeme önünde daha önceki ifadesini reddettiyse de artık iş işten geçmişti.

Kısaltma ve ekleme olmaksızın şimdi yayınladığımız «Ryutin'in Çağrısı» 1988 yılına kadar kimse tarafından bilinmiyordu. Bu konuda bilgisi olan birkaç kişi çok önceleri, «anılardan bile kökünü kazımak» amacıyla ortadan kaldırılmıştı. «Çağrı» hakkında bilgisi olan cellatlar ise «sırrı» koruyarak öldüler. «Çağrı» ancak bu kadar yıl sonra yöneldiği kuşakların çocuklarına ulaştı. «Çağrı» artık bir eylem programı değil, gerçekleşememiş bir olasılığın yazılı belgesidir.

«Çağrı»nın temel tezleri doğal olarak Ryutin Platformu'ndan kaynaklanmaktadır. Ama bu platformun kısaltılmış bir özeti olarak değil de, ayrı bir değeri olan mükemmel bir yazın örneği olarak değerlendirilmelidir. Seçkin bir şahsiyetin derin içtenliğinin izlerini taşımaktadır.

Unutulmasın ki «Çağrı» 1932 yılında yazılmıştır; yani büyük açlıklar, 17. Kongre, Kirov cinayeti ve öncesi... Ama tüm bunlara karşın, «çağrı» birçok noktada sanki bunlardan sonra yazılmış gibidir. «Çağrı»da işaret edilen gelecek ve öngörüler gerçekleşmiştir.

Yıllar boyu yalanla kirletilen ve kuşaklar boyu insanların bilincinden kazınan Ryutin'in adı, mücadele arkadaşlarıyla beraber bugün artık direniş tarihine yazılacaktır.

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN (1918)

A. Lunaçarski

Valosag, 1967, sayı 6, s. 30 - 31.

A. V. Lunaçarski Sovyet kültür yaşamının ve kültür politikasının en önde gelen şahsiyetlerindendir. 1929'a kadar Eğitim Halk Komiseri (Eğitim Bakanı) olarak çalışmış, çok geniş bir alanda faaliyet göstermiştir. Yeni Sovyet tiyatro ve sinema sanatının yaratılması yolunda büyük destek verdiği bilinir. Yeni «proleter kültürün» yaratılması için mücadele veren Lunaçarski, klasik kültürel mirası reddeden akımlara karşı da mücadele vermiştir. Edebiyatın devlet tarafından yönlendirilmesine giderek karşı çıkan Lunaçarski, yirmili yılların sonlarına doğru Stalin'le anlaşmazlığa düşmüş, büyükelçi olarak atandığı İspanya'ya giderken yolda ölmüştür (1933).

Aşağıda sunduğumuz yazı, daha sonraları giderek sertleşen ve resmi propagandaya alkış tutmayan gerçek edebiyata göz açtırmayan «sansür olgusunun», edebiyata ve sanata genelde büyük saygısı olan, kültürlü ve seçkin bir düşün adamı tarafından nasıl, hangi tezlerle savunulabileceğine ilginç bir örnek oluşturuyor.

... Söz, silahtır; ve devrimci iktidar nasılki isteyenin elinde tabanca, silah olmasına göz yummayacaksa (silah isteyenlerin çoğu genellikle ölümcül düşmandır), aynı şekilde basın özgürlüğüne de göz yummayacaktır.

... Doğal olarak devrimciler kesin ve tam bir basın özgürlüğünün olması için çaba göstermektedirler. Ama

bu uzak bir ideal doğrultusunda, uzun vadeli bir amaçtır. Bu uzak idealin gerçekleştiği, devrimin, bilinçli karşı devrimciler, kafası karışık aydınlar ve yanlış anladıkları için ya da inançsız oldukları için başkalarının karşı devrimci aracı haline gelen, kışkırtılan köylüler üzerindeki zaferinin tam olduğu oranda gerçekleşecektir.

Sansür...

Ne kadar dehşetli bir kelime! Ama top, süngü, hapishane ve hatta devlet de bizler için daha az dehşetli kelimeler değil. Bunlar bizler için dehşet veren olgular; ama bunların hepsi, ister tutucu, ister liberal olsun sonuçta burjuvazinin silahları. Ve biz tüm bunları ortadan kaldırmak için, süngüleri, topları, hapishaneleri ve kendi devletimizi kutsal olarak tanımlıyoruz.

Aynı şey sansür için de geçerli. Evet, biz edebiyatı sansür altına almaktan kesinlikle çekinmiyoruz. Çünkü, güzel ve çekici dış görünüm altında henüz saf olan ve herşeye inanan yığınları yavaş yavaş zehirleyebilirler ve o yığınların, önümüzde bizleri bekleyen olağanüstü zorluklarla dolu yolda tereddüde düşmesine ve çölde cenneti gösteren eli reddetme gafleti göstermesine neden olabilirler. (1)

«Eğer karşı devrimci eğilimler içeriyorsa büyük sanat eserlerinin yayınlanmasını bile engelleyecek sansüre gerek var» diyenler «eserlerin yayınlanmasını sıraya koymak gerek! yararlı, ama üçüncü, dördüncü dereceden öneme sahip kitaplardan önce en gerekli kitapları basmak gerek» diyenler, haklıdırlar... Ama «bırakın bu basın özgürlüğü yaygaralarını, bizim komünist top-

(1) Yahudi kavmini eski Mısır'dan Filistin'e göç ettiren Musa peygamberin çöldeki yolculuğuna atıf. Yıllar boyu süren cefalı yolculuk sırasında yahudiler ilerde kurtuluşu vaad eden Musa'ya karşı isyan da etmişlerdi. (T.D.)

lumumuzda edebiyatın devlet tarafından yönlendirilmemesi gerek. Sansür de geçici bir dönemin korkunç bir aracı değil, istikrarlı bir sosyalist yaşamın gereğidir» diyenlere, eleştiri sanatını bir tür ihbar işi olarak görenlere, edebi eserleri tek tip devrimci şablona göre değerlendirenlere gelince; onlardaki komünist yüzeyi biraz kazıyınca, altından, elinde biraz yetki toplandığında karar çıkarıp, yasaklar getirme, diktatörlük ve zorbalık yapma hakkına kavuştuğunu sanan bir kişilik çıkacaktır.

STALİN KANALINDA BİR VAPUR GEZİSİ

Anatoliy Gostyoşin

Moskovaya novosti. Mart 1989.

Yazı, kapıkulluğuna, dalkavukluğa «evet» demedikleri için, seçkin yazarların susturulduğu bir ortamda, düzenin kendine «sadık yazar» yaratma mekanizması na bir örnek veriyor. Sıradan, genç, bir işçi olan ve doğru dürüst okuma yazma bile bilmeyen Aleksandır Avgeyenko'nun, kendini bile hayretler içinde bırakan yükselişini ve kaçınılmaz düşüşünü anlatıyor.
Yazıda adı geçen «Stalin Kanalı» Baltık Denizi ve Beyaz Deniz arasındaki 230 kilometrelik kanaldır. 1913 ve 1933 yılları arasında inşa edilen kanalda yaklaşık 280 bin mahkum çalıştırılmıştı. Stalin Kanalı dönemin «muhteşem» inşaatları arasında reklamı en fazla yapılandı. Yazıda anlatılan vapur gezisine M. Gorki'nin başkanlık ettiği 130 yazar katılmıştı. Daha sonra 35 yazar kolektif olarak «Stalin'in Kanalının Tarihi» adlı bir kitap yazdılar. Kanalın 20 ay içinde bitirilebilmesi için hızlandırılmış tempoyla süren inşaatta yüz bini aşkın mahkumun yaşamını yitirdiği tahmin ediliyor.

Bizde proleter yazarlar yaratan ilginç mekanizmalar hâlâ gerektiği gibi incelenmedi. Yirmi beş yaşındaki bir lokomotif sürücücü, nasıl oluyorda ilk öyküsünü yazar yazmaz edebiyat yaşamının doruklarına yükseliveren bir yazar haline geliyor? İşin başında bu işi kendisi de şaşkınlıkla karşılıyor:

«Ben yazarım ha! Ben ki, öksüz çocukluk yıllarımda ilkokulun iki sınıfını bile bitirmedim; yaşamın en zor, en yabani deneylerini yaşadım... Yok, bu doğru olamaz!.. Ama ardından hemen içimden bir ses güven vermeye, endişelerimin yersiz olduğunu, beni ötekilerden ayıran çizgiyi aşmayı başaracağımı söylemeye başladı.»

Hemen belirtelim ki, destek veren sadece yazarın «içindeki ses» değildi. Toplumda bu gelişimi destekleyen güçlerin sayısı hiç de az değildi. Yıllardır bu güçler dünyaya, yeni düzenin yeni yazarlara gerek duyduğunu ve bu edebiyatın «öncü işçilerinin» fabrikalardan çıkıp, yazın ve şiir yaşamında yerlerini eninde sonunda alacaklarını kanıtlamaya çalışıyorlardı.

Aleksandır Avgeyenko'nun «*Seviyorum*» adlı romanını aynı anda birkaç yayınevi birden yayınladı. Kitap hakkında Gorki de olumlu bir eleştiri yazdı.

«Atılganım, cesurum, güçlüyüm, dünya ilgilendiriyor beni ve mutluyum. Güzel, sağlıklı, iyi ve adaletli olan herşeyi, seviyorum ve bunları Sovyet iktidarına borçluyum». Yazarın bu sözleri dünya komünist basınında yayınlandı. Pravda redaktörü L. Mehlis için bu da yeterli değildi; Stalin'e teşekkür etmeliydi. Ve genç yazar delege olarak katıldığı Sovyet Kongresinde «Stalin'i Neden Alkışladım?» başlığını verdiği bir konuşma yaptı. Yoğun alkışlarla sık sık kesilen konuşmasını şu sözlerle bitirdi: «Eğer bir oğlum olursa, oğlumun konuşmayı öğrenirken ilk söyleyeceği söz 'Stalin' olacaktır.»

İşçi saflarından gelen yazar çok geçmeden onur verici bir görev aldı. Moskova-Volga kanalının inşası hakkında belgesel bir roman yazmalıydı. Yagoda, yazara romanı yazarken gerekli olacak verileri biriktirebilmesi için bir süre için işini değiştirmesini, kanal bölgesindeki sayısız GPU toplama kamplarından birinde kumandan

yardımcısı olarak görev yapmasını önerdi. Ve «sosyalizmin inşası döneminin genç yazarı», Moskova'daki rahat evinde kırmızı rütbe işaretli üniformasını sırtına çekti...

GPU tarafından seçilen 150 yazar Stalin kanalında bir vapur gezisine çıktı. «Yemek içmek serbest, istediğin kadar, yiyebildiğin kadar ye; para ödemen de gerekmiyor. Sucuk, peynir, hayvar, meyva, çukulata, şarap, konyak... Ve bunlar, ülkede kıtlığın hüküm sürdüğü bir yılda oluyor.

Şimdi yemek yerken hep aklıma Magnitorosk-Moskova arasındaki acı tren yolculuğu takılıyor. Üstü başı perişan, ayakları çıplak çocuklar ve yaşlılar... Derisi kemiğine yapışmış yaşayan ölüler. Hızla geçen trenlere doğru uzanan eller... Herkes kolayca anlaşılan tek bir kelimeyi tekrarlıyor: ekmek... ekmek... ekmek...

Yazarlar kompartımanlar arasında dolaşıyor, neşe içinde sohbet ediyorlar. Şampanya şişeleri patlıyor, kaldırılan kadehler arasında kahkahaların eksik olmadığı konuşmalar sürüyor.»

Daha sonra yazarlar, sağlığı yerinde, güçlü kuvvetli ve neşeli mahkumlarla, «kanal inşa ordusuyla» görüşüyorlar. Ve geziye çıkan yazarlar kampın barakalarından birinde bir meslekdaşlarıyla, o yılların en sevilen türkülerinden «Amur Partizanları Marşı»nı besteleyen Sergey Animov'la karşılaştıklarında bile hiç birşeyin farkında değiller. Bayram için süslenmiş geminin güvertesinden, gelecek başka türlü görülüyor. «Gelecek» için inşa edilen kanalın kıyısından ise daha başka türlü...

Tabii tüm bunlar yıllar sonra anlaşılıyor. Yazarlar, Maksim Gorki, L. Averbah ve kamp kumandanı general S. Firin'in yönlendirmesiyle «*Stalin Kanalı*» adıy-

la bir kitap yazıyorlar. Büyük bir hızla yazılıp yayınlanan kitap, topluma zarar veren unsurların, nasıl olup da «toplum için gerekli olan işi canı gönülden yapan» insanlar haline geldiklerini anlatıyor.

Aslında Stalin Kanalı olgusu da henüz yeterli oranda incelenmiş değil. Örneğin «propaganda sanayii» kanal çevresinde kuruldu. Her plan döneminde, bu bölgedeki sanayi planda öngörülen hedeflere ulaşırken, kanalın biraz ötesindeki tüm fabrikalar planların kat kat altında kalıyorlardı. Bölgede tarım, dışsatım olanağı sağlayabilecek kadar verimli ve bereketliyken, köylülerimiz kanalın az ötesinde sözün gerçek anlamıyla açlıktan ölüyorlardı.

Aleksandır Avgeyenko'ya gelince; harika yolculuğu, başladığı gibi ansızın bitiverdi. «Halkların Lideri» nin (Stalin), senaryosunu onun kaleme aldığı bir film hakkında olumsuz şeyler söylemesi Avgeyenko'nun düşüşü anlamına gelecekti.

Dün, «muhteşem bir yazar» diye tanımlanan kişi, bugün artık «yeteneksizin biri»ydi. Buick marka arabası, Browning marka tabancası, parti üyeliği elden gitti. Göz açıp kapatıncaya kadar iki banyolu villadan çıkarılıverdi. Eğer varsa onun kabahati, bir insanın, en azından yetenekli ve Sovyet rejimine sadık bir insanın, kendi kaderini gerçekten kendisinin yaratabileceğine saf bir şekilde inanmış olmasıydı.

SOVYET YAZARLAR BİRLİĞİ'NİN 4. KONGRESİNE MEKTUP (1967)

Aleksandır Soljenistin

Bodalca Tyelyonok sz dubom Paris
YMCA-PRESS 1975, sayfa 486.

Aşağıdaki mektup, bir zamanlar «devrimden hemen sonrasının geçici tedbiri» diye tanımlanan «sansür uygulamasının» 1967'lerde (yani Stalin'in ölümünden 14 yıl sonra) hangi boyutlarda sürdüğünün ilginç bir belgesidir. «İvan Denisoviç'in Bir Günü» adlı romanıyla dünya çapında ün kazanan Soljenistin (1918), o andan itibaren Sovyetler Birliği'nde ikinci bir kitap yayınlatma olanağına kavuşamadı. 1969'da Yazarlar Birliği'nden ihraç edildi. «Gulag Takımadaları» adlı ünlü romanmının yurtdışında yayınlandığı 1974 yılında da ülkeden yurtdışına sürüldü.

(Konuşma yerine)

Kongre başkanlığına ve delegelere,
Sovyet Yazarlar Birliği üyelerine,
Edebiyat dergilerine ve gazete redaksiyonlarına.

Kongrede kürsüye çıkıp konuşma hakkına sahip olamadığımdan, kongreden, aşağıda yazılı olarak belirteceğim konuları tartışmasını rica ediyorum.

1 — Sansür, on yıllardır edebiyat yaşamımız üzerinde dayanılmaz bir baskı uygulamaktadır. Yazarlar Birliği bundan böyle buna göz yummamalıdır.

Anayasada yeri olmayan, bu anlamda gayri meşru olan, üzerinde hiçbir yerde açıkça konuşulmayan «Glavlik» adındaki sansür, yazın yaşamımızı felce uğratmaktadır. Bu sansür yardımıyla yazarlar kara cahil-

lerin denetimi altına sokulmuştur. Orta çağın çarpık bir kalıntısı olan bu sansür uygulaması 21. yüzyıla kadar uzanacağa benziyor. Sansür, doğal akışı içinde zamanın görmesi gereken bir işlevi, yani değerli kitaplarla değersiz kitapları birbirinden ayırma işini, bu hakkı eline geçirmeye kalkışıyor.

Yazarları, toplumun ve insanın ahlaki yaşamına ilişkin çağından ileri düşünceler ifade etme, toplumsal sorunları ve tarihsel deneyimleri gerekli gördükleri biçimde değerlendirme -ki buna büyük acılar çeken ülkemizin gereksinimi vardır- hakkından mahrum etmeye çalışıyorlar. Yazarların bu tür düşüncelerine gerek duymuyorlar. Halk içinde olgunlaşan düşünceleri içeren eserler, zamanında okunduğunda düşünsel yaşama olumlu etki yapabilecek, toplumsal bilinci geliştirebilecek eserler, küçük çıkarları göz önünde tutan, toplum açısından miyop olan sansür tarafından yasaklanıyor ya da kesilip biçiliyor.

Bugün hiç adı olmayan, tanınmayan, ama yetenekli genç yazarlar, gazete ve dergi redaksiyon kurullarından, «nasıl olsa izin verilmez» diye geri çevriliyor. Birliğimizin üyeleri içinden, hatta kongre delegeleri arasından birçokları bilirler ki, yazar, eserinin basılıp yayınlanması için sansüre ödün vermek zorunda kalıyor, eserin temel düşüncesini değiştiriyor, bölümleri, sayfaları, paragrafları, deyimleri yeniden yazıyor... Ama bunu yaparken esere bir daha düzeltilemeyecek zararlar da veriyor...

Oysa sansürün vurduğu «ideolojik olarak zararlı», «ahlaka aykırı», vb. damgaları da sonuna kadar geçerli şeyler değildir. Bunlar da değişiyor, gözümüzün önünde yeni biçimler alıyor. Dünya edebiyatının gözdelerinden Dostoyevski'nin eserlerinin basımı bir zamanlar

yasaktı bizde; bugün bile tam olarak basılamaz. Ders kitaplarından çıkarıldı, okuyucular tarafından ulaşılamaz hale getirildi. Yesenin yıllarca «karşı devrimci» sayılmadı mı? Kitaplarını bulunduranlar hapse atılmadı mı? Mayakovski «anarşist eğilimli politik hooligan» olarak tanımlanmadı mı? Ahmatova'nın değerini hiç yitirmeyen şiirleri onyıllarca «Sovyet düşmanı» olarak nitelenmedi mi?.. O kadar eskiden de değil, bir zamanlar Pasternak'ın adını anmak bile yasaktı; ama şimdi artık ölümünden sonra kitapları yayınlanmaya, şiirleleri törenlerde okunmaya başlandı.

Puşkin'in dizeleri gerçekleşiyor:

«Onlar sadece ölüleri sevebilirler!»

Ama ne şimdi artık kitapların yayınlanması, ne de isimleri anmaya «izin vermek», sanatçı ve yazarların düşüncelerinin yıllardır baskı altında tutulmasının ve kitapların uzun süre yayınlanmamasının halkımız açısından yarattığı kayıpları gideremez. (Örneğin 1920'li yılların yazarları; Pilnyak, Platonov, Mandelstam, kişileri putlaştırma eğilimlerini çok daha önceden saptamış, Stalin'in kişiliğine işaret etmişlerdi. Onların seslerine kulak vereceklerine, suskunluğa mahkum edip, katlettiler bu değerli yazarları). Edebiyat «izin verilir- izin verilmez», ya da «bu konuda yazılır- bu konuda yazılmaz» kategorileri ile gelişmez. Yaşadığı dönemin toplumunun solunan havası olamayan, acıları ve endişeleri dile getiremeyen, ahlaksal ve toplumsal sorunlara, tehlikelere zamanında işaret edemeyen edebiyat, edebiyat adına layık değildir; olsa olsa makyaj edebiyatıdır. Böyle bir edebiyat herşeyden önce kendi halkı önünde inanırlığını yitirir. Basılan kitaplar okuyucunun önünde değil, çöplüklerde yığılır.

Kongreyi, edebi eserler üzerine uygulanan her türlü açık ya da gizli sansürü ortadan kaldırmak için, yayınevlerinin bastıkları her sayfadan ötürü izin alma uygulanmasının durdurulması için karar almaya ve bu kararı yaşama geçirmeye çağırıyorum.

Üç yıldır bana karşı (savaşı başından sonuna cephelerde geçirmiş, birçok defa madalya almış bir topçu birliği komutanına karşı) acımasız ve sorumsuz bir iftira kampanyası sürdürülüyor: Adi suçlu olarak hapis yattığım, savaşta teslim olduğum (ki savaş esiri bile olmadım), «yurduma ihanet ettiğim» ve «Almanların hizmetinde çalıştığım» yalanları yayılıyor. Stalin'i eleştirdiğim için toplama ve çalışma kamplarında geçirmek zorunda kaldığım yaşamımın 11 yılını böyle açıklamaya çalışıyorlar.

2 — Sovyet Yazarlar Birliği'nin tüzüğünün 22. maddesinde ifade edilen, birliğin iftiraya uğrayan ve adalete aykırı olarak kovuşturulan üyelerini korumaya, böylece geçmişteki adaletsizliklerin tekrarını önlemeye yönelik çalışmalarını yeniden gözden geçirip netleştirmeyi öneriyorum...

3 — Yaklaşık bundan iki yıl önce Devlet Güvenlik Örgütü «*Cehennemin Birinci Dairesi*» adlı 35 formalık romanıma el koydu. Böylece yazarlık çalışmalarımı engelledi. Hatta, şimdi bu romanımı ben daha yaşarken, bilgim ve iradem dışında, «iç hizmete mahsus» yayın olarak yayınlattılar. Küçük bir grup memur romanımı okurken, yazarların çoğunluğu için kitap ulaşılamaz durumda.

4 — Romanla birlikte 15-20 yıllık çalışmalarımı oluşturan yazın arşivime de el koydular. Bu arşivde yayınlatmayı düşünmediğim çalışmalarım da vardı. Bu arşivden seçtikleri bölümleri de «iç hizmete mahsus»

yayın olarak basıp sözü geçen çevrede okutuyorlar...

5 — Bu iftira kampanyası kapalı toplantılarda, resmi yetkililer tarafından sürdürülüyor.

Rus SSC Yazarlar Birliği yetkili organlarına ve basma başvvurarak bu karalama kampanyasınm önüne geçmeye çalıştım. Yazarlar Birliği'nden yanıt bile alamadım; tek bir gazete bile iftiralarla ilgili olarak yaptığım açıklamalara yer vermedi. Tam tersine, son zamanlarda kürsülerden bana karşı yönelen iftiralar arttı, dayanılmaz hale geldi. Kabaca el konulan arşivlerimden seçilen bölük pörçük alıntılara dayandırılan iftiralara yanıt verebilme hakkına sahip değilim...

6 — Tüm bunların yanısıra okuyucularımla olan her türlü ilişkim yasaklandı. Örneğin okuyucu gecelerine çıkmam engelleniyor. (Kasım 1966'da daha önce izin verilen onbir geceden dokuzu son anda yasaklandı.) Ayrıca el yazmalarını bir başkasına okumak ve isterse kopya etmek için vermek, bugün bizde ceza yasası kapsamına giriyor. (Bundan beşyüz yıl önce bile Rus yazarları bu hakka sahipti!)

Böylece çalışmalarımı, suskunluk duvarı arkasına itmek, yalıtlamak ve karalamak istiyorlar...

Ama doğal olarak ben sakinim. Çünkü bir yazar, olarak bana düşen ödevleri her koşul altında yerine getirdiğim kanısındayım. Sokulmak istendiğim mezarda, dışardaki koşullara göre daha bir başarıyla ve yadsınamaz bir şekilde üstüme düşeni yaptım. Gerçeğin önüne kimse set çekemez ve ben adaletin yerini bulması için gerekirse ölümü bile göze almaya hazırım. Ama yaşamdan aldığımız bu kadar dersten sonra yazarın elindeki kalemin engellenmemesi gerektiğini öğrenemeyecek miyiz?

Çünkü bu, tarihimizde tek bir kez bile onurlu sonuçlar yaratmamıştır.

A. Soljenistin

SOLJENİSTİN; İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ (1964)

G. Lukacs

Hid, 1965, sayı 3. s. 297 - 301.

Sosyalist gerçekçiliğin şimdi ana teması, Stalin döneminin eleştirel değerlendirilmesidir. Tabii, genel olarak sosyalist ideolojinin ana görevi de bu. Ben, burada edebiyat alanı üzerinde durmak istiyorum. Stalin döneminde bazen sosyalist ülkelerde bile aşağılayıcı bir suçlama, damga haline getirilen sosyalist gerçekçilik, eğer yirmili yıllarda fethettiği doruklara yeniden ulaşmak istiyorsa, içinde bulunduğumuz dönemin insanlarını gerçekçi bir şekilde tasvir edebileceği yol ve yöntemleri bulmak zorunda. Bu yolda sonuna kadar yürümenin koşulu ise, yazarın gerçeğe sadık kalarak, Stalin dönemini, dönemin tüm acımasızlığıyla gözler önüne sermesi. Sekter bürokratlar ise, «edebiyat geçmişi didikleyip durmasın, içinde bulunduğumuz dönemle uğraşsın» diyorlar. «Dün, artık geride kaldı, kesin olarak yenildi, geçmiş artık bugünümüzden yitti...» Bu saptama gerçeği yansıtmadığı gibi, (böyle bir tezin duyulabilmesi bile stalinci kültür politikasının ne kadar güçlü olduğunun kanıtıdır) kesin bir şekilde anlamsızdır da.

Tüm bunların yanısıra, söz konusu olan şey, Stalin döneminin, toplama kamplarının insanlık dışılığını tespit etmek değildir; en azından öncelikle sözkonusu olan bu değildir. Batı edebiyatında bu konular uzun bir süredir işleniyor. Stalin döneminin eleştirisini gündemine alan 20. Kongreden bu yana bu canavarlıklar sosyalist ülkelerde de etkisini çoktan yitirdi. Soljenistin'

in gücü, sıradan bir toplama kampının monoton bir gününü, edebiyat bakımından daha altedilmemiş, yazarca henüz kaleme alınamamış *dünün* simgesi haline getirebilmiş olmasından kaynaklanıyor. Her ne kadar toplama kampı Stalin döneminin en aşırı uçlarından biri olsa da, Soljenistin ustaca griye boyadığı bu ayrıntıyı Stalin döneminin sıradan günlerinin simgesi olarak sunabilmiştir. Bu başarının nedeni, onun şu soruyu sorabilmesinde aranmalıdır: Dönem, insanlardan neleri talep ediyor, onlardan ne bekliyordu? İnsan olmanın değerlerini kim koruyabilirdi? İnsanlık onuruna kim sahip çıkabildi? Kim, nasıl dayandı, karşı koydu? İnsan özünü kim koruyabildi? Kim nerede eğildi, kim nerede kırıldı, kim nerede yok oldu? Soljenistin kararlı bir şekilde sadece toplama kampı sınırları içindeki yaşamı anlattığından bu soruları hem genel olarak, hem de somut bir şekilde sorabildi. Doğal olarak burada yaşamın özgür bıraktığı insanların başını çektiği sürekli değişen politik-toplumsal alternatifler söz konusu olmuyor; ama dayanmanın ya da yıkılmanın insanların yaşamlarına sözün gerçek anlamıyla sıkı sıkıya bağlı olduğu bir ortamda her bireysel karar, yaşamsal öneme sahip bir genelleme ya da tipik bir davranış olarak değer kazanıyor.

Yazarın şekillendirdiği eser estetik bir şekilde öz üzerinde yoğunlaşıyor ve seçilen yazınsal yöntemdeki belirgin darlaştırma da bu karaktere uygun düşüyor. Yazar dış dünyadan, sadece insanların ruhsal yaşamına yaptığı etki nedeniyle gözardı edemeyeceği olguları eserine alıyor.

Dolaylı olarak ifade edilen bir-iki cümle, insanların bu toplama kampına nasıl düştüklerini üstünkörü anlatıyor; ama bu somut ve fazla vurgulanmayan birkaç

cümle mahkemelerin ve makamların, askeri ve sivil yargıların keyfiliğini ve despotluğunu teşhir ediyor.

Sosyalist dünya bugün marksizmin rönesansının öngününde yaşıyor. Bu yeniden doğuş sadece Stalin tarafından çarpıklaştırılan yöntemlerin düzeltilmesini değil, gerçek marksizmin eski ve yeni yöntemleriyle ve bütünsel bir şekilde gerçekliğin yeni olgularını yakalayabilmesini de gerekli kılıyor. Edebiyat alanında sosyalist gerçekçilik için de aynı şey geçerli. Stalin döneminde sosyalist gerçekçilik olarak övülen ve ödüllendirilen işleri sürdürmenin pek anlamı yok. Ama sosyalist gerçekçiliği zamanından önce ortadan kaldırmak isteyenlerin, Batı Avrupa'da ekspressiyonizm ve fütürizmden bu yana doğan akımı gerçekçilik olarak tanımlayan, ve böylece «sosyalist» imgesini de yoketmek isteyenlerin de yanıldığı kanısındayız. Eğer sosyalist yazın tekrar kendi benliğine kavuşabilirse, dönemin büyük sorunları karşısında tekrar sanatsal sorumluluk duyabilirse, çağa uygun sosyalist edebiyat yönünde ağırlık koyabilecek muazzam güçler ortaya çıkacaktır. Sosyalist gerçekçilik açısından Stalin dönemine göre keskin bir dönüş anlamına gelen bu dönüşüm ve yenileşme sürecinde Soljenistin'in öyküsü kanımızca geleceğe uzanan yolda önemli bir kilometre taşı olarak değerlendirilebilir.

HANGİ SOSYALİZMİN YASINI TUTUYORLAR?

Prof. Anatoli Butenko

Bu yazı, Prof. Anatoli Butenko'nun Mart/88 tarih ve 15.88 sayılı **«Neue Zeit»** dergisinde, **«Welchem Sozialismus sie nachtrauen»** başlığı ile yayınlanan yazısından yapılan çeviridir.

Sovyet halkı giderek artan demokrasi ortamında yaşamayı öğreniyor. Değişik fikir ve görüşler arasındaki mücadele, günümüzde olağan olaylar durumuna geldi. Duraklama koşullarının varlığı ve açıklık politikasından yoksun kalma, çok yönlü ve değişik çıkarları olan sosyal grupların var olduğu Sovyet toplumunu canlı bir duruma getirmedi. Toplum, daha ziyade, bir zamanlar yaşam saçmakta olan filizleri ve onların yanısıra değişik sosyal akımları donduran bir buzdağı haline gelmişti.

1985 yılının Nisan ayında esmeye başlayan ılık bahar rüzgârları, bu değişik akımların daha çabuk güçlenmesine yolaçtı. Fakat eskimiş, kokuşmuş ve yıkılmış kalıntılar, her defasında olduğu gibi, bu kez de bahara dayanamadılar. Öyle bir bahardı ki bu, yaşam saçan yükselişlerin yanında, bataklıklar ve pislikler de yüzeye çıkıveriyorlardı.

Bürokrasinin kabuğuna sığınmış olanlar için, yenilenme düşüncesini uzun süredir akıllarının köşesinden dahi geçirmeyip, çelişkilere alışanlar için ve Sovyetler Birliği'nde bütün hızıyla süren devrimci yenilenme - açıklık politikasının giderek kısırlaşacağını umut eden-

ler için bu gelişmeler hiç de hoş değildi. Bunlar için, yalnızca gerekli öğeleri değil, aynı zamanda pislikleri de içinde taşıyan, ama giderek, gelişerek güçlenen bu yükselişi izlemek hiç de alışılmış bir tablo olmadığı gibi, kötü bir resimdi de. Bunlar, şu anda, Nisan 1985'de başlayan yenilenme baharına uyma ya da uymama kararsızlığının getirdiği şaşkınlık içersindedirler.

Sovyet toplumunun bugünkü yaşamına bakıldığında, yenilenmenin neler getirdiğini, hangi güçleri yeniden canlandırdığını, toplumu kimin nereye, hangi yöne götürmek istediğini, kimlerin hangi uğraşılarda bulunduğunu ve neyin çağrısını yaptığını görmek çok önemlidir.

M. Gorbaçov, SBKP Merkez Komitesi'nin Şubat plenumunda şu vurgulamayı yapıyor: «Her zaman söyledik, yine söyleyeceğiz, sosyalizme yararlı olan herşeyi destekleyeceğiz. Halkın çıkarlarına zarar veren herşeyi reddettik, gelecekte de reddedeceğiz. Bazılarının şaşkınlıkla sordukları sorularla karşılaşıyoruz: 'Sosyalizmden geri adımlar atmıyor muyuz?' diyorlar. Ve 'özellikle ekonominin yönlendirilmesi ve toplumsal yaşamda yeni, alışılmamış formüllerin uygulanmasıyla, marksizm-leninizmi revize etmiyor muyuz?' Bütün bunlardan sonra sosyalizme yas tutan, marksizm-leninizmin tehlikeye düştüğünü zanneden, marksizm-leninizmin koruyucularının ortaya çıkmasına şaşmamak gerekir».

Gericilerin manifestosu:

Gelişmeleri iyi izleyip, iyi anlayan, bu gelişmelerin günümüzün gereksinimleri olduğunu kavrayan değişik kesimlerin Sovyet basınında yeralan görüşleri giderek artıyor. Çok yönlü ve sağlıklı bu görüşlere, N. Andre-

jevas'ın «Sovyetskaya Rossiya» gazetesinde yayınlanan, «İlkelerimden Ödün Veremem» başlıklı yazısı oldukça ters düştü. Kanımızca bu yazı, yalnızca yazanın görüşlerini içermiyor. Şu anda geniş bir yankı uyandıran bu yazı, açıkca deklerasyon anlamını taşıyor.

Ancak herşeyin iyi, olumlu bir yanı da vardır. Bu yazıyla, belirli oranda da olsa, inanmış olarak kendi konumlarında ısrar edenlerin, nihayet dünyaya gerçek yüzlerini gösterdiklerini görüyoruz. Ancak bu yüzler maskelenmiş, hatalar ve çirkin yönler örtülmüş. Bununla birlikte böylelerine karşı, bu kadar sert davranılmaması gerekiyor. Çünkü günümüzde yenilenmenin savunucusu gözüküp, boya ve maske gibi modası geçmiş usullerle gerçek yüzlerini saklamaya çalışanların sayısı az değildir.

İşte bütün bu nedenlerle ilkesel bir tartışmaya gerçekten gereksinim vardır. Ancak gericilerin manifestosunun somut içeriğine gelmeden önce, bunların, bugünkü Sovyet toplumunda toplumsal ve politik arenadaki yerlerine bir bakalım.

Ülkemiz bugün modası geçmiş toplumsal uygulamalara ve onun ürünü olan bürokrasiye karşı SBKP tarafından başlatılan acımasız ve ödünsüz bir mücadele veriyor. Bu mücadele, emir-komuta zincirine dayanan yönetim sisteminin eskimiş ve paslanmış sosyo ekonomik biçimlerine karşı verilen bir mücadeledir. Bugün gönül rahatlığı ile söylenebilir ki, toplumun en geniş ideolojik kesimleri ve sosyal güçleri, Sovyet toplumunun devrimci yenilenme politikasının arkasındadır.

Bu kesimler arasında ağırlık, yenilenmeden yana olanlardadır. Bunların çoğunluğunu da işçi-emekçi kesimler oluşturmaktadır. Yenilenmenin yolunu açan, kararlı olan bu kesimler için durum açıktır: Sosyalizm be-

lirgin yenilikler olmadan, gerek içe dönük mücadelede, gerekse uluslararası arenada başarı sağlayamaz. İktidarı işçi-emekçilere vermeden, hangi ortamda olursa olsun, onların istemlerinin gerçekleşmesini güvence altına almadan (bunların gerçekleşmesi de emir-komutaya dayanan yönetim sisteminin yıkılıp, atılmasıyla mümkündür) gerçek sosyalizmi oluşturmanın ve onun ilerlemesini sağlamanın olanağı yoktur.

Bu tür görüşlerin oluştuğu kesimlere, yenilenme ve değişikliği onaylamak ve desteklemekle birlikte, henüz radikal, belirleyici önlemler konusunda kararlı olyanlar ve oluşturulması yaşamsal önem taşıyan bir mekânizmanın halkın iktidarının her duruma egemen olabilmesinin güvencesi olduğunu küçümseyenler de katılmaktadır.

Ayrıca toplumun önemli bir kısmını, yenilenme konusunda henüz kararsız olanlar oluşturmaktadır. Bunlar yenilenmenin perspektif ve sonuçlarından yana olmalarına karşın, gerçekleşebileceği konusunda kuşku göstermekte ve «tepedekilerin» ellerindeki gücü başkasına vermeye hazır olmadıklarına inanmaktadırlar. Bunun sonucu olarak da, konunun aceleye getirilmesi nedeniyle çıkarılacak sonuçlarla, değişiklik uğraşılarının geriye tepmesi halinde, kendi aceleciliklerinin kurbanı olmamayı tercih etmektedirler.

Yenilenmenin bilinçli savunucuları, bugün dahi kendilerine Stalin'i örnek alan kesimlerle doğrudan karşı karşıyadırlar. Ortaya ilginç bir düşünce tarzı çıkmaktadır. Eskiye ilişkin yasadışı hareket ve davranış biçimleri, kitleleri susturma ve bir dizi hakları kısıtlama uygulamaları, ne de olmayan açıklık ve demokrasi; bu kesimleri daha önceki sistemin gerçek sosyalizm olmadığını göstermeye yetmemektedir. Onlar hâlâ hiç bir

değişiklik ve yenilenmenin yapılmaması gerektiği inancındadırlar. Hattâ daha da ileri giderek, «yönetim kadrosu daha önceleri olduğu gibi bugün de sertlik uygulamalıdır, aksi halde sosyalist düşüncenin tümüyle yokolmasını getirecek değişiklikler olabilir» denilmektedir.

Aşırı tutucu bu kesimlere, Stalin'in baskı dönemindeki hataları kabul edip, bu nedenle de değişikliğin gerekli ve zorunlu olduğunu belirten, ancak bunun yanında geçmişi eleştirirken dikkatli olmak gerektiğini söyleyenler de katılmaktadır. Bunlar «sosyalist düşüncelerin alt-üst edilmesine» karşı çıkmakta, eski sistemin değişikliğe uğratılmasından yana olduklarını, ama ondan kopmak istemediklerini söylemektedirler.

Onların görüşlerine göre, iktidar, iktidarı elinde bulunduranlarda kalmalı, ama ona daha modern ve demokratik bir biçim verilmelidir.

Bunlara ek olarak, değişiklik ve yenilenmeden yana olduklarını söyleyenler arasında daha aşırı konumlarda yer alanlar da vardır. Bunlar bir yandan gelişmelerin hızlanmasıyla yenilenmenin meyvalarını hemen yarın toplamak isteyen, diğer yandan da sosyalist sistemi devrimci değişikliklerle yenileme maskesi altında parçalamak isteyen aşırı sağcılardır. Bunlar Sovyet halkının onyıllar boyunca gittiği yolun yanlış olduğunu söyleyen ve bunun alternatifini, burjuva liberalizmi ve millliyetçiliğinde görenlerdir.

Herşeye karşın toplum içindeki değişik bu grupların tutumlarını mutlaklaştırmamak gerekir. Çünkü, anlaşma eğilimi gösteren akımlar olduğu gibi, insanların oluşturduğu sosyal gruplar sürekli olarak hareketlilik içersinde olup, belirli bir akım şeklinde sabit kalmamaktadırlar. Sosyal grupların istemleri, hedefleri çö-

züm önerileri ve sempatileri günlük yaşam içinde değişiklik göstermektedir. Çeşitli güçler ve onların arasındaki farklılıklar nedensiz değildir ve bir bütün içinde gözönüne alınmalıdır.

Olumlu bir program olmadan:

Bu yazı içinde sosyalizme yas tutanların yeri nedir?

Onların toplum içindeki konumlarını gösteren en belirgin olgu, olumlu ve yapıcı bir programlarının olmayışıdır. Yüzeysel ve göstermelik olarak tanıdıkları yenilenme ve değişiklik programı, onların gerçek programı değildir. Başlatılan ve gerçekleşenlere ek olarak halen süren değişikliklerin yenilenme programı kapsamında olduğunu reddetmektedirler. Kendilerinin yapıcı ve olumlu bir programlarının olmayışı ise, bir rastlantı değil toplumsal nedenlerle kendilerinin tutumlarındaki eksikliktendir.

Sosyalizme yas tutanlar, özünde sosyalizme değil, savundukları plâğın ve görüşlerin ayrılmaz bir parçası olan çarpıttıkları sosyalizmi, yalıtlandıkları için artık açıkça savunamamanın yasını tutmaktadırlar. Kendilerinin reddettikleri köklü değişiklikleri içeren yenilenmeye toplum içerisinde de muhalifler kazanabilmek için korku ve kuşku yaratmak istemektedirler. Toplumun belirli kesimlerinde inançsızlık ve güvensizliğin yaygınlaştığı, ideolojik karmaşıklığın belirdiği, insanların politik yönlerini kaybedip, duyarsız tutum aldıkları düzmecesi yaygınlaştırılmak istenmektedir. Ve işin ilginç yanı, sosyalizmi çarpıtan, Sovyet toplumunu ekonomik duraklamaya sokan, ülkeyi krizin eşiğine getirenler, kendilerini bu olayların suçlusu olarak görmemektedir-

ler. Tam tersine onlara göre suçlular, Stalin'in değişikliğe uğrattığı sosyalizmi eleştirenler ve duraklamayı kabul etmeyenler arasında aranmalıdırlar. Bunlara, «nitel ve nicel yenilenme maskesi altında, ama bunu açıklık politikası şaşırtmacasıyla gizlemeye çalışıp, özünde nesnel olarak toplumsal bilincin gelişmesini frenleyenler» gözüyle bakılmaktadır.

Bu sözler bize yabancı gelmiyor, değil mi? Toplumun kendi kendisini yenileme akışına bu tür basit saldırılar ilk kez olmuyor. Açıklık politikasının «şaşırtmaca» olduğu konusunda yakınmalara ilk kez rastlamıyoruz.

Burada «olumlu, verimli ancak eksik olduğunu» söyledikleri bir programın eksikliği olaylara «sınıfsal yaklaşmanın» önemi öne çıkarılarak giderilmek istenirken, gerçekte Stalin'in ünlü «sosyalizmde sınıf savaşı» tezinin yaşatılması amaçlanmaktadır. «İlkelerimden ödün veremem» yazısında görüşlerini belirten kadın yazar şöyle diyor: «Ekim devrimi ile yıkılan sınıfların ardından gelen kuşaklar, kendilerinden öncekilerin yaşamak için maddi ve sosyal bir dizi kazanımlardan vazgeçmek zorunda kaldıklarını hâlâ unutmamışlardır».

İyi ama, geçmişi daha kaçıncı kuşağa kadar hatırlayıp sürdüreceksiniz?

Bu «anadan doğma yakınıcılara» gerçekten ne istedikleri sorulduğunda ise hep aynı yanıtı alırsınız: «Hiç bir iş yapmayanlar eleştirilmeyecek. Yani diğer bir deyişle, geçmişin olaylarını kurcalamayın ve kendi akışına bırakın».

Burada en ilgi çeken de, Stalin'i eleştiren görüşleri ne denli sertlikle kötülemeye çalıştıkları ve konuyu, doğruluk derecesi hâlâ bilinmeyen, güya Churchill'in söylediği «Stalin'den korkarım» sözüne kadar getirme-

leridir. Bugün Stalin'in suçsuz olduğu, ülkede olup biten haksızlıklardan, suçlardan haberi olmadığı ya da bütün bunlarla ilgisi olmadığı söylenemez. Oysa, Stalin'e yapılmak istenen eleştiri, eleştirinin biçimi bahane edilerek reddedilmektedir.

Bugünkü Sovyet toplumu Stalin'i, onun bir dizi görüş ve davranışlarını neden eleştirmek istemektedir; daha doğrusu eleştirmek zorundadır?

Sovyet toplumunda giderek güçlenen, emekçilerin en yeni, en geniş kesimlerini değişikliğe kazandıran devrimci yenilenme, yenilenmenin yönü ve nedenleri konusunda ortaya çıkan sorulara açık yanıtlar getirmeyi gerektiriyor.

Sosyalizme yas tutanlar bu soruları doğru ve gerçekçi bir biçimde yanıtlayamıyorlar; yanıtlayamamalarına da şaşmamak gerekiyor. Bunun nedeni, geçmiş tarihimizin zorlu sorularını görmemezlikten gelen, bu sorular karşısında susan, önemli bir şey olmadığı havasını yaratmak isteyen kesimler arasında kendilerinin de bulunmalarıdır. Bunların yenilenme anlayışı, geçmişe yönelik tavırlarıyla uyum içerisindedir. Bunlar, kendilerinin de arzuladıkları, «yenilenme»de küçük makyaj ve onarımlarla yetinilmesi, dış görünüşde değişikliklerin olmasını, iyi ya da kötü de olsa varolan mekânizmanın «değiştirilip», yenisinin getirilmesini istemekte, ama yeni getirilecek böyle bir mekânizma için, ne olacağı tam olarak henüz bilinmeyen yeni mekanizma için güçlü uğraşların verilmemesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Geçmişe yönelik böyle bir anlayış ve günümüzdeki yenilenmenin bu tür yorumlanması, Sovyet toplumunun günümüz gereksinimlerine ve bunun doğal sonucu olan, ülkemizdeki devrimci yenilenme ve değişikliklere göreceli zararlar vermektedir.

Stalin döneminde toplumsal yaşamda «önemli bir olumsuzluk olmadığı» görüşünü yaymak isteyenlere, M. Gorbaçov 2 Kasım 1987 tarihli raporunda şöyle seslenmektedir: «Bizden anlayış göstermemiz beklenemez.. Bu, tarihsel gerçekleri umursamazlık, yasal olmayan uygulama ve keyfi davranışların kurbanı olan karşıt görüş ve düşünüştekilerin anısına saygısızlık olur. Anlayış göstermemiz beklenemez, çünkü ancak gerçeklere uygun bir değerlendirme bizim bugünkü sorunlarımızın çözümüne yardımcı olabilir. Bunlar demokratikleşme, yasalara uyma, açıklık, bürokrasinin aşılması, yani kısacası, yenilenmenin yakıcı sorunlarıdır. Bütün bu nedenlere, bu konuda gerçek ve tam açıklığa ve kararlılığa gereksinim vardır».

Yenilenme koşulları altında, geçmiş dönemin açıkça ortaya serilmesi, özel merakımızın giderilmesi için değil, o dönemdeki tutumun gözler önüne serilmesi içindir. Bizim tarihten deneyler çıkarmak isteyişimiz, geçmişi irdelemekte çıkarımız olduğundan değil, onun bizler ve pratik çalışmalarımızda devrimci yenilenme ve değişiklik konularında görevlerimizin üstesinden gelmedeki yaşamsal önemindendir. Eğer biz çözüm olarak «daha fazla sosyalizmi» öneriyorsak, hangi değerlerin ve hangi ilkelerin günümüzde sosyalistçe olduğunu ve hangilerinin olmadığını da görmek, bilmek zorundayız.

Sosyalist ilkelerin yeniden yerine oturtulması, yalnızca görünüşte yapılan makyajlardan çok daha önemli ve gereklidir. Bu konuda doğru kararlar verebilmek için tüm değer ve ilkeleriyle, olumlu-olumsuz yanlarıyla geçmişi irdelemek, yaşamdaki sonuçlarını ele almak zorundayız.

Sadece geçmişi mi?

Stalin döneminde ve daha sonraki dönemlerde Sov-

yet toplumunda gerçekten yaşanan nedir? Bugün yeniden olumlu-olumsuz yönlerinden ders ve deney çıkarmak bizim için neden önemlidir?

Bize göre bunun yanıtı, Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in Bolşevik Partisi'nin başına geçmesiyle, 20'li yılların sonunda, 30'lu yılların başında, Stalin'in anlayışının, onun sosyalizme bakış açısının, Lenin'in sosyalizm anlayışının yerini almasıdır.

Stalin şu noktadan hareket etmekteydi: Sosyalizmin kurulması, endüstrideki tüm üretim araçlarının devletleştirilmesini ve tarımın yüzdeyüz kolektifleştirilmesini güvence altına almak demektir. Bunun için de, yalnızca devlet baskısı değil, kitleleri yıldırmak ve keyfi davranış ve uygulamalar da gerekli yöntemlerdendir.

Sovyet toplumu 30'lu yıllarda temel sosyal değişikliklere uğradı; özel mülkiyet kaldırıldı, geri kalmış ülke endüstrisi geliştirildi. Binlerce fabrika, işyeri ve kooperatif kuruldu. Kapitalizmle birlikte, kapitalist sömürü sınıfı da yokedildi.

Stalin bütün bunlara işaret ederek kurulanın sosyalizm olduğunu zannetti. Ama Sovyet toplumu geliştikçe, başlangıç döneminde anlaşılmayan konu daha yalın bir biçimde olarak ortaya çıkmaya başladı: Kapitalizmin olmadığı yaşam biçimi, sosyalist yaşam biçiminin kurulduğu anlamına gelmez.

Stalin, parti ve devlet organlarını kendi sosyalist görüşlerine uydurdu. Parti ve devlet organlarına dayanarak yığınları harekete geçirmede etkili oldu; 30'lu yılların sonunda Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin belirli görünümleri gerçekleştirdi. Ancak Stalin'in görüşleriyle belirlenen devlet bürokrasisi biçimindeki sosyalizm, kitlesel yıldırma ve korkuları, demokrasiden ve açıklıktan yoksunluğu topluma yerleştirdi. Rejimin bu

belirgin olguları, Marks tarafından maskesi düşürülen «kışla sosyalizmi»ni hatırlatmaktadır.

Benzeri olmayan devrim

Sovyetler Birliği'ndeki günümüz gelişmelerinin özelliği, geçtiğimiz onyıllardaki tarihsel gelişmeler sonucu günümüze kadar süren bürokrasiyle süslenmiş, devlet dayatmacılığı şekline getirilen sosyalizmin, yenilenme yoluyla Lenin'in istediği gerçek sosyalizme dönüştürülmesidir. Görüş ayrılığı ve çelişkilere, ayrı görüşte olan güçlerin yapısına, politik ve ekonomik değişikliklere karşın bu nitelikteki bir değişiklik, diğer devrimlerle benzerliği olmayan gerçek bir devrimdir. Ve bugüne kadar tarihte eşi, benzeri görülmemiştir. Yenilenmede alışılmışın dışında olan da budur. Yönlerini kaybedip, şu andaki değişiklik içinde yerlerini arayıp bulamamalarının nedeni de bundandır. Sosyalizmin yasını tutan bu insanlar şimdi ortaya çıkıp, sosyalizmin parçalanacağından yakınıyorlar. Evet sosyalizm parçalanacaktır; ama hangi sosyalizm? Bunun yanıtı; dogmatik, bürokratik sosyalizmdir.

Yenilenme ile bu zamana kadar kanayan yaralara parmak basıyoruz; geçtiğimiz dönemlerde «farkında olmadığımız» sorunlara yöneliyoruz. Bunlara ek olarak, yenilenme kendi içinde bir dizi sorunu ve yeni yeni çelişkileri de birlikte getiriyor, ortaya çıkarıyor. Gereğini aşan milliyetçiliği, hattâ daha ileri giderek söyliyelim, anti sosyalist görüntüleri körüklüyor.

Bütün bunların karşısında, marksist-leninist güçlerin kararlı tutumu, yanlış görüş ve anlayışlara karşı olmaları, hele sosyalizme yabancı görüşleri reddetmeleri zorunluluktur. Bu kavga içinde önemli olan, doğru yönü yitirmemek, ana tehlikenin nerede olduğunu gör-

mektir. Yenilenmenin en geniş alanlarda geliştiği günümüzde en büyük tehlike, yenilenmeyi geri çevirmek isteyen tutuculuk ve gericiliktir.

2 Kasım 1987 tarihli konuşmasında M. Gorbaçov şöyle diyor: «Yenilenmenin önüne koyduğu hedefleri ve kendi çıkarlarını tehlikede gören bu tutucu, gerici çevrelerin karşı direnişlerini artırdıklarını görmemek yanlışlık olur. Bu tutumları sadece belirli alanlarda değil, çalışma kolektiflerinde de kendisini gösteriyor. Tutucu ve gerici güçlerin hiç bir fırsatı kaçırmadan, her türlü güç durumdan yararlanarak yenilenmeye karaçalmayı, emekçiler arasında huzursuzluk yaratmayı deneyecekleri tartışmasızdır.»

Bitirilmemiş Devrim'i yayınladığımızda, *"Dünyayı sarsan on günün ardından dünyayı bir türlü sarsamayan yetmiş yıl yaşandı"* diye yazmıştık. 1989 yılıysa, baştan sona şaşırtıcı gelişmelerle geçti. Sosyalist ülkelerde hiçbiri bir yıl önce bile düşünülemeyecek değişimler gündeme geldi. Polonya'da komünistler iktidardan ayrıldılar. Macaristan'da parti kendisini feshetti, yeni tipte bir partinin kuruluşunu başlattı...

Neydi bütün bu olup bitenler, kimilerince giderek daha çok dile getirildiği gibi "komünizmin ölümü" müydü? Ya da daha ileriye giderek, marksizm gelip geçmiş bir akım mıydı?

Bu konu henüz yeni tartışılmaya başlanıyor. Henüz reel gelişmeler bazında giden tartışma felsefi temellerine inemedi. Ancak yakın bir gelecekte bu doğrultuda önemli çalışmaların sonuçlarını da görmek olanaklı duruma gelecek.

Şimdi yapılması gerekense, herhalde, tarihin olabildiğince açık ve tartışılır duruma getirilmesidir. İşte bu kitapla bir kez daha yapmaya çabaladığımız da budur.

Bu kitapta okuyacaklarınızdan, iki sonuca da ulaşabilirisiniz: "komünizm öldü"de diyebilirsiniz, "kendisini bu denli açık hale getirebilen, tartışabilen ve geleceğe ilişkin sözü olan bir akımdır ancak bizleri güzelliklere ulaştırabilecek" de. Yayınevimiz, ikincisine inanmaktadır.

KDV DAHİL 800000 (kdv dahil)

AMAÇ

ISBN 975-380-007-X